

ŐSKORI TELEPÜLÉSNYOMOK VISEGRÁD-LEPENCÉN

Doktori disszertáció

Készítette: Gróh Dániel

régész

VISEGRÁD, 1986

Tartalom

A lelőhely topográfiai és földrajzi helyzete	1- 6
Az 1979, 1981-82. évben feltárt objektumok és leletanyaguk leírása	7-20
A Visegrád-lepencei későbronzkori telep kerámialeletei	21-34
Fémleletek	34-36
Egyéb leletek	36-39
Telepjelenségek	40-42
A sertés, mint kultusz-állat a későbronzkorban	43-58
Az 1980-ban végzett leletmentő feltárás eredményeiről. Az objektum és leletanyagának leírása	59-63
A leletanyag összefüggései	
Kerámia	64
Fém	66
Állatszobrok	66-70
A grafitdiszítésről	70-73
Egyéb leletek	74-76
ÖSSZEFOGLALÁS	77-79
Jegyzetek	80-81/a
Irodalom	82-91
Függelék: képjegyzék, képek	

A lelőhely a Duna II/a teraszán van, relativ tengerszint feletti magassága 110 m, 140-150 cm-rel alacsonyabban a jelenlegi felszinnél. Ha a Duna teraszos partvidékének kialakulási rendjét leegyszerűsítjük, azt látjuk, hogy a Dunazug ill. Pilis hegység kiemelkedési folyamatával párhuzamosan a folyó egyre mélyebbre vájja völgyét, a folyamat lassulásával pedig elkezdődik - és máig is tart - a meder feltöltődése.

A magasártéren túl, a II/a teraszon lévő őskori lelőhelysor egyben jelzi a Lepence magasságában számításba jövő kutatási területet, melynek jelentősége a Bős-nagymarosi Vizlépcső építésének előrehaladásával fokozatosan növekszik.

A terasz kavics lerakodási ideje a würm glaciálisban, a pleisztocén végén történt. A Duna jelenlegi mélyebb fekvésű ártéri szintjét, völgytalpát azóta alakította ki. A II/a terasz anyagának felhalmozása idején a Duna megközelítően már a mai folyásirányát követte. Az alföldek a folyamnak a Visegrádi-szorosban való megjelenése óta süllyedtek, a középhegységi völgyszakasz pedig emelkedett. A süllyedés és emelkedés mértéke időben és térben általában szakaszosan változó intenzitású folyamatosan végbemenő jelenség volt. Az emelkedő

középhegységi szakaszon és annak előterében még sok teraszos folyóvölgy alakult ki. / PÉCSI 1959, 13-17 /

Mindezek a folyamatok régóta ismertek, sajnálatos tény azonban, hogy az őskori kulturák megjelenése óta eltelt - geológiailag igen rövid - időszak folyamán végbemenő dunavölgyi változásokról nem készült összefoglaló munka. Egy ilyen tanulmány elsősorban régészeti, növényföldrajzi és gazdaságtörténeti szempontból lenne alapvetően fontos. Nemcsak az őskori településképek megrajzolásánál, hanem pl. a középkori Visegrád városképének létrejöttéhez kívánatos lenne ismerni a Duna mederépítő és romboló munkájának eredményeit. Ezért próbáljuk meg röviden felvázolni a Visegrádi-szoros feltételezhető későbronzkori képét, melynek kialakításában elsősorban saját megfigyeléseinkre támaszkodtunk.

A lepencei partszakaszon a folyótól jelenleg mintegy 80-100 m-nyire lévő őskori települések¹ keletkezésük idején a folyó partján vagy közvetlen árterének peremén jöttek létre / így ezen a vidéken elsősorban halászó-vadászó életmód alakult ki / és a mederfeltöltődési folyamat legalább 1-1,5 m földréteggel fedte le az őskori élet egykori szintereit.

A hegyvidéki talajerozió vagy a későbbi folyamatos megtelepedés folytán felhalmozódó fedőréteg vastagsága pedig megközelítheti az 5 m-t is.² Ezért a kutatás csak szerencsés esetekben járhat eredménnyel, annak ellenére, hogy a szórványos leletek kétségtelenné teszik a vidék sűrű betelepültségét / 1. kép /.

A Bős-nagymarosi Vízlepcső építése szükségessé tett egy nagy arányú terepelőkészítő és rendezési földmunkát. Új nyomvonalra terelték a 11-es műút egy parti szakaszának / Visegrád községhatár és Gizellatelep között / forgalmát is a tervezett mederszélesítések miatt. Az új nyomvonal kialakítása során, a volt csemetekert területén edénytöredékek kerültek a felszínre. 1979 és 1982 között leletmentést végeztünk, majd 1981-82-ben tervásatást folytattunk ugyanitt.

A lelőhely a Duna és a Dobos hegy egyik nyúlványa által közrezárt terület hegy felőli részén van, észak felől a Lepence-patak határolja. / Megjegyezzük, hogy a patak nem jelenthetett állandó határt, mert a jobb parton végzett szondázás eredményei arra utalnak, hogy az urnamezős kultúra ezen a vidéken is folyamatosan megtelepedett.^{2/a}
/ 2. kép /

A terület mai növényföldrajzi képe végsősoron nem mutathat nagy eltérést a későbronzkori helyzethez képest: a hegy lábáig nyúló lombos esetleg tűlevelű erdők és a folyó közt csak egy keskeny partszakasz vagy irtvány lehetett mezőgazdasági művelésre alkalmas. A Dunára hozzávetőlegesen merőlegesen futó patak völgyek az egész visegrádi szakaszon elsősorban tiszta ivóvizükkel és közlekedési lehetőségeikkel, vadászati útvonalaikkal vonzották a letelepedni kívánó csoportokat. Ezek mellett a ma is csordogáló vagy bővizű patakocskák és források mellett szinte mindenütt találhatunk jelentős vagy jelentéktelenebb őskori leletanyagot is³.

A Duna partja a római- és középkori⁴ leletek alapján fontos útvonal volt. A Dunakönyök vidékének ezt a jelentőségét az előkerült nagyszámú településnyom a későbronzkorban is bizonyítja.⁵

E földrajzi és gazdasági jellegű tényezőket összegezve megállapíthatjuk, hogy a vidék védett területével // nyugaton a Duna felgyorsult folyása jelent áthághatatlan akadályt / Dömösi szoros / egy ellenséges támadással szemben //, kereskedelmi és stratégiai jelentőségével, valamint kedvező élelemforrásaival egyaránt alkalmas letelepedésre.

A különböző tájegységek - a Felvidék és a Dunántúl -

földrajzi találkozása pedig fontos dunai átkelőhely létrejöttét segítette elő.

/ A telepen végzett eddigi ásásaink korlátozottak voltak, így eredményeink is csak szűk keresztmetszetűek, további tervszerű kutatás szükséges ismereteink bővítéséhez. /

Az 1979. évi leletmentés során feltárt lakó/?/-gödör leletkörülményei is megnehezítették a munkát. A 11-es főút új nyomvonalának ásásakor a gépek az árok egész felületén egy szakaszon / kb. 400-600 m² / kerámiatöredékeket szórtak szét. Az árok oldalfalában egy kemence/?/ alig fennmaradt maradványai látszóttak. Az árok alján előkerült gödör ehhez a 90 %-ban elpusztult objektumhoz tartozott. / 3-4. kép /

1981-ben e lelőhelytől északkeletre 70-80 m távolságra hitelesítő ásatást kezdtünk. Az előző évben ugyanis ezen a helyen egy postakábelbefektető árkot ástak és a kidobott föld gazdag volt edénytöredékekben, paticsban és állatcsontokban. A feltárás eredményeként előkerült egy lakógödör és az azt körülvevő kisebb objektumok: tűzhely, égetési felület / " tűzpad " / és harang- vagy méhkas alakú gödör, benne egy fiatal sertés ép csontvázával. A lelőhely fölötti igen gazdag anyagú kulturréteg

a felszíntől mintegy 40-60 cm mélységben ferde lejtéssel húzódott, vastagsága / 10-30 cm / alapján hosszantartó megtelepedésre következtethetünk.

Az 1981-ben feltárt terület északi folytatásában 1982-ben újabb, kisebb kutatásra nyílt lehetőségünk. Az újonnan feltárt rész szervesen illeszkedett a korábban feltárt objektum rendszerhez. A kulturrétegből itt is nagy mennyiségű kerámiatöredék került elő. / Megemlítjük, hogy a lepencei telepen eddig összegyűjtött edénytöredékek száma meghaladja a 11 ezer darabot! / A szelvényből előkerült gödrök gazdag leletanyagukkal, a kiterjedt patics réteg és a tüzelőhelyek a település gazdasági egységéhez tartoztak. / 5. kép /

Az objektumok leírása

79/1. gödör / 3. kép /

Az ismerttetett okok miatt a lelőhely nem szelvényből került elő, hanem a rétegviszonyokat már elpusztító földmunka következtében.⁶

A gödör szabálytalan ovális alakú, hosszabbik átmérője 445 cm, rövidebbik átmérője 270 cm; legnagyobb mélysége 20-30 cm. Az alján egy nagyobb cölöplyukat és az északi perem közelében egy belső kis árkot különítettünk el. A belső árok hossza 150 cm, szélessége 35-40 cm, relatív mélysége 20 cm. A gödör keleti végéhez kemence tartozhatott, melynek igen csekély maradványát az árok falában találtuk meg. / 4. kép /

Leletanyag

1. Fazék: nagyméretű, egyenes peremű, nyakán ujjbenyomkodásokkal tagolt bordadisz fut girlandszerűen körbe, megszakítva szimmetrikus elrendezésben egy-egy / kettő vagy négy / lapos bütyökfüllel. Színe belül szürke, kívül a perem és a bordadisz között szürke, fényezett; az olda-

- lán vörös, durva felületű; alja hiányzik. Pá: 25,5 cm / 6. kép 1 /
2. Bögre: szürkésfekete, félgömbös testű, egyenes peremű edény. A perem alatt körbefutó, vízszintes hornyolású vonalkötegdisz; a fülnél felmugasodó perem alatt kis lapos szalagfül. M: 6,5 cm, Pá: kb. 14 cm, Fá: kb 3,5 cm / 6. kép 4 /
3. Tál: szürke, behúzott peremű, perem alatt fülcsonkkal, alja legömbölyített. M: 5,5 cm, Pá: 14 cm / 6. kép 3 /
4. Tál: világosbarna, szakajtó formájú, széles profilált peremmel, enyhén profilált aljjal. M: 11 cm, Pá: 25-26 cm, Fá: 11 cm / 6. kép 2 /
5. Állatszobor: vaddisznót ábrázol, szürkésvörös, jobboldali lábai combközéptől letörtek, farka vége is törött; orra hosszú, vékony, kampós; gerincvonala kiemelkedő, hullámos, két oldalán ujjbenyomkodások jelzik a háti sörteket. A szobrocskán több jól kivehető egyéb ujjlenyomat is van. M: 3,5 cm, H: 6 cm / 25. kép 1 /
A kemence előtti hulladék / égett / réteg tetejéről került elő.
6. Disznóagypár: az egyik hossza 8,5 cm, a másik elveszett.
7. Átfúrt agyaggolyó: szürkésbarna; Átm: 1,2 cm

8. Csontgyűrű: karimás peremű, hengeres testű kis tárgy, a perem alatt lyukkal; a hengerpaláston bevonalkázott háromszögekkel diszítve. M: 1,3 cm / 9. kép 4 /
9. Kocsikerékmodel / játékszer? /: barnásszürke, lapos, közepén átfúrt, a lyuk körül enyhén peremes, az egyik fele hiányzik. Átm: 3 cm / 9. kép 3. / Igen könnyű súlyú tárgy, orsógombnak nem alkalmas. /
10. Agyagtárgy töredéke: barnásfekete, sima, fényezett felületű, kissé lapított, hengeres testű tárgy, láb vagy fogófül lehetett; 7 x 3,7 cm / 7. kép 7 /

A gödröt kitöltő erősen faszenes, paticsos fekete földben sok állatcsont, átfúrt és furatlan folyami kagyló volt. Az életmódra utaló további leletek közül említést érdemelnek az orsógomboként lekeresített cserépdarabok / 9. kép 1,2 / agyaggyűrűtöredékek / 28. kép 6,8 / néhány fenőkötöredék, erősen átégett sütőkő és eszközként használt lapos kavicsok. A gödör keleti végéhez egy egységes, sötétbarna elszíneződésű folt kapcsolódott és elérte a nyomvonal-árok falát. A folt leleteket nem tartalmazott, csupán a gödör érintkezési vonalában feküdt

egy marhacsigolya. Az árok falán vörös paticsnyomokat figyeltünk meg; e jelenségek alapján következtetünk egy szájnyílásával nyugatnak néző kemence létére ill. elpusztítására. Ezt a következtetést még az is erősíti, hogy az említett vadkanszobor egy vastag hamus-faszenes réteg tetején feküdt, és ez a réteg a kemence feltételezett szájnyílása előtt került elő. / 3. kép /

81/1 gödör

Mint említettük a 81. évi tervásatás során egy lakógödör és a közelében lévo különféle rendeltetésű objektumok feltárását végeztük el. Ezeket az objektumokat az elokerülés sorrendjében ismertetjük.

A lakógödör / 81/2 gödör / keleti oldala mellett egy, felül a szájnyílásánál 50 cm átmérőjű, alul kb. 150 ill. 220 cm átmérőjű, 120 cm relatív mélységű kerek, méhkas alakú gödör volt, melynek alsó pereme a lakógödör alányúlt. Aljának a földfelszíntől mért mélysége 280-290 cm. A gödör keleti oldalán egymásra rakott, kötőanyag nélküli kövek félkörösen illesztve tartoztak a gödör falához, 20-30 cm magasan, ezzel átellenben a gödör alján / a peremnél / egy 7-8 hónapos suldó váza feküdt. A

csontok teljesen bolygatatlanul, eredeti helyzetben kerültek elő, igen jó megtartással. A váz az alsó kiöblösödésben, közvetlenül a gödör fala mellett a bal oldalán feküdt, nagyjából délnyugat - északkelet irányban, fejjel délnyugatnak, pofája északnyugatnak fordult, lábai behajlitottak / futó helyzet? /, a far táján egy jellegtelen cserép hevert. További, a gödör funkciójára esetleg magyarázatot adó ásatási megfigyeléseink közül a következőket emeljük ki: A gödröt 70 cm mélységig barna, kevert föld töltötte ki, alatta szürkés hamuréteg, majd 2-4 cm vastag vörösbarna átégett agyagfelület következett, közte vékony, sárga agyagréteggel. Az átégett rétegben és alatta cserepek voltak. Ez a réteg inkább az egymásra rakott kövek felső harmadához illeszkedett, néhol azzal szervesen összekapcsolódott, azaz a cserepek és a kövek egymás mellett szorosan álltak. Külön említést érdemelnek az egyik felükön teljesen sima agyagdarabok, melyek az említett rétegben mindenféle helyzetben előfordultak. Az állatvázsal szemben, ahol a réteg a legvastagabb vonulatban huzódott, a sima oldallal inkább lefelé fordított tapasztásdarabok kerültek elő. A váz fölött az agyagtapasztás nyomai nem figyelhetők meg. A vázon égésnyomokat nem találtunk.

/ 29-33. kép /

Leletanyag

1. Bögre: szürke, egyenes peremű, félgömbös forma, a perem fölé magasodó lapos szalagfüllel, omphal aljjal. M: 5,2 cm, Pá: kb. 13 cm / 9. kép 11 / - Az edénytöredékek nem illettek egymáshoz, a kikövetkeztetett forma alapja az anyag felületének, színének stb. nagy fokú hasonlósága.
2. Szűrőedény: lilásszürke, egyenes peremű, félgömbös forma, alja vastag, átlyuggatott; töredékes. M: 6,5 cm, Pá: kb. 15 cm / 9. kép 13 / - A süldőváz " in situ " kiemelése során került elő.
3. Orsógomb: téglaszinű, erősen lekopott felületű, kettőskúpos forma; töredékes / 9. kép 12/

81/2. gödör

Lakógödör: lekerekített sarkú, négyzetes formájú, rövidebbik átmérője 340cm, hosszabbik 440 cm hosszú, padlója jól ledöngölt agyag, a fal magassága 40 cm, a padló földfelszíntől mért mélysége 220 cm. A szelvényen kívül eső részek feltárására / kb. 20 % / csak részben kerülhetett sor. Ennek

oka a sertésváz " in situ " kiemelésekor bekövetkező gépi bolygatás volt.

A gödörben több cölöplyuk helyét lehetett megfigyelni, a peremen ill. a hozzátartozó járószin-
ten viszont semmiféle, a gödörhöz tartozó szerke-
zet nyomaira sem bukkantunk. / 29, 33. kép /

Leletanyag

1. Edény: szürke, kissé behuzott peremű tálka, szé-
les csonkakúp formájú, a falán benyomódásokkal.
M: 3,2 cm, Pá: 5,5 cm, Fá: 2 cm / lo. kép 8 /
2. Függesztő edényke: szürke, kis félgömbös forma,
az egyenes / vágott / perem alatt egymással
szemben két helyen át van fúrva. Pá: 4,5 cm, M:
2,2 cm / lo. kép 10 /
3. Kis edény: töredékes, szürkésvörös, kissé kihajló
pereme alatt a vállvonalon 4 szimmetrikus, lapos
felfelé álló apró bütyökfül; alja hiányzik.
M: 3,2 cm, Pá: 4,5 cm / 17. kép 10 /
4. Agyaggyűrű / hálonehezék /: vörösesbarna, kopott,
ép. Átm: 7 cm, lyuk átm: 2,3 cm, vastagság: 1,7
cm / lo. kép 7 /
5. Magkő: májopál. 3,3 x 2,4 cm / lo. kép 2 ø
6. Tál: kívül barnásszürke narancsvörös, belül szür-

késbarna, széles csonkakúpos testű edény, pereme szélesesen kihajlik, ivelt; a vállvonal lágyan előreugró, árkolt / függőleges kannelúrák /, perem alatt és a vállvonalon fülcsonk.

/ 11. kép 1 /

7. Tál: belül fekete, kívül sötétbarna, fényezett, szélesesen kihajló peremű, ivelt nyakú, éles vállvonalú, félgömbös testű edény, nyakon fül alig látható nyomával; alja hiányzik. Pá: 21,5 cm / 11. kép 2 /

8. Tüzikutya vagy hordozható tüzhely rostélyának töredéke: téglaszinű, lekopott az egyik fele, másik oldala sima; agyaglap korom? nyommal, a sima oldallal kb. $70-80^{\circ}$ -os szöget záró talppal, előlött két szabályos lyuk nyomával.

7 x 6,8 cm / 16. kép 2 /

9. Hálónehezék vagy tüzikutya? töredéke: téglaszinű, lekerekített csonkakúla alakú, tetején kereszt alakú karcolt dísz, felső harmadában átfúrt, alsó harmada? hiányzik. Teteje 6,5 cm alja kb. 12 cm széles, M; kb. 21 cm

/ 10. kép 3 /

10. Orsógomb vagy kocsikerék model: szürke, fényezés nyomaival; lapos, közepe felé vastagodó agyagkorong, közepén mindkét oldalán kidomboro-

dik, itt ferdén átrúrt, ép. M: 5,3 cm, Átm:
6 cm / lo. kép 9 /

11. Csontár: egyik végén széles, másikon kihegye-
sedő simára csiszolt eszköz. h: 10 cm
/ lo. kép 6 /

12. Szerszám: csont, kihegyesedő végén erős kopás-
nyomok; felülete fényes. h: 13,8 cm
/ lo. kép 5 /

13. Szerszám: csont, faragott nyél, egyik végén
négyyszögletes átmetszetű, kissé kiugró pere-
mes, másik végén kör keresztmetszetű, ivelt.
H: 13,4 cm / lo. kép 1 /

14. Orsógomb: téglaszinű, nyomott gömb alakú, át-
fúrt, ép. Átm: 4,2 cm, lyuk átm: 0,9 cm
/ lo. kép 10 /

15. Vázafejű bronztü: diszített nyakán vonalköte-
gekkel elválasztott fenyők?; jó állapotú, ivben
meghajló. H: 20,1 cm / lo. kép 4 /

A gödörhöz felszíni tűzhely tartozott, néhány kő-
vel körülvéve, ezek között egy nagyobb örlőkő tö-
redéke is előkerült. / 34. kép /

81/3. gödör

Valószínűleg hamusgödör, belőle a többivel megegyező kerámiatöredék került elő. A gödör nagy része szelvényen kívül esett, foltja a felszíntől 85-90 cm mélyen jelentkezett, átmérője kb. 160 cm. / 29. kép /

81/4. " tűzpad "

Az objektum pontos funkciójának meghatározása eddig nem sikerült. A nagy méretű / 170 x 165 cm / átégett felület apró mesterségesen készült - vörös kavicsos rétegen ült, a rétegben kerámiatöredékek voltak. A kidolgozás megfelel egy kemence aljánál szokásos tapasztásos módszernek. A réteg vastagsága 10-20 cm. Az objektum előtti földben kb. 45-50 cm-re, a felszínhez képest 120 cm mélyen egy töredékes emberi koponya feküdt. / 29. kép /

Leletanyag

1. Orsógomb vagy nehezék: szürkésvörös lapos agyagkorong, közepén átfúrva; a lyuk körül egészen enyhe peremesedéssel. Átm: 6-7 cm, lyuk átm: 0,6 cm, vastagság: kb. 1 cm / 8. kép 2 /
2. Kultikus tárgy töredékei: szürkésbarna ill. vö-

rös kerek tárgy, kerék vagy napszimbólum? esetleg tűzikutya szarva; töredékes, az egyes darabokon vékony vagy vastagabb leágazás / küllő, borda? / kezdetei. Két ,egymáshoz nem illő darab; az egyik-
ken besimitott, nehezen felismerhető küllős? min-
ta, további párhuzamos besimitások is vannak a
tárgyon. / 8. kép 1 /

3. Eszköz: halcsigolya / harcsa? /⁸, lekoptatott
közepén szabályos lyukkal átfúrt. Hosszabbik
átm: 3,5 cm, rövidebbik átm: 3 cm, lyuk átm:
0,9 cm, vastagság: 1,2 cm / 8. kép 3 /

4. Bronzhuzal: négyzetes átmetszetű, korrodált;
sérült. H: 5-6 cm

5. Fibula töredéke: bronz, kifli alakú, mindkét
végén négyzetes átmetszetű kampósan visszahaj-
ló szárral; az egyik végén ez a hosszabb huzal-
rész " S " alakban visszahajlítva a kengyel
fölé is. Diszítése: három függőleges, párhuz-
mos rovátka-sor között fenyőfák / két db / .
Terpesztése 2,5 cm / 17. kép 14 /

Az itt felsorolt tárgyak a tűzpad környékéről ke-
rültek elő, csupán a bronzhuzal töredék
volt a szétbontott tűzpad kerámiatöredékei között.

82/1. gödör

Az 1982. évi ásatás során a szelvényből előkerült gödrök, melyek gazdag leletanyagot tartalmaztak és a tüzelő helyek a település gazdasági rendjéhez illeszkedtek. / 35. kép /

A 82/1. gödör az előtte lévő kemencepadozathoz tartozó hamusgödör volt. Mé: 50 cm, Ø: 80 cm

82/2. gödör

Nagy kiterjedésű paticsomladék alól került felszínre. A szelvény rajzán jól látszanak a paticsréteg összefüggései ill. elszíneződései, amely itt a gödröt fedő és körbevevo paticsoknál zömmel feketés. A gödörön kívül, a paticsréteg alatt semmiféle cölöplyukat sem találtunk. A gödörből csak bedobált kövek kerültek elő. M: 55 cm, Ø: 80 cm

82/3. gödör

Igen nagy alsó átmérőjű méhkas alakú gödör, melyben egy vastag folyami kagylóréteg tetejére dobott halászháló feküdt /36.kép/. Az elpusztult halászhálónak csak az agyaghálónehezékei maradtak meg, melyek részben körbevették a kagylóhalmot. A folya-

mi kagylóréteg 10 x 10 cm-es átvágásából 50 db félkagyló került elő. Mé: 70 cm, felső Ø: 80 cm
alsó Ø: kb. 210 cm

Leletanyag

Tál: sötétszürke, kónikus, behúzott turbánte-
kerceses peremű; a pereme alatt szögletes,
két függőleges lyukkal átfúrt fül. Kivül-
belül fényezett, belsején a felület pon-
colás szerűen díszített / fémutánzat? /.
M: 5,9 - 7,5 cm, Pá: 22,5 cm, Fá: 8,7 cm
/ 12. kép 2 /

82/4. gödör

A szelvény északkeleti sarkában volt, peremé-
vel kissé behúzott, de nem méhkas alakú. Falához
tapadva és a kitöltő földben 15-20 cm vastagságú
nagymeretű, átégett tapasztásdarabok voltak, ösz-
szefüggő réteget nem alkottak. A gödör alján egy
nagymeretű kő feküdt. Mé: 75 cm, felső Ø: 80 cm
alsó Ø: 110 cm

Leletanyag

1. Fazék: lilásszürke, kissé nyújtott gömbtestű,
egyenes peremű; a vállán szimmetrikusan elhe-
lyezett 4 lapos bütyökfül; a peremnél fénye-

zés nyomai látszanak; alja enyhén profilált.

M: 13,8 cm, Pá: 14 cm, Fá: 10 cm / 12. kép 3 /

2. Fazék: lilásszürke, kissé nyújtott gömbtestű, enyhén kihajló peremű; vállán körbefutó, ujjbenyomkodásokkal tagolt bordadiszét négy helyen szimmetrikusan szakítják meg ujjbenyomással enyhén tagolt bütykök; peremnél és nyaknál fényezett. M: 19,4 cm, Pá: 17,6 cm, Fá: 11 cm / 12. kép 4 /

A Visegrád-lepencei későbronzkori telep kerámia-
leletei

A Váli csoport jellegzetes edényformái közül a telepkerámiában számos típust ismerhetünk fel.

A leggyakrabban a behúzott peremű tálak töredékei kerültek elő / 6. kép 3, 7. kép 6, 8. kép 7,8, 10, 9. kép 14, 10. kép 8, 12. kép 2, 13. kép 3, 11 14. kép 16 /. Ezek között az ismert formaváltozatok kivétel nélkül megvannak. Igen nagy számú a turbándiszes töredék, valamivel kevesebb a sikozott ill. sima peremű variánsok száma. A tálak legtöbbször a perem alatt vízszintesen, vagy függőlegesen álló egyszer vagy kétszer átfúrt fül vagy annak csonkja ült. A nagy mennyiség azt a vélelmet támasztja alá, hogy e típusok elterjedése talán a Dunakönyök vidékétől indult el / PATEK, 1955 70. / A behúzott peremű táltípus a HA A2C időszak egész folyamán előfordul, leginkább a HA A-ra jellemző / PATEK, 1968 102. / / A továbbiakban is elsősorban az előbb idézett műre hivatkozunk, lévén az alább felsorolt edényformák analógiáit a monográfiában pontról-pontra felismerhetjük. /.

A tálak között előforduló diszítés sokrétű:

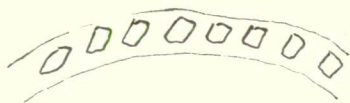
keskenyebb-szélesebb turbándisz ill. fazettálás tűnik fel. Inkább az időszak végéhez sorolható a 82/3 . gödörből előkerült táltípus / 12. kép 2 /, melynek hangsúlyozottan a perem felülete disztített. Ennél a szép kivitelű tálnál megemlítjük azt is, hogy a belső felülete domborított, pontolt fémedény kidolgozására emlékeztet. Ezt a mintát talán a bőrkeményre száradt agyagra simított textiliával érhetjük el. A behúzott peremű táltípusok az összes feltárt objektumból előkerültek, szűkebb időrendi elhatárolásra nem alkalmasak.

A következő táltípus a szélesen kihajló peremű, vállán kis füllel, hasvonalán függőleges árkolással, enyhén profilált aljjal / 11. kép 1 / elsősorban a Vál I szakaszához kötődő, a Baierdorf-Velatice kulturától használatos forma / PETRESS, 1960 30. /. Közele analógiái Szigetmonostorról / PATEK 1968 / Válról / 12. sir / / PETRESS, 1960 XIV. 5./ Tökölről / 34. sir // PATEK, 1958 403. / és Neszmélyből / 53, sir // PATEK, 1961 VIII. 9. / ismertek. A tál talpas változata nincs jelen a lepencei telepen. Ennek ellenére kisebb talp-töredékek felbukkantak / 13. kép 6. /. Hasonlóan profilált egy másik táltöredékünk pereme is / 11. kép 2 /, de ennek hangsúlyozottabb has/törés/vonala a tipo-

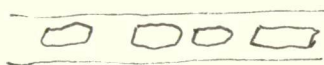
lógiaailag korábbi félgömbös hasú, / omphál aljú / Veleticei típusú kis tálak felé mutat, analógiája pl. az ocskói / ōčkov / halomsirban van jelen / PAULIK, 1962 24. /. A formának a magasfülű változatai széles körben elterjedtek az urnamezős x kultúra korai fázisában / Ocskó, Cseke / Čáka //. A tálak közül említést érdemelnek még a belső díszű tálak / 17. kép 1,3 /, melyek a lausitzi kultúra BD-HA szakaszára jellemzőek, Észak-Magyarországon a pilinyi kultúra végső szakaszában és a gávai kultúrában tűnnek fel, és ezután terjednek el általánosan. A váli csoportnál a HA A-ra jellemző formák / KEMENCZEI, 1984 45. /. Megemlítjük még a /szakajtóforma/ öblös mély tálakat / 6. kép 2 /, melyeknek pereme belül profilált. A hasonló típusú Pobedim-Hradistia-i tál a HA A2B korú erődítés legrégebbi, lausitzi jellegű edényei közé tartozik / STUDENÍKOVA-PAULIK, 1983 198, VIII. 11. /.

A másik leggyakoribb telepkerámia, melynek töredékei talán még nagyobb számban kerültek felszínre: a borda és bütyökdiszes nagy fazekak / 6. kép 1, 12. kép 1,3 /. A girlandszerű bordadiszes nagy fazék / 6. kép 1 / méreteiben és technikájában, x készítési módjában is megegyezik a környeivel, bár

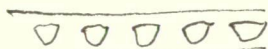
annak diszítése vízszintesen körbefutó borda. A környei településrész kora HA A2 / PATEK, 1968 74, CXVIII. 3 /. Ez az edénytípus / nemcsak az urnamezős kultúrában / az egyik legelterjedtebb forma, éppen ezért korhatározásra nem alkalmas. Ennek illusztrálására bemutatunk a lepencei telep bordadiszis töredékeiből a készítés és a forma alapján elkülöníthető néhány típust a bordakiképzések közül:

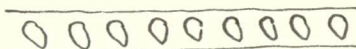
apró szögletes

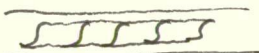
nagyobb szögletes

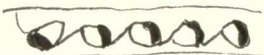
pajzs alakú

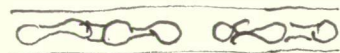
plasztikus, csepp alakú

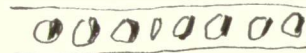
S alakú

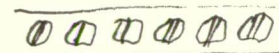
alulról induló

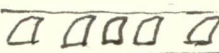
szemüveg forma

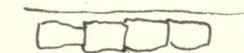
a léctagot a benyomkodott diszek adják, azaz felületi kiemelkedés nincs - "sima" borda

körömnymásos

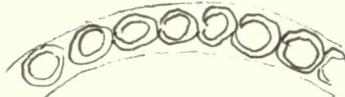
ferde

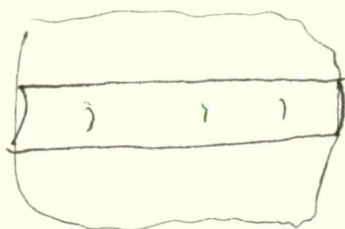
szögletes

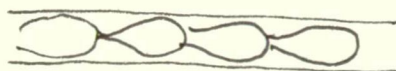
benyomott, lencse-szerű diszek /-/ borda!

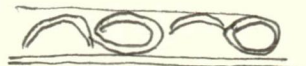
kerek

tagolatlan

rátett plasztiku szalag

kiugró, felül
karéjos

Bögrék: ebből az edényfajtából is nagyszámú töredék került elő, de rekonstruálni csak néhányat sikerült / 6. kép 3, 7. kép 1,2; 8. kép 11,16; 14. kép 4,5,12; 15. kép 6,7,11; 16. kép 5. /

A legjellegzetesebb a váli csoport területén széles körben elterjedt fül felett szegletesen felugró peremű, félgömb testű bögre, esetleg omphal aljjal / 6. kép 4, 14. kép 4, 20. kép 10 /
Ez egy korábbi, még sima peremű típusból kifejlődő forma a fiatalabb urnamezős kultúra elterjedt típusa / PATEK, 1968 105. / feltűnik a HA A közepén és nagyobb számban a HA B-ben terjed el. A lepencei töredékek 10-15 példány létét feltételezik. Ugyanide tartozik a Lepencéről egyetlen példányban előkerült, a fülnél két hegyben végződő peremű bögre típusa is / 8. kép 5 /.

A 81/1 gödörből előkerült töredékekből rekonstruált omphal aljú lapos, magasfülű bögre / 9. kép 11 /. Hasonló Komárom megyéből és Szigetmo-

3. Urna perem és nyakrésze: barna, kihajló, kissé hullámos peremű, öblös, a vállon és nyakon enyhe ujjbesimitás fut körbe, ugyanitt lapos szalagfűl lekopott csonkja ül. Pá: 18 cm, alsó átmérő: 26,5 cm /19/b kép L /

A felsorolt típusok legközelebbi párhuzamait a Szentendrei-szigeten / Szigetmonostor / ill. a Duna menti lelőhelyeken Neszmélytől-Tökölíig megtalálhatjuk a váli csoport HA A2B időszakra datált telep- és sír kerámiái között. Itt érezzük a hiányát annak, hogy urnáink nem teljeseek, hiszen a 2. számú töredék kissé ivelt, domborodó nyaka területünkön szokatlan, Ez a nyakkiképzés a déli területeken, a Dunántúlhoz kapcsolódóan Itália felé mutat, a fiatalabb urnamezős időszakkal párhuzamos korban. A legpregnansabb példék Cumae, Bologna, Tarquinia HA B2C kori lelőhelyeiről ismertek / MÜLLER-KARPE, 1959 2. XVI-XVII /. Ám ha eltekintünk e nyakkiképzéstől, urnánk a tipikus korai Baierdorf-Velatice típusból kifejlődő váli formának felel meg / PATEK, 1958 64. /

Töredékeiben viszont egyáltalán nem tipikus a 3. számú urna, mely valószínűleg öblös, nyomott gömb-

testü lehetett. Átmenet az egyenes peremű kétfülű urnák és az egyfülű, rövid hengeres nyakú kihajló peremű formák közt. Előzményeit talán a pilinyi kultúra egyfülű, öblös, rövid nyakú urnájában ismerhetjük fel / KEMENCZEI, 1967 241, VIII. 7. /

A lepenicei leletek között külön figyelmet érdemel az 1. számú urna, melynek vállán 4 függőleges bütyök ül. Hasonló egy kisebb méretű edény is / 11. kép 3 / / Ennek az edénynek a törésvonala mentén egy kb. 1 cm vastag szurokcsik van végig folytatva, ami valószínűleg ragasztás lehetett! /. A legközelebbi párhuzamokat a szigetmonostori / PATEK, 1968 CXXIII. 10, CXXIX. 9, CXXVIII. 12 / és Szentendre-Vasútállomás leletanyagában találjuk meg / PATEK, 1968 CXXIX. 6 /. Ez a diszitésmód a lepenicei leletanyag legsajátosabb eleme. Hasonló töredékek nagy számban kerültek elő / 9. kép 16, 11. kép 3, 13. kép 1, 14. kép 2,3,6,7,11,14, 15. kép 4, 16. kép 1, 18. kép 8 /. A halomsiros kultúra örökségeként / TÓČIK-PAULIK, 1960 IV. 6 / elterjedt bütyökdisz fel tűnik a neszmélyi, tököli, adonyi stb. lelőhelyeken. Azonban a visegrádi tipushoz hasonló csak Szentendrén, Szigetmonostoron és a Zöröghegyi földvár HA A2B-re datált korból származó kerámia anyaga közt tűnik elő / NOVÁKI, 1979 94 28/10, 96 33/7-10 /.

Távolabbi kapcsolatokat Szlovéniában találunk fel / DULAR, 1982 /, ahol a HA AB kori leletanyag tipusai közt tűnnek fel az urnamezős kultúrára jellemző függőleges bütyökdiszek. A lepencei diszítés egyedi jellegét figyelembe véve egy helyi sajátosság megjelenésére kell gondolnunk.

A nyakon apró vízszintes kannelurával diszített fényes, fekete urnatöredék / 15. kép 1 / a Dunától keletre terjedt el inkább. E diszítés kezdete a pilinyi kultúrához köthető / KEMENCZEI, 1984 / és sűrűn feltűnik a gávai és a kyjatice kultúra területén. A Duna bal partján Perőcsény-Hajagos, Diósjenő-Pogányvár, Nagybörzsöny-Rustokhegy a kyjatice kultúra területén lévő lelőhelyekről előkerült töredékekhez hasonló több is előkerült Lepencéről / 9. kép 9 // NOVÁKI-SÁNDORFI-MIKLÓS 1979, 71. 76/12; 28. 22/1, 66. 71/1 /. Mivel a váli csoport területén ez a diszítésmód nem terjedt el, a két part között legalábbis kereskedelmi kapcsolatokat kell feltételeznünk. E földvárak élete a HA B időszak után már megszűnik / NOVÁKI-SÁNDORFI-MIKLÓS, 1979 86./

Kannelúrás hasú vagy öblü urnák maradványai is számosan fordultak elő a visegrádi leletek közt, de a töredékek alapján a formák nem határozhatók

meg / 7. kép 5, 9. kép 15, 13. kép 8, 16. kép 1, 17. kép 9, 18. kép 1 /.

Fontos töredék a kissé kihajló peremű, hengeres nyakú urnarész, ahol a vállvonaltól induló kanellurák a fülön is végigfutnak / 16. kép 7 /. A váli csoport területéről kevés ilyen fülkidolgozás ismert. Hasonló a szigetmonostori urna füle / PATEK, 1968 CXXVI 6. /. Ennél az urnatípusnál e fülforma előzménye a hangsúlyozott élű fül pl. Neszmélyen, Pécs-Makárhegyen és Keszthelyen / PATEK, 1961 XIV. 8; 1968 XCVIII. 8, CVIII. 7 /.

Az eddig felsorolt edénytípusok szoros párhuzamai között feltűnő a szentendrei és szigetmonostori leletek nagy száma. Mivel ezek az egyezések vonatkoznak a közeli és távoli környéken jelentős mennyiségben csak a lepencei telepen feltűnő formákra, így e lelőhelyek között szoros kapcsolat alakulhatott ki. Azt is mondhatjuk, hogy a Szentendrei-szigeti leletek mintegy folytatásai a Visegrád-lepenceieknek. Szemben a Visegrádon egyetlen példányban előkerült csücskös fültöredékkel / 18. kép 11 /, ez a fülkiképzés Szigetmonostoron már jelen van, akárcsak a magasnyakú, alul kiszélesedő egyfülű edénytípusok. Mindezek alapján a HA A2B kori / PATEK, 1968 75. / szentend-

rei leletcsoportot közvetlenül megelőző korúnak tartjuk telepünket, mely elsősorban a HA A időszak második felében virágzott és megélte a HA AB átmenetet is. A telep elnéptelenedésének ideje pedig a HA B időszak legeleje volt.

A továbbiakban a nem korhatározó értékű edénytöredékeket és diszitó elemeket vesszük számba. Az urnatöredékek közül a szélesen kihajló perem / 13. kép 2, 14. kép 13, 9. kép 6 / ugyanez sikkos / 8. kép 9, 13. kép 2, 14. kép 9 /, ugyanez profilálva / 13. kép 10, 17. kép 13 / sorolható ide. Jellemzőes egy rézsűs profilú, saját os perem kiképzésű csoport / 15. kép 13, 18. kép 9, 10, 12 /. Ez utóbbi három töredéknél igen meglepő a többsoros csipett diszítés, mely az urnamezős kultúrában nem ismert, de az említett rézsűs peremkiképzés és az anyag hasonlósága alapján el kell fogadnunk a későbronzkori leletanyaghoz való tartozását!

A kerámia diszítési módok között elsősorban a már említett bordadiszek / 6. kép 1, 12. kép 1, 13. kép 5, 15. kép 2, 16. kép 3, 8 / a tagolt és tagolatlan bütyök / 6. kép 1, 12. kép 1, 3 ; 13. kép 4 /, a ferde / 7. kép 9, 15. kép 12, 17. kép 9 / és függőleges kannelurázás / 7. kép 3, 5; 9. kép 15

11. kép 1, 13. kép 8, 14. kép 1,5; 15. kép 3, 16. kép 1,7,9; 18. kép 1 /, a körbefutó, vízszintes sekélyebb-szélesebb hornyolás egy / 7. kép 1, 15. kép 6, 16. kép 4 /, vagy több sorban / 6. kép 4, 7. kép 3,9; 8. kép 11, 9. kép 10, 14. kép 1,5,8,12 15. kép 3,11,12 /, benyomkodással hullámossá tett perem / 16. kép 3 /, benyomott pontdisz / 15. kép 7 /, besimitott hálóminta / 9.kép 8 / fordulnak elő. Megemlítendő a bekarcolt minták: a sraffozott háromszögek / 8. kép 6 / és egy alul diszitett edény hullámvonalas motivumrendszere / 11. kép 4/a / és ez utóbbihoz tartozó hasonlóan karcolt mintás töredék figurális / állat? / ábrázolása / 11. kép 4/b / Az alul diszitett tálak a váli csoport területén nem ritkák / Tökölön, Neszmélyen stb. is előfordulnak. /.

Érdekesesek a " fenékbélyegek " melyek két edényalj töredékén is feltűnnek / 13. kép 7, 15. kép 8 /. Ezek az edényfenékre kívülről benyomott, vagy simított, egymást X alakban metsző vonalak talán azonosító jelek voltak/?/

Feltűnnek olyan motivumok is, melyek elsősorban a halomsíros kultúránál ismertek / 18. kép 5-8 / pl. Pilismarótról / SZATHMÁRY, 1979 42. 6/13 /, Bagról / KOVÁCS, 1966 67. 14/7 / és Rigácsról

/ BAKAY-KALICZ-SÁGI, 1970 54. kép 5,7 /, de az urnamezős kultúrában is használt / Neszmély; PATEK, 1961 IV. 8 /.

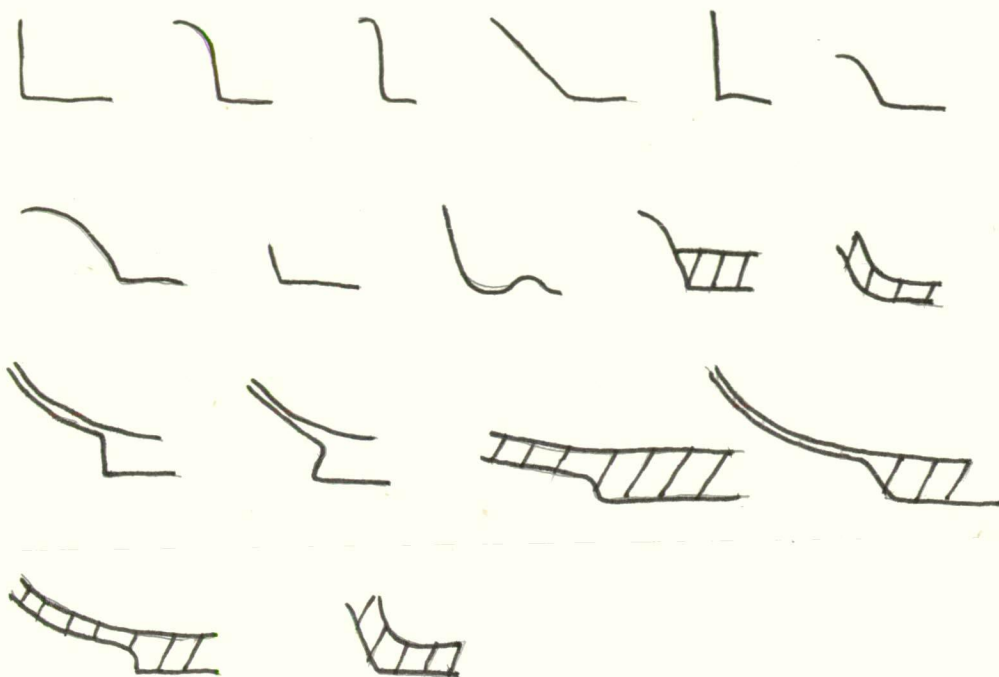
A fenyőágdiszes töredék / 17. kép 4 / finoman iszapolt, jól égetett sárgásszürke kerámiája nem tartozik az urnamezős kultúra leletei közé. Hasonló edényforma és diszítésűa hajdúbagosi temető egyik füles bögréje, mely a későbronzkor kezdetéről származik / KOVÁCS, 1970 7/4 /, de a motívum ismert pl. Komárom megyéből / PATEK, 1968 CIV. 8 /

Mivel Visegrád-Fellegvárból előkerült egy füles szűrőedény / PATEK, 1968 XXXIX. 17 / így említést érdemel a lepencei szűrő is / 9. kép 13 /, melynek formája egy neszmélyi edénynek felel meg / PATEK 1961 V. 11 /.

Ritka töredékünk egy függesztő edény darabja, a vállon körbenülő kis függőleges fülekkel / 8. kép 4 /.

A kisméretű edények is feltűnnek Lepencén / 10. kép 8, 11 ; 17. kép 10, 18. kép 3 /, melyek közül a bütökdíszes kis fazék gyermekjáték lehetett.

A kerámia leletek áttekintését az edényfenék 1. profilok felsorolásával zárjuk, megjegyzés nélkül.

Fémleletek

A területről eddig előkerült fémanyag a váli csoport lelőhelyein általában megszokott szegényes mennyiségű. Néhány bronzhuzal töredéken kívül előkerült egy vázafejű, ivelt szárú, diszitett nyakú bronztü / 10. kép 4 / és egy kiflitestű ivfibula sérült végekkel / 17. kép 14 /.

A tü analógiái nagy számban ismertek az urnamezős kultúra dunántúli területéről, pl. Sághegyről Somlóhegyről, Somlónásárhelyről / PATEK, 1968 XXIX. 57,58,44,45; XLII 7,8; LX. 3 /, de a Dunától keletre sem ritka / PATEK, 1975 20. 10 /. A fiatalabb urnamezős időszakban a gömbösebb nyakúak jellegzetesek / PATEK, 1968 87-88 /, még a HA

B1 időszakban is előfordulnak. A lepencei példány szinte pontos megfelelője a Maria rasti temető 158. sírjából került elő, kora a HA B idő vége / MÜLLER-KARPE, 1959 II. 114 B/1 /, és hasonlóak az Alpoktól északra is pl, Roseninselben, Alhofenben stb. is megtalálhatók / MÜLLER-KARPE, 1959 II. 193 198 /.

A fibula széles elterjedési területe az urnamezős kultúrában elsősorban az itáliai párhuzamok alapján a koravaskorhoz köthető. Torbrügge mint az urnamezős kultúra jellemző típusát említi / TORBRÜGGE, 1965 64. 17 /. A forma itáliai megfelelőjét pl. Groteferrátából, a Villa Cavalettiből ismerjük / Pär GÖRAN GIEROW 1970, 170 /. Többek között Müller-Karpe is közöl hasonlókat Piedbucóból ill. Golumoból / MÜLLER-KARPE 1959 II. 48/19, 47/2,5 / A felsorolt példányok diszítései közt vannak a lepencei típushoz hasonlóak, de a lepencei motívum eltér ezektől: a vonalcsokrok között fenyőfák vannak, mivel a korrodált fibulán jól látható az egyes fák törzse.

Feltétlenül említést érdemel, hogy a Lepence partján végzett szondázás / lsd! 2/a jegyzet / során előkerült egy kis bronzár / melyhez hasonló pl. a Szilvásvárad-törökkoppányi telepről

ismert / PATEK, 1975 2o. // és a paticsrétegen e tárgy szomszédságában egy rossz állapotban lévő, teljesen korrodált vastárgy / talán szeg? /. Tekintettel arra, hogy a kulturréteg anyaga kevert / korabronzkortól a későbronzkorig kerültek elő leletek / felmerülhet a tárgy másodlagos odakerülésének lehetősége, ezt azonban az őskori réteg feletti 40-50 cm vastag steril réteg kizárja, így a tárgyat az urnamezős kultúrához kötjük, s mint ilyet a vas egyik legkorábbi előfordulásának tartjuk a Dunakanyar vidékén! Több salakdarab is előkerült a szelvényből, de ezek közt nem volt összefüggés.

Egyéb leletek

Elsősorban a telep életmódjának tanulmányozását a megkönnyítő tárgyakról lesz szó a továbbiakban.

Nagy számban kerültek elő legömbölyített, 30-40 cm hosszú, homorúra kopott örlőkövek, melyek közvetetten a gabonatermesztés elterjedésére utalnak. A csonteszközök között simitók, árák, faragott csont nyelek / lo. kép 1,6 / fordulnak elő. Az egyik eszköz nagyobb testű kutya faj, vagy farkas csontjából készült⁹ / lo. kép 5 /. A diszitett

csontgyűrű / 9. kép 4 / perem alatti átfúrása arra utal, hogy valaminek a tartozéka volt.

A halászat eszközei közül a hálókarikák és háló-nehezékek emlithetők / 10. kép 7, 28. kép /. A 82/3 gödörben lévő kisméretű? háló valószínűleg dobóháló volt / 36. kép /. Két kőeszköz is előkerült: egy májopál magkő / 10. kép 2 / és egy kovapenge / 12. kép 4 / retusált éllel.

A szövés-fonásra utaló orsógombok is szép számmal fordulnak elő a telep anyagában: a lekerekített / 9. kép 1,2 / és átfúrt / 7. kép 8 β cseréptöredékektől a kettős kúpos / 9. kép 12 / és nyomott gömb / 10. kép 10 / formán keresztül a kerékformáig / 10. kép 9 /. Az egyik, ezutóbbihoz hasonló, de súlytalan tárgy kétségtelen, hogy kerékanyag utánzata / 9. kép 3 /. A táplálékfeldolgozás eszközei a lepénysütő kövek, ill. a kopott, töredékes állapota miatt nem egyértelműen felismerhető tárgy - hordozható tűzhely rostélyának töredéke, vagy tűzikutya. A továbbiakban említett lelet szerint az utóbbi funkciója valószínűbb / 16. kép 2 /. A ritkább leletek közé tartozik egy olyan egyenes peremes, erősen ívelődő agyagtárgy, mely töredékes formájával is az öntőkanalakra emlékeztet / 9. kép 5. /. Egy átfúrt harcsacsigolya / 8. kép 3 / szabályos furatnyoma fejlett kézműves

technikára utal; ezért meg lehetne vizsgálni a lapos agyagkorongok / 8. kép 2 / esetleges " lendkerék " szerepét / DRESCHER, 1980 59. /

Ezután a hitvilág jeleit keressük az előkerült leletekben. A már említett állatszobron kívül előkerült még egy egészen kopott torzó is / 17. kép 12 /. Itt említünk meg az ún. függőleges bütykös töredékek közül egy olyan darabot, ahol az edény falán lévő bütyökdisz két benyomott oldalával / szem? / stilizált állatfejre emlékeztet / 15. kép 4 /!

A legkevésbé ismert tárgyunk egy, talán küllős kerék forma, sajnos nem kiegészíthető töredékekből. / 8. kép 1 / A két ivelt töredéken a vastagabb fő leágazásokon kívül kisebb leágazások nyomai is látszanak. A Ried-westi temetőben több sírból is előkerültek küllős, grafit diszű agyagkerekek. A temető HA C korú / TORBRÜGGE, 1965 I. 191 / II. 45/1,8; 50/9 /. Talán közelebb vihet a tárgy értelmezéséhez a rajta benyomott diszként ábrázolt küllős? motívum. A " tűzikutyák " szarvaiba beültetett küllős kerekek vannak / NAGY, 1979 45,48 /. A fentiek alapján töredékes tárgyunkat a küllős napkerekek mondanivalóját hordozó, azt egyszerűbb motívumokkal képviselő kultikus tárgynak tartjuk,

melynek összetettebb továbbfejlődésé végsősoron a " tűzikutyák " köréhez vezet el.

Végeredményben megállapítható, hogy több olyan motívum is feltűnik a lepencei telep " kultikus " tárgyai között, melyek olyan csirái lehetnek egy további kibontakozásnak, amelyek a HA C időszak-tól kezdve nagy területen / a Kelet-alpi kultur-körben / indulnak fejlődésnek / állatprotomenes edények, tűzikutyák stb. /

Végül megemlítünk még egy csonttárgyat / 16. kép 10 / mely pl. a Pobedim-i számos hasonló fél-kész termék alapján kezdetleges csontzabla félig elkészült darabjának látszik / STUDENIKOVÁ-PAULIK, 1983 XLIX 5-8 /.

Telepjelenségek

Az urnamezős kultúra váli csoportjának ismertett településnyomaiból levonható következtetéseinket összegezve megállapíthatjuk, hogy a Visegrád-Lepence lelőhely is alátámasztja azt a véleményt, mely szerint e népesség megtelepedési formája tanya-szerű volt. A lakóházat/gödröt körbevették a tűzhe-lyek, sütőhelyek, kemencék, ólak, istállók, tároló-és munkagödrök. Ez utóbbiakkal kapcsolatos az a megfigyelésünk, hogy ezeknek a gödröknek igen jó a hő-tároló képessége. A gödör levegője a testmelegtől hamar felmelegszik és megszorul / hideg idő esetén / mivel a talaj feletti hidegebb légréteg mintegy " sapkával " fedi a méhkas alakú gödör nyílását. Tacitus Germániájából ismerünk erre egy utalást: "...Földalatti vermeket is szoktak ásni és ezekre felülről sok trágyát raknak, téli menedékül és tá-roló-helyül a termésnek, mivel a fagyok keménysé- gét az ilyen helyek enyhítik, és ha bármilyen el- lenség jön, azt pusztítja, ami szem előtt van, az pedig amit elástak, észrevétlen marad, vagy éppen azáltal téveszti meg az ellenséget, hogy keresni kell. " / TACITUS, 1980 54 / / Az evenkik kéregsát- rának kúp alakú szerkezete a lehető legnagyobb

mennyiségű hőt veri vissza felülről lefelé, ezért a sátrakban még fagyok idején is elég meleg volt. A sátor tetejét nyitva hagyták / ANYISZIMOV, 1981 36. //.

A tároló gödrökben szerszámokat, kerámiaedényeket és különféle terményeket raktározhattak. Egy ilyen gazdasági egység több nemzedéken keresztül fennállhatott, természetesen a gyorsan építhető és kialakítható objektumok ezalatt többször átalakulhattak, újjászülettek, mely jelenséget a mai tanyáknál is megfigyelhetjük. Az évtizedes-százados megtelepedést a szokásosnál vastagabb kulturréteg is igazolja. Érvelésünk gyenge pontja, hogy az objektumok készültének megközelítően pontos dátumát sem ismerjük. Így elképzelhető, hogy egy nagyobb településen / falun / belül előkerült, különböző időben ásott gödrökről van szó. Gondolatainkat viszont elfogadhatóbbá teszi az a körülmény, hogy a területen feltárt összes objektum funkciójában és formájában is jelentősen különbözik egymástól, mintha egy háztartás különféle szükségleteinek kielégítésére készültek volna. Továbbá a kerámia leletanyag is teljesen egységes. E megtelepedési formáról Tacitus a következőket írja: " A germánok népei nem laknak városokban, ez elég is-

mert dolog, de még csak azt se tűrik, hogy lakóhelyeik érintkezzenek. Egymástól elkülönülve, szétosztottan élnek, ahol egy forrás, ahol egy mező, ahol egy liget megtetszett nekik. Falvakat építenek, de nem a nálunk szokásos módon, hogy a házak kapcsolódjanak és érintkezzenek: ki-ki térséggel veszi körül otthonát, akár hogy így védekezzenek a tüzesetek ellen, akár mert járatlanok az építkezésben. " / TACITUS, 1980 /

Hasonló jelenségeket figyelt meg Dombay is Pécsvárad-Aranyhegyen, bár itt az objektumok nagy számban egymásra is rétegződtek. Ennek oka az ásató által is említett újjáépítés volt, amely a gyorsan pusztuló gazdasági épületeket pótolta, ill. a gödörrendszereket szaporította. Érdekes, hogy Dombay feltételezi az egyes gödrök élőállat tároló szerepét. Minden ilyen esetben azonban a gödörhöz tartozó építményt is említ, erre Lepencén csak a gödör fölötti vastag paticsréteg utal / 1982. évi ásatási terület / / DOMBAY, 1958 53-96. /.

A sertés, mint kultusz-állat a későbronzkorban

" Az őstörténeti vallásról írt tanulmányok olvastán állandóan az az ember érzése, hogy az adatokat erőnek erejével egy bizonyos értelemben akarták magyarázni, holott ezek az adatok semmi kézzelfoghatót nem közölnek a vallásról. "

/ André Leroi-Gourhan /

Kétségtelen, hogy a Visegrád-Lepencén előkerült állatváz - melynek tudatos eltemetését az alábbiakban próbáljuk meg bizonyítani - veti fel a legérdekesebb kérdéseket a telep életével kapcsolatosan. Ha eltekintünk attól, hogy hasonló állatáldozat eddig nyomokban sem ismert a váli csoport területéről, még ebben az esetben is a lepencei lelet kiemelkedő jelentőségű lehet, nemcsak az urnamészös kultúra, hanem kihatásában a Kelet-alpi kultürkör hitvilágának kutatása szempontjából.

A továbbiakban a gödör és a malacváz lehetséges kapcsolatait elemezzük, ahol szükséges utalunk a 81/1 gödör leírásánál említett jelenségekre.

A számok egy-egy gondolati egységre utalnak.

1. Ebben az esetben a gödör és a váz esetleges kapcsolatba kerültek, a váz véletlenül került a gödörbe, pl.:

1.1. Az állat beleesik a gödörbe, majd elpusztul; erre a lehetőségre úgy kerülhet sor, hogy egy ellenséges támadás következtében a telep elpusztul. Az általános zürzavarban kiszabaduló állatok egyike egy nyitott gödörbe zuhan. Ellentmond ennek az elképzelésnek, hogy ha a támadásnak győztese ill. túlélője van, úgy megtalálja a malacot és kiszabadítja; másrészt az állatok ösztönösen is kikerülik a lábuk előtti nyílást, vagy legrosszabb esetben átugorják az alig félméter átmérőjű üreget.

Az viszont kétségtelen, hogy ha a malac beleesik egy ilyen, vagy ehhez hasonló gödörbe, akkor az objektum méhkas alakja legyőzhetetlen akadályt jelent a kirelé igyekvő állatnak. Az előbb feltételezett támadás során nagy mennyiségű föld szakadhat a gödör fogságában lévő süldőre, mely alatt az megfullad. Ebben az esetben a csontok egybemaradására is magyarázatot kapnánk. " Az ásatások során ritkán találni olyan állati csontvázrészeket, melyek megőrizték anatómiai egységüket. Ennek ugyanis az a feltétele, hogy az állat vagy olyan földalatti beugróba

vagy zugba kerüljön, ahol a továbbiakban senki és semmi nem nyúl hozzá, vagy azonnal eltemessék, vagy pedig miután a húst lefejtették a csontokról, azokat a kiszáradt inszalagok egy bizonyos ideig még összetartsák, s így a csontok együtt konzerválódjanak. " / ANDRÉ LEROI-GOURHAN, 1985 15. /

Viszont az " állatra szakadó föld " elméletét éppen a gödör méhkas alakja zárja ki: ennek a rendkívül szilárd szerkezeti formának legfeljebb a felső pereméről hullhat be csekély mennyiségű föld, ez azonban tömegével nem képes egy állatot megölni. A régészeti megfigyelések szerint a méhkas alakú szerkezeten egyébként sincs semmiféle olyan külsérelmi jel, vagy beszakadásra utaló nyom, amely a fenti állítást alátámasztaná.

Egy másik esetben előfordulhat, hogy az időlegesen elhagyott telep gödrébe egy elkóborolt állat belezuhan, majd elpusztul. Ezt a lehetőséget viszont a csontok állapota nem támasztja alá, hiszen a ragadozó állatok a malacot széttépnék, a csontokat megbolygatnák, vagy az oszló dög esne szét darabokra; így a váz nem került volna elő teljes épségben. Arról nem beszélve, hogy az előbb említett állati ösztön veszély helyzetén kívül sokkal inkább megakadályozta volna a gödörbe esést.

Következtetéseink alapján a váz és a gödör esetleges kapcsolatát elvetjük!

Ha viszont:

2. A gödör és a váz kapcsolatát tudatos emberi magatartás eredményezte, akkor ennek az egyik oka az lehetne, hogy:

2.1. Az állatot a gödörben tartják, ebben az esetben:

2.1.1. A gödörnek az a funkciója, hogy abban az állat - mint ólban - él, de ebben az összefüggésben az is előfordulhat, hogy:

2.1.2. Az állat a gödörbe már valamilyen célra / pl. áldozati célra/ / TACITUS, 1980 50. / kiszemelve kerül. Ezt a tetszetősnek tűnő okfejtést viszont az egyéb körülmények nem támasztják alá, hiszen eléggé közismert, hogy / az őskor folyamán / egy állat igen nagy értéket képvisel mindenkori tulajdonosa számára, ezért alig feltételelezhető, hogy akár egy közönséges állatot is hagynának az óljában elpusztulni / nem beszélve egy különleges célra kiszemelt állatról /. Másrészt a gödör körül semmiféle külső védőtető, vagy épület nyomai sem kerültek elő, pedig nehezen elképzelhető, hogy egy áldozatra kiválasztott állatot nem védenek az időjá-

rás viszontagságai előtt.

Ezért arra a végső következtetésre jutottunk, hogy az állat szándékosan került a gödörbe, de már elpusztított állapotban; vagyis a gödör az állat nyughelye. Mielőtt ehhez a megállapításhoz további érveket gyűjtenénk, röviden összefoglaljuk az eddigi gondolatmenetet:

1. A GÖDÖR I. A váztól függetlenül létező
 tároló- stb. gödör
 II. A vázhoz tartozik - ól!
 III. Kultikus, de egyszeri funkcióval
2. Az ALLAT I. A véletlen áldozata
 II. Haszonállat
 III. Kultikus céllal feláldozott állat

Ezek után vizsgáljuk meg, hogy milyen régészeti megfigyelésekkel tudjuk az állat áldozati céllal való eltemetését bizonyítani!

Ugy véljük semmi sem szól az ellen, hogy:

2.2.1. A gödör, mint egyszeri funkciójú kultikus hely szerepeljen ebben a gondolatmenetben. Először is a gödrön belül van egy olyan jelenség, egy látszólag céltalanul épített kősor / " fal " /, melynek létére az állattal összefüggésben könnyebben találunk magyarázatot. Az az égett paticsréteg

/ amely legvalószínűbben a lesimitott felületen gyűjtött / áldozati / tűz következtében alakult ki / ami mintegy 20-30 cm magasán / a gödör aljától / figyelhető meg és megfelel a közvetlenül a malac fölötti réteg magasságának, a kövek felső harmadához illeszkedett és az állat fölött hiányzott, ki-zárja a réteg utólagos bezuhanását a gödörbe, mint ahogyan az utóbbit Pécsvárad-Aranyhegyen meg lehetett figyelni / DOMBAY, 1958 59. /.

A gödörből előkerült lelet anyag a gödör feladatának meghatározásában teljesen közömbös / 13. kép 9.kép 11-5/. Az állatáldozat lehetőségét alátámasztják a HA A-B időszakból származó, hasonló jellegű lelőhelyek állatcsont mellékletei között előforduló sertéscsontok, pl. Keszthely-Apátdomb / SÁGI, 1909 347. / és Piliscsaba / KÖSZEGI, 1956 48. / stb. lelőhelyeken. Az említett időszakot követő korból már nagy számú állatvázaz mellékletű sirhely ismert; ezek egyrészt az állat / bármilyen ill. több fajta / eltemetés jelentőségét hangsúlyozzák, másrészt a vadkan vagy disznó fokozódó szerepére utalnak. A HA C időszakhoz köthető Vaszar-Pörösrét V. halmában 2 x 2 disznóvázról és vadkanagypárról / HORVÁTH, 1969 127. /, a 4,5, 7 halomban további vázakról tudósít Mithay megjegyezve, hogy az általa kiásott vázak mind

iuvenilis korúak. / MITHAY, 1970 20. / A szalacscai V. tumulusban 55 cm mélyen egy malacváz feküdt. / KABAY, 1960 53. / Gallusnak ezzel az ásatásával kapcsolatban Kabay több hasonló kori ausztriai lelőhelyről is említ disznócsontokat / Feichtenboden bei Fischau, Frög / / KABAY, 1960 57-58. /. A mes-teri tumulusban előforduló disznócsontokról ír Lázár / LÁZÁR, 1951 38. /, a süttői halom sirkamrájában pedig több más állat csontjai mellett sertéscsontok is előkerültek, ill. egy ketté hasított konyájú fiatal sertés, vázcsontjain tállal, bukkant felszínre / VADÁSZ, 1983 27, 35. /. A vaddisznó meg-növekedett jelentőségére pedig igen jó példa a száz-halombattai 144. tumulusból előkerült vadkanagyaras vaszabla / HOLPORT, 1981 22 /. Patek Mezőcsát-Hör-csögösön, a HA B-C korú temetőből gazdag állatmel-lékletes sirokat említ / PATEK, 1980 160. / és ugyan-csak ő közli, hogy Sopron-Burgstallon talált állat-csontok között a legtöbb a sertéscsont / PATEK, 1974 61. /.

A kelta időszakból már számos vadkan-sir is ismert, pl. Sopron-Bécsi domb / PAUR, 1886 112-114. /, Bese-nyőtelek-Szörhát / SZABÓ, 1962 20. / lelőhelyről, ill. a sírokba tett vaddisznócsontok előfordulása is gyakori: Kölesd-Lencsepusztá / VÁGÓ, 1962 6. /, és Sopron-Burgstall temetőit említjük egyebek közt

/ BELLA, 1989 364. /. Budapest- III. ker. Kossuth Lajos üdülőpartról Nagy László közöl egy kelta-kori állatsírt / NAGY, 1961 2. /.

Fontos bizonyítékok a lepencei telepen előkerült további régészeti leletek, melyek egymás jelentőségét erősítik : a vadkan-szobrocskával együtt talált disznóagypár ill. a 81/2 gödörből felszínre került szoborláb, mely jellegében erősen emlékeztet az előbb említett vadkan-szobor lábának megformálására. /17kép 11 /

Hogy a gödör nem szentély volt azt az épületszerkezeti nyomok hiánya támasztja alá.

Túl a logikai és régészeti megközelítésen, egész elképzelésünket döntően alátámasztják az állattani megfigyelések.¹⁰ A malac a gödörben természetellenes helyzetben feküdt: a hátgerinc és a nyakcsigolyák által bezárt szög enyhén hegyesszög, de legfeljebb derékszög. Ilyen helyzet kialakulása csak mesterséges úton képzelhető el / " kitekerték a nyakát " /. A fényképen /37. kép/ és az " in situ " kiemelt vázon is jól megfigyelhető csontállások létrejöttét a jelen esetben / a fentebb felsorolt bizonyítékok alapján / csak emberi beavatkozás hozhatta létre; ezzel egyben igazolva látjuk, hogy az előzőleg elpusztított egyedet az eltemetéshez a gödörbe szintén

csak ember tehette. Az állatáldozat jelentőségét fokozza az a tény, hogy fiatal, szemmel láthatóan egészséges példányt öltek meg / életkora 0,5 - 1 év közötti / / MITHAY, 1970 20., VADÁSZ, 1983 27. / és úgy temették el a dögöt, hogy az értékes húsát sem fogyasztották el.

Rendkívül fontosnak tartjuk azt a felismerést, hogy ha a gödör és az állatváz a fentiekben tárgyalt igen nagy mértékben valószínű kultikus kapcsolatát elfogadjuk - akkor ennek az áldozatnak egyszeri célja volt! Ez azt jelentheti, hogy nem valamiféle ősvallás kultushelyének kell tekintenünk a Visegrád-lepencei / és a hasonló / áldozati helye/ke/t, hanem konkrét céllal végrehajtott egyszeri áldozati cselekmény színhelyének! Eközben pedig óhatatlanul is felmerül egy / feltételezhető / " építési " áldozat lehetősége. Ezt megerősíteni látszik a lepencei lelőhely esetében az áldozati gödör szerves kapcsolata a mellette épült lakó/?/gödörrel. Még az áldozati gödörben lévő - felismerhető funkcióval nem rendelkező - kősor építésére is némi magyarázatot kaphatnánk. E hipotézis elfogadásával az áldozatot úgy tekinthetnénk, mint egy kiengesztelést a letelepedés, " letanyázás " kezdetekor. Az urnamezős kultúra dunántúli területén ismertek a kövekkel való é-

pités, épületerősítés nyomai: Neszmélyben, ahol a temető területén HA A-B kori cserepekkel datált kőfal részletek kerültek elő szárazon rakott kövekből / PATEK, 1958 / és Velemben, ahol a későbronzkori téglalakú házak tetőzetét tartó oszlopok közeit erősítették kőfallal / BÁNDI, 1976 21. /. A kőépítkezések továbbfejlődését a HA C időszaktól a tumulusok belső építményeinél / sirkamráknál / kísérelhetjük figyelemmel. Feltétlenül meg kell azt is említenünk, hogy az urnamezős kultúra egyes temetőiben / Piliscsaba, Neszmély stb.. / a sirokat jelölték kisebb körakással, néhány esetben egyedülálló nagyobb kővel / PATEK, 1961; KŐSZEGI, 1956 /.

Az is figyelemre méltó, hogy egy ilyen gödör "gödörként" csak a kiásás idején szerepelt, az áldozat bemutatása után tüzet gyújtottak és a továbbiakban - a leletek bizonyossága szerint - nem törődtek a gödörrel, nem temették vissza. Ezt bizonyítja, hogy a gödör környékén semmilyen cölöplyuk, gerenda lenyomat stbb. nem volt, ill. a gödröt kitöltő föld gyakorlatilag az átégett rétegtől a szárnnyilásig később behullott, hordalékként bekerült utólagos rétegződésből állt.

/ Még egy lehetőséget vetünk fel az állat elpusztításával kapcsolatban, ami a disznó halál-okát is

megmagyarázhatja. Ehhez azonban feltételeznünk kell a helyi lakosság igen fejlett állattenyésztési tapasztalatait. Feltételezve, hogy egy megbetegedett egyedről van szó, ebben az esetben az állatot azért is elpusztíthatnák, hogy ezzel a teljes állatállományt megvédjék. Nem valószínű azonban, hogy egy beteg egyedet ne ettek volna meg, hiszen az elhullott állatok is igen gyakran táplálékkul szolgáltak / közismert szokás volt ez pl. a cigányoknál /, másrészt a lakógödör közvetlen szomszédságában csak áldozati állat számára lehet hely! /

Ezen megfigyeléseinket még egyszer összegezve úgy véljük, nem tévedünk, ha a gödörben lévő állatvázat egyszeri, kultikus céllal végrehajtott áldozat maradványának tartjuk és a település kezdeti kialakulásának / esetleg újjáalakulásának! / idejére tesszük földbekerülését.

Vizsgáljuk meg ezután a disznó kultuszának lehetséges nyomait az urnamezős kultúrában. A kerámiaanyag alapján HA A2B1 időszakra keltezett lepencei telep korát megelőző és a vele párhuzamos korszakból e " kultusz " nyomai kevésbé ismertek. Sem ábrázolásban nem fordul elő további lelőhelyeken vad-

kan agyagszobra, sem áldozati gödörből előkerült hasonló vázról nincs tudomásunk. Sopron-Krautacker-ről az ásató megemlíti, hogy hulladék- és tárológödrök közt az egyikben egy ép váz is volt, de sem az állat fajáról, sem további körülményekről nincs tudomásunk / JEREM, 1982 2o. /. Az időszak végétől azonban fokozatosan megjelennek a sertésmaradványok az egyes temetők sirjaiban, a koravaskorban pedig már a fejedelmi temetkezéseknél is előfordulnak.

A velemi telepről ismerünk olyan vadkan szobrot, mely ugyan bronzból készült, mégis kidolgozási sajátosságai meglepő párhuzamokat mutatnak a lepence-i állatplasztikával. Mindkét szobornál a csülkök hasitékai szinte megegyeznek kivitelezésben egymással és a fülek állása is hasonló. A közzétevő Miske szerint a szobor a " Hallstatt korszakból " származik / MISKE, 1898 79-8o, 144. /. Formálása elűt a későbbi / pl. kelta / bronzszobrocskákétól területünkön, ezért feltételezzük, hogy a két eltérő anyagú, de hasonló elképzeléseket hordozó műalkotás közös gondolat közvetítői. / A Spanyolországban előkerűlt és vadászatot ábrázoló kelta szoborcsoport vadkan ábrázolása tömzsi testével, vastag csülkeivel emlékeztet a velemi szobrocskára, de itt merészség volna

bármilyen kapcsolat elfogadása vagy feltételezése
/ MACCANA, 1970 113. /.

Strabón leírásából ismerjük a " belgák " hatalmas méretű disznajait, amelyek " csordaszámra, vadon futkosnak a mezőkön, kitűnnek nagyságukkal, erejükkel és gyorsaságukkal; veszedelmes dolog ismeretlennek hozzájuk közeledni, sőt még farkasoknak is..."
/ STRABÓN, 1977, 197. / Ezek az állatok a forrás szerint a szó szoros értelmében tiszteletet parancsolóak, kultuszuk ebből a megközelítésből elfogadhatónak látszik. Természetesen a későbbi leírás visszavetítése a későbronzkorba nem indokolt teljesen, hiszen Bökönyi megállapítása szerint éppen a későbronzkortól csökken a háziasított állatok nagysága / BÖKÖNYI, 1974 212. /. Kevéssé ismert viszont a vaddisznók méretalakulása, de ha a kelta mithológia vadkan-mitoszaira gondolunk, e vadállat tisztelete nagyon is érthető / MACCANA, 1970 /.

Szórványos adataink ellenére megállapíthatjuk, hogy általában a disznóhoz kapcsolódó hitvilág tárgyi bizonyítékai eddig hiányoztak az urnamezős időszak régészeti leletanyagából. A Visegrád-Lepence lelőhelyen eddig előkerült szobrocska, a gödörben szándékosan elhantolt sertésváz, a disznóagypár és egy további agyagszobrocska mellső lábtöredéke -

- mely megformálásában teljesen megegyezik a vadkan szobor mellső lábával - lehetőséget nyit az urnamezős népesség, ezen belül a váli csoport hiedelemvilágának új szempontú vizsgálatához.

Az önálló állatábrázolás szobor formájában a Dunántúlon az egész bronzkor folyamán ritka / Ujabban Nagykanizsa-Inkey sirkápolna lelőhelyről került elő egy korabronzkori bikaszobrocska. / / HORVÁTH, 1985

/ . Ugyanez igaz az urnamezős kultúra egész területére. A szobrok egy része gyerekjáték lehetett, igen nehezen datálhatók pontos lelőhely-megfigyelés hiján. Ezek az állatplasztikák elnagyoltak, durva kivitelűek és az állattaniilag nehezen meghatározható formák közül elsősorban disznó és medve ábrázolása ismert. Ritka kivétel egy naturalisztikus megformálású vadmacska figura, amely egy urnamezős kori sirhalomból került elő Annaburgból / SCHLETTE, 1984 44. / . Szalacsikáról Darnay közöl egy disznó szobrot agyagból, melynek feje és első lába hiányzik, csak hosszú teste, hátulsó lába és farka maradt éppen / DARNAY, 1908 147. / . " Egész kezdetleges az ott lelt másik agyaglovacska szintén hosszú nyakkal és rövid lábakkal ábrázolva. " / DARNAY, 1908, 147. / A Keszthely-Apátdombon feltárt R BD-HA kori jelentős urnamezős telepen nagy számban került elő vad-

kanagyar, melyeket átfúrva, " ékszerként " viseltek. Ugyanitt előkerült egy disznót ábrázoló mécses is / SÁGI, 1909 347, 351. /.

Az állatsir bemutatásakor nem célunk, hogy az állatáldozat őskori előfordulásának fellelhető vonulatát egészében megvizsgáljuk. A paleolitikumtól kezdve e ritusfajta fellelhető / ANDRÉ LEROI-GOURHAN 1985 /. Mint jellemző példát ragadjuk ki a neolitikumból a somogyvári leletet / ECSEDY, 1973 277-80. / és a békásmegyeri szarvas eltemetését / GÁBORINÉ, 1971 287-92. /. Igen feltűnő az állatcsontoknak, testrészeknek sirba helyezése a mezőcsáti temetőben / PATEK, 1959 19. / és a Kyjatice kultúrában / SZABÓ, 1969 73. /.

Mindemellett utalnunk kell Kovács Tibornak arra a gondolatára, hogy egy-egy vallási vagy hitvilágbeli motívum gyökere évszázadokra visszanyúlik / KOVÁCS, 1980 65-78. /. Ezért említjük meg a visegrádi sorozatosan előkerülő / Lsd. a továbbiakban! / nem véletlenszerű állatszobor leleteknél a helyi előzmények jelentőségét is. A közeli Pilismarótról ismert 5 önálló agyagszobor, mely a Bolerázi csoport temetőjéből került elő / TORMA, 1958-68 125, 1972 155, 1974/75 202. /

a vidéken kialakult állatkultusz esetleges gyökereit nagyon messzire viszi. Az évezredes időkülönbség mellett természetesen semmiféle összefüggés nem jön számításba, de feltételezhető egy olyan " táji-történeti " hagyomány, amely évszázados lappangás után időnként felszínre tör. Fakadhat ez elsősorban a földrajzi-növényföldrajzi adottságokból ill. az itt megtelepülő pásztorkodó-vadászó törzsek közös élet-körülményeiből.

Célunk az volt, hogy magát az áldozat tényét bizonyítsuk. Az áldozat értelmezéséhez - a bevezetőben említett idézet szellemében - pedig a jelenleg rendelkezésünkre álló lelet- és megfigyelésanyag még nem elégséges.

Az 1980-ban végzett leletmentő feltárás eredményei
ról

A 11-es műút új nyomvonalárkának alján / a 79/1 gödörtől mintegy 9 m-re nyugatra / egy amorf, nehezen körvonalazható elszíneződés / folt / jelentkezett / az alakzat kiterjedése kb. 4-5 m², a rétegvastagság pedig 10 és 30 cm közötti /.

A réteg tetején egy átfúrt / szabályos kerek lyukkal / tengeri csiga / recens // 24. kép 4 / és egy töredékes talpastárgy volt. A vörös színű, tömör hengeres agyagtárgy alul kissé kiszélesedő; alja benyomott, oldala sűrű benyomkodásokkal van diszítve; M: 4,5 cm, Átm: a talpnál 4,3 cm / 23. kép 5 /

A lelőhelyet a legaprólékosabban próbáltuk meg kibontani és így sikerült a réteg alján, a bolygattott talajban egy lekerekített háromszög alakú kis mélyedést / gödör / elkülönítenünk. / 38. kép /

80/1 gödör

Leletanyag:

"A" állatszobor: szürkésfekete, balra néző figura
/ őstulok? /, bal mellső és jobb
hátsó lába törött, jobb szarva hiányzik. M: 4,4 cm, H: 7,1 cm
/ 25. kép 2 /

- "B" állatszobor: barna, torzó, a törzs és a bal mellső láb van meg. Szarvasmarha?
4,2 x 2,2 cm / 26. kép 5 /
- "C" állatszobor: szürke, bal hátsó lába letört, jobb szarva sérült; bika: erős nyaki lebernyeggel és felfelé ivelő rövid szarvakkal. M: 3 cm
H: 4,7 cm / 26. kép 1 /
- "D" állatszobor: téglaszinű, erősen kopott törzs és farok; 4,5 x 2,8 cm / 27. kép 2 /
- "E" állatszobor: valószínűleg összetartozó vörös színű agyag állatfej és mellső lábpár nyaki lebernyeg-résszel. Az agyag belül szürkére égett. A többitől eltérő / nagyobb / méretű szarvasmarha ábrázolás. A fej 3,2 x 2,2 cm, a lábak 3,8 x 3 cm-esek. A szobor feltételezett magassága 5,5 cm / 27. kép 1,4 /
- Termésgrafit: szürke, sátozott alakúra koptatott tárgy; 2,5 x 2,2 cm / 23. kép 1 /

A kis gödörtől keletre egy jól átégett, patikos felületet találtunk, délnyugatra pedig egy mélyebb,

köralakú beásás volt. E felszíni jelenségek nem látszanak elegendőnek a talált objektum rendeltetésének meghatározásához.

A gödröcskét körülvevő és lefedő kulturréteg leletanyagából a következőket említjük meg:

- Állatszobor: szürkés téglaszinű, feje letörött, szarvasmarha? M: 3 cm, H: 4,7 cm / 25. kép 3 /
- Állatszobor: szürkésfekete, a törésfelületek széle téglavörös; valószínűleg loábrázolás? A fej és a törzs háromszög keresztmetszetűek, a fejen és a hátton sörény; mellső lábak és fülek letörtek, a törzs többi része hiányzik; 4 x 2 cm / 26. kép 2 /
- Állatszobor: szürke, a törésfelületek széle téglavörös; törzs: a jobb mellső láb és a fej letörtek, a bal mellső lábön kívül a többi rész hiányzik. 3,2 x 2,1 cm / 26. kép 3 /
- Állatszobortöredék: szürke, lapított hátú törzs, lábak sérültek, a fej letörött, hiányzik. 4,5 x 2,4 cm / 25. kép 4 /
- Állatszobortöredék: szürke állatfej, szarvasmarha? 1,9 x 1,4 cm / 27. kép 6 /

- Állatszobor: hamuszürke szarvasmarha: a fej, a mellső lábak és a törzs van meg töredékes állapotban; 4,2 x 3,2 cm / 26. kép 4 /
- Állatszobortöredék: téglaszinű, szarvasmarha: megvan a törzs a nyakkal és nyaki lebernyeggel, ill. a mellső láb; 3,2 x 2 cm / 27. kép 3 /
- Állatszobortöredékek: láb és szarvrészek több állatból / 27. kép 5,7-10 /

Továbbá:

1. Nagy csésze: barna, lapított testű, égetés előtt grafitozott, az előreugró hasvonalnál apró kannelurával diszített töredék; 15 x 5 cm, Pá: 16 cm / 22. kép 6 /
2. Kis csésze: fekete, égetés előtt grafitozott, az edényen fülcsonk; kissé kiugró hasvonalán apró kannelurás diszítés; belül, az alján sugaras grafitos diszítésű volt. 12 x 3,5 cm / 22. kép 1 /
3. Kis csésze: fekete, égetés előtt grafitozott, kihajló peremű, kissé kiugró hasvonalán apró kannelurás diszítés. M: 6 cm, Sz: 10,2 cm / 21. kép 5 /

4. Edénydiszek: két db, fekete, fényezett kerámia-
tárgy, nyélen ülő gúlaalakú; e-
dényfül diszitései a/ M: 1,5 cm
b/ M: 1,7 cm / 23.kép 4 a,b /

5. Edénytöredékek: különféle grafitos festéssel
/ 22. kép 2-4, 21.kép 2,6,7 /

6. Orsógombok:

- a. Téglaszinű, enyhén kúpos; durva benyomkodások-
kal diszítve. M: 1,5 cm, Átm: 3,8 cm
- b. Barna, kúpos. M: 1,5 cm, Átm: 3 cm / 24.kép 7 /
- c. Fekete, kúpos. Átm: kb. 3 cm / 24. kép 6 /
- d. Téglaszinű, hagymaalakú, alján diszített. M:
2,6 cm, Átm: 1,8 cm / 24. kép 8 /
- e. Szürke, kúpos, benyomott aljú, alján vonaldisz-
tes; M: 1,5 cm, Átm: 4 cm / 24. kép 9 /
- f. Vörösszürke, kúpos, kopott. M: 2,5 cm, Átm: 4,3
cm

7. Grafitozó eszközök:

- szürke, egészen elkopott, sima felületű termés-
grafit. H: 1,5 cm / 23. kép 2 /
- szürke, szabálytalan kockaalakúvá koptatott ter-
mésgrafit; 2,9 x 2,8 cm / 23. kép 3 /

A leletanyag összefüggései

Kerámia

A 80/1 lelőhely a jelek szerint csupán szigetszerű jelenség egy kiterjedt későbronzkori környezetben. A bolygatott felszínen így az urnamezős kultúra kerámiatöredékei is jelen voltak. Mivel ennél az objektumnál rétegviszonyok megfigyelésére nem volt lehetőség, úgy tűnik a teljesen vegyes anyag ellenére el kell fogadnunk a jelenségek közel egyidejűségét! Ez azért nehezen belátható, mivel a leletanyagban a klasszikus HA C időszaktól a HA D2-3 időig vannak töredékek.

A HA C időszakra jellemző motívumok és tárgyak: a csúcsba futó többszörös barázdák / 2o. kép 7. / / MITHAY, 1980 56 4/7, Lengyel 1959 42. t 7 /, az egymást záró párhuzamos barázdák / 2o. kép 4, 24. kép 8 // PATEK, 1974 XXVIII/, a benyomott lencsedisz / 2o. kép 12 // KEMENCZEI, 1977 5/9; MITHAY, 1980 4/4, 15/9 stb. /, az orsókarikák / 24. kép 6-9 / pl. PITTIONI 1954, 582; MITHAY, 1970 1o. 4; MITHAY, 1980 17/8, WOLLÁK, 1979 14/9; KOLNIK-PAULIK, 1959, 6/10; GABROVEC-FREY-FOLTINY, 1970 31. 11/21 stb. // bár ezek önmagukban nem meghatározók! /, a " botdiszes " / MITHAY 1970 1o. 4/6 / bögrék,

omphal aljjal / 23. kép 6 /, a benyomott pontsoros szögminta / 20. kép 11 / / GABROVEC-FREY-FOLTINY, 1970 8. 1 / és a ferdén besimitott kiemelkedő bordadisz / 23. kép 7,8 // KEMENCZEI 1977 5/8, 2/6; PITTIONI, 1954 599 424/3; DUSEK 1965, 507 148/12 /.

Ezzel szemben a kerámia jellegzetességei a grafitozott bögrék/tálak/ az élesen kiugró hasvonalon apró függőleges kannelurával / 21. kép 5, 22. kép 1,6 /, bucchero vagy buccheroszerű dísszal / 21. kép 2, 23. kép 10 /. Hasonló típusú a Pilismaróti szobi révnél / WOLLÁK, 1979 66 4/1, 70 8/1 / és Sopron-Krautackernél / JEREM, 1981 118. 10/8 / előkerült bögre, s nagyon közvetlen a párhuzam a Tokodaltáró-Erzsébetakana edényeivel / PATEK, 1982-83 67. /. Valamennyi említett példa HA D kori telepén került elő, a pilismaróti és a soproni telepnymok a későhallstatt-kelta fázisig terjednek / WOLLÁK, 1979 56., JEREM, 1981 105. /. E típus elterjedése a Horakov kultúra területéről eredő formavándorlással hozható kapcsolatba / PATEK, 1982/83 67. /. További jellegzetesség a magasra húzott fül / 22. kép 1 /, amely díszített formában is előfordul. Ezt a két kis gúla alakú töredék jelzi / 23. kép 4 a,b /. A típus a Lt A, sőt Lt B korig is követhető / JEREM, 1981 111. / és fontos kiinduló

pont a későhallstatt-kori településleletek datálásához. A behúzott tálperemeknél az éles törésvonal, ill. a peremek megduzzadása jellemző / 21. kép 3, 20. kép 2,3; 23. kép 9 // JEREM, 1981 121. 13/2, 124. 15/9 /. Analógiák nélküli egy kis, kerek, egyenes peremű tálka töredéke, előzményei az urnamezős kultúrában tűnnek fel pl. Sághegyen / PATEK, 1968 XV. 17 // 23. kép 10 /. Az utánkorongolásra is van példa / 23. kép 9, 20. kép 3, 24. kép 5 /. Egészen kései a nyakán széles árkolású töredék / 24. kép 1 / és a kiugró hasvonalú töredék / 20. kép 9 // DOBIAT, 1980 7. ábr. 3. fázis ; WOLLÁK, 1979 72. 10/9 /, mely a D1 időszakban tűnik fel. Az erősen ivelt öblű edény lelógó vonalcsokorral diszítve / 20. kép 1,8 / szintén ide tartozik / PATEK, 1982/83; JEREM 1981 124. 15/12 /.
Fémtárgyak - egy kis bronzhegyet kivéve - a kultúr rétegből hiányoztak.

A leletanyag legkülönösebb tárgyai az állatszobrok. Az állatplasztika ilyen tömeges előkerülésére hazánkban az ismert Piliny környéki lelőhelyeket kivéve nincsen példa. Az előbbieken felsorolt HA C-D2-3 kori kerámiaanyag alapján a depót nehéz időhorizonthoz vagy etnikumhoz kötni. A következők-

ben felsorolt példák alapján az állatplasztikát a környéken vagy távolabb inkább a HA C időszakban lehet megtalálni, azonban a legfontosabb szoborcsoport, mely az elkülönített gödörben feküdt / 25. kép 2, 26. kép 1,5; 27. kép 2; 1,4; 26. kép 5 /, együtt volt a sátortető alakúra kopott termésgrafittal / 23. kép 1 /, melynek használata csak a grafitdiszes kései edénytípusokkal hozható kapcsolatba. Ezért az állatszobor együttest vagy a szórványos, de kétségtelenül előforduló HA C kori állatplasztika reprezentánsának kell tartanunk, vagy a HA D2-3 kori kerámiaegyütteshez kapcsolódóan egy eddig a hasonló időszakban egyedülálló leletegyüttesként kell meghatároznunk.

Nem idézzük újra a már az előbbieken felsorolt, a Dunától nyugatra előkerült HA C korú állatszobrokat, vizsgálódásunkat a Dunától keletre elterülő vidéken folytatjuk. Ez a keleti típusú állatplasztika szélesesen elterjedt, Belsktől / SRAMKO, 1974 337 / Maconkáig / HÉJJ, 1976 355-56 /. A kyjatice kultúra a gávaitól veszi át a máig sem tisztázott jelentést hordozó tárgyakat / KEMENCZEI, 1984 /. Ezeknél különösebben nem veszik figyelembe az állatfajtákat, csak a trák-kimmer horizont idején sokasodnak meg a lószobrocskák / BUJNA-ROMSAUER,

1984 8/1, GABROVEC-FREY-FOLTINY, 1970 4/8, STUDE-
NIKOVA-PAULIK, 1983 LIV 1, DARNAY, 1908 147. /,
melyeket a csehszlovák kutatás a trákok ló evésé-
nek-tartásának tulajdonítják, alátámasztva ezt pl.
Hostiach-on az állatcsontok közt vezető szerepre
jutó lócsontokkal / BUJNA-ROMSAUER, 1984 /.

A lepenceihez hasonló gazdag állatszobor-lelet
a HA B-C időszakra datált Maroslekence-Saliste
/ Lechinta de Mures / lelőhelyről, a Maros első
teraszáról ismert a Kárpát-medencében./ HOREDŰ,
1963 527-534; POPESCU, 1925 342. / Az itteni
szobrok megformálása egy Erősdről származóval e-
gyütt / LÁSZLÓ, 1911 244. 86 /, közeli hasonlóság-
ban áll a Poroszló-Aponháton napvilágra kerülteké-
hez / PATAY, 1976 200. /. Ezek alapján, ha az em-
litett HA C korhoz köthető kerámiával hozzuk kap-
csolatba leleteinket, azt hihetjük, hogy a keleti
típusú állatplasztika elterjedésének eddig ismert
legnyugatibb határa a lepencei lelőhely, ahová e
lelettípus a Szilvásvár - Maconka útvonalon, te-
hát a hegyvidéki zónában érkezhettek. Ha az urna-
mezős kultúra leleteinél említett kerámia-kapcso-
latokra utalunk, ez a lehetőség teljesen elfogadha-
tónak látszik. Tudjuk, hogy a Dunától nyugatra u-
gyanekkor / HA C időszak / elsősorban állatproto-

menes edényeket és állatalakos fedőket használnak / HORVÁTH, 1969 109-134; PITTIONI, 1954; KEMENCZEI, 1977, 2/2, 3/1; 1973 331. /. Van néhány bizonytalan keltezésű szobor Drezda-Coschütz-ből, melyek talán HA C kor végiek / COBLENZ, 1981 325-26 10. / és a gemeinlebarni leletek is azt mutatják, hogy nem kizárt az önálló agyagállatplasztika / SZOMBATHY, 1903 49-78 /, bár az utóbbinál az agyagszobrok csak egy összetettebb mondanivaló kifejezésének eszközei. Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy a Kelet-alpi kultúrkörben, majd a Lt időszakban feltűnő bronz szoborművészet nem jöhet létre előzmények nélkül. Ezért, ha egyelőre kevésbé látszik is elfogadhatónak számunkra, nem zárhatjuk ki teljesen állatszobraink késővaskorra keltezését. A mintegy 30-40 szobrocscsa együttesével kultikus jelentést sugall. A zömmel szarvasmarhát és kiskérődzőt ábrázoló leletek termékenységvarázslás eszközei lehetnek, de erre nézve nincsenek bizonyítékaink. A kiváló anatómiai ismeretekkel készült miniatűr bikaszobor / 26. kép 1 / plasztikájában az állati erő kifejezésére is törekedett az alkotó. Előképe pl. a Byci Skálai bronz bikaszobor lehetett / KROMER, 1969 22, 10-12. t. /. A szobrok megmunkálása nem egységes, a kézzel formált figu-

rak különböznek egymástól színben, formában, méretben. Két szobor készítésénél eszközhasználat nyoma-
it is felfedezhetjük: egy lapított hátú torzónál
/ 25. kép 4 /, az állat hátán benyomott vonalak
vannak. Még jobban látszik valamiféle formázó-si-
mitó eszköz nyoma az egyedülálló ló?szobrocskánál
/ 26. kép 2 /, melynek háromszög keresztmetszetűre
lapított teste az oldalain egész egyenletesen le-
simitott. Az állatszobor formailag nincs kapcsolat-
ban a már ismertetett lószobrocskákkal.

Végeredményben a szoboregyüttes kultusztárgy-
jellegét az ismert leletkörülmények miatt nem
vetjük el, de ennek bizonyításához szerencsésebb
megfigyelések lehetőségére lesz szükség.

A grafitdiszítésről

Az Északkelet-Dunántúl vidékén ismert a grafit-
festés és a grafitbevonat. / PATEK, 1982/83 59-84 /
Az edény felületének festése a Kelet-alpi terüle-
ten rendszerint grafit tartalmú szinnel történik
/ DOBIAT, 1982 296. /. A természetes grafit lelőhelyei
elsősorban Ausztriában és Csehországban vannak
/ SACKEN, 1868 107. /. " Egyes általánosító adatok
arról szólnak, hogy Gömör környékén találtak grafi-

tot, ezzel szemben a Szlovákia területén előforduló ásványokról készített komolyabb áttekintések... csak kivételes előfordulásáról tudnak. Valószínű, hogy a nyersanyagot máshonnan szállították oda, és hogy Észak-Morvaországban a Jeseník-ben, valamint Ausztria területén lévő grafit lelőhelyek fontos szerepet játszhattak a szlovák La Tene-korból eredő grafitos készítmények előállítására." / BLAZEJ, 1961 175-208 / A korai La Tenében a grafitos agyaggal való kereskedelem nagy területen virágzott / KAPPEL, 1963 13-18 /. / Ezt az acai lelet is alátámasztja / PATAY, 1959 43. // Valószínű, hogy a Duna mentén már a HA C-D időben kialakult ilyen kereskedelmi útvonal, ahonnan az edénydiszítéshez szükséges termésgrafithoz hozzá lehetett jutni.

Az edényfestés tényleges technikájához fontos adalékkal szolgálnak a lepencei leletek. A termésgrafitdarabokból / 23. kép 1-3 / és a diszített cseréptöredékekből a grafitfestés egyik fajtáját lehetett rekonstruálni. Ehhez először a mai fazekasok technikáját kell számbavennünk.

A népi fazekasok a bőrkeményre száradt, már kész edények felületét " sikálják " vagy " kavicsolják ", azaz az agyagfelületet sima kavicsal besimítják, tömörítik. A sikálás helyén az edény felülete fény-

lik, máshol matt marad és ez az állapot nem változik égetés után sem / DOMANOVSKY 1981, 209 /. A művelet elsődleges célja, hogy az edény folyadékátérlesztő képességét csökkentse, ugyanakkor a kavicsolással diszítik a kerámiát. A mohácsi, nádudvari stb. fazekasok redukált égetéssel érik el edényeik fekete színét. A fekete kerámia gyártásának módja lényegében a következő / PETRIK é.n., 56 /:

Elegendő oxigén jelenlétében az agyag vasoxidhidrát tartalma ferrioxiddá / Fe_2O_3 / alakul, melynek piros színe okozza az így kiégetett edény piros színét. A fekete kerámia égetésekor az égetőkemence minden nyílását lezárják, ám előzőleg a tüzelőtérbe nehezen égő anyagot / vizes szalma, trágya / pakolnak. Az oxigén hiányos égés folytán a ferrioxid minden molekulájából felszabadul egy oxigén atom, azaz redukálódik ferrooxiddá / FeO /, ami sötétszürkévé teszi az edények falát. Ezzel párhuzamosan egy másik folyamat is végbemegy: szén rakódik be az edényfalba / grafithatás //SZABADFALVY, é.n. 22. /, és a kavicsolt részek csillógó fekete fényűek lesznek.

Mindez ősi technika és technológia, a különböző korok leletein végig követhető. A lepencei leletek annyiban gyarapították az ismereteinket,

hogy az említett kavicsolásnál bizonyíthatóan természetgrafitot használtak. Ezt elsősorban a nem redukált égetésű cseréptöredékekkel tudjuk alátámasztani. Ezeknél a töredékeknel a vörös vagy téglaszínű felületen futó grafitcsikok-sávok egyértelműen az égetés előtt használt természetgrafittól erednek, hiszen " szabályos " kavicsolásnál a felület csak sima és csillógó lesz, de a színét nem változtatja meg / 21. kép 7, 22. kép 3 /. E bizonyítékok nyomán már a fojtott égetésű töredékeknel is felismerhető a grafit kavicsoló szerepe / 22. kép 2,4 /. A felsorolt töredékeknel az is látszik, hogy az elvékonyodott természetgrafftal az edényfelületén úgy dolgoztak, mint amikor a mai ember rajzol, a sávokat " satirozták ", vagy egymásra merőleges vonalkákkal kitöltötték az előre megrajzolt felületet / 22. kép 2 /. Ezzel az elvékonyodott eszközzel készülhettek a különböző rács-, vagy pókhálóminták / 21. kép 6 / / Megható látni egykori ősünk igyekvő kéznyomát, ahogy a számára szokatlan "munka" közben " hibázik ", azaz kezében túlszalad a " ceruza " / A népi fazekasoknál a besimitás és diszítés általában az asszonyok feladata / DOMANOVSKY, 1981 209. /

Fényes Lehel képe

Egyéb leletek

Végül említést érdemel, hogy a 80/1. gödörből előkerült két kis gyantaszurok-darab. " A fa megsérülése következtében keletkezett résen kiszivárgó szurkot vagy fenyőgyantát lekaparják, edénybe gyűjtik és változatos formában hasznosítják."

/ TARISZNYÁS, 1982 32. / A szurkot többek között ragasztásra, világításra, a népi gyógyászatban, és élvezeti cikként használják fel / TARISZNYÁS, 1982 33. /. Elsősorban a gyanta ragasztóképességét becsülhették a legtöbbre pl. a későbronzkorban. A fazekasmesterek edényfoltozásra használták, mint azt az egyik lepencei edénytöredék is mutatja. A törésvonal mentén végig jól meg lehet figyelni a ráégett fekete szurokcsikot / 11. kép 3 / Sopron-Buggstallon az ásató a következő megfigyelést tette: "... az egyiknek / edénynek / a széle 12 cm hosszúságban letörött, min a prehisztórikus gerencsér, röstelven újat csinálni, olyképpen segített, hogy a törést fekete gyantával kifoltozta, úgyhogy felületes néző észre sem veszi a hibát. " / BELLA, 1888, 358 / Később egy holdidolról szólva még megemlíti: " Megjegyzendő, hogy egyik fele fekete gyantával csillólag be volt vonva. " / BELLA, 1888

359. / Ezt az anyagot az edény javítására napjainkig felhasználták: " A házi, ideiglenes javítás módszere lehet bevonás. Ehhez lekvárt, gyantát, disznó- vagy marhabelet, esetleg cementet használnak. A javítás úgy történik, hogy az edény sérült felületére tapasztó eljárással simító mozdulatokkal felrakják az előbb említett, maguktól megkeményedő anyagokat. A műveletet addig végzik, amíg a felhasznált folyékony, ill. pépes anyag állóképessé szilárdul és a rongált felületnek alkotórészekévé válik " / SZALONTAI, 1970 39,41. /. A gyanta ragasztóképességét a gemeinlebarni alakos edény készítője is felhasználta. A figurák lábain lévő csapok vastag fekete réteggel voltak bevonva. Az emberfigurák feje tetején 3 esetben figyeltek meg gyantamaradékot, ide valamilyen teher lehetett felragasztva, vagy azok a kis vörösfekete festésű edénykéek, melyeknek az alján találtak fekete gyantarakasztó maradványokat / SZOMBATHY, 1903 57. / Végül tudunk a gyantának ékszerkészítésénél való felhasználásáról: " A lépcsőzetesen kúpos csigaház köröskörül futó bütykei közt maradt mélyedések arra használtattak, hogy beléjük valami gyanta segítségével ékszerű apró gömbölyűded, színes kavicsok ragasztassanak " / Arch. Ért, 1870 45./.

A 80/1 gödör környékén találtunk még néhány gyöngyöt - anyaguk üvegpaszta és borostyán -, egy fenőkövet / 24. kép 3 / és egy több darabra tört, nagyon erősen átégett /lepény/sütőkövet / 24. kép 2 /.

ÖSSZEFOGLALÁS

Visegrád-Lepence őskori lelőhelyéről először 1947-ben Schulek János tesz említést / HÉJJ, 1954 55. /, majd 1969-ben még szórvány leletekről / SZŐKE, 1969 25./, később ásatási eredményekről értesülünk a vidékkel kapcsolatban / GRÓH, 1984 53-66. /. Valószínű, hogy a mai Visegrád község területe volt a korábbi korok embere számára is a legvonzóbb letelepedési hely, ahol az egymást követő népcsoportok kölcsönösen elpusztították egymás lakóhelyeit. Ez a folyamat máig megfigyelhető! Ezért a kutatás általában a kevésbé "forgalmas" telepek nyomait találja meg, illetve a legjobb adottságú vidéken csak részfeladatok elvégzésére nyílik lehetősége. Ezért mondható szerencsésnek Lepence vidéke, mely kisebb településpontoktól eltekintve, valószínűleg évszázadok óta mezőgazdasági esetleg felvonulási terület illetve ártér. A szintvonalas térképen jól látható a Lepence-patak hordalékkúpja, melynek hegyközeli oldalán találhatók az eddigi településnyomok / 2. kép /. A Dunai Vizlépcső építésekor - az előzetes tervek szerint - a mai terület nagy részét kitermelik, helyére két belső tó kialakítását tűzték ki célul. E nagy arányú bolyga-

tás remélhetőleg új eredményekkel bővíti régészeti ismereteinket. A gazdag hagyományú vidék valószínűleg legfontosabb leletegyüttesét mutattuk be az eddigiekben.

A váli csoport korai fázisában / 10-9. sz./ megtelepedő népesség emlékényaga tanubizonysága szerint a Dunakanyar jobb parti sávjában kellő életfeltételeket talált. Két nagy kereskedelmi és közlekedési útvonal mentén vagy közelében kezdődött a terület benépesedése. A Duna völgye a nyugati és déli kapcsolatokat biztosította, egy északkelet-délnyugat irányú útvonal pedig Szlovénián keresztül Itáliával a dunai átkelőhely révén pedig a Felvidékkel teremtett kontaktust. Az említett kulturális hatásokat a leletanyag bizonyítja. A Visegrádon már korábban feltárt későbronzkori temető- és telepnyomok / PATÉK 1968, 76./, amelyek a HA C időig követhetők, valamint a 80/1 gödör leletanyaga felvetik annak lehetőségét, hogy a 10-től az 5-4-ig századig folyamatosan lakott volt a Dunakönyök vidéke.

A HA C-D2-3 leletanyagú gödör a köznépi temetőkkel / Halimba, Középrépáspuszta // LENGYEL, 1959 159-169; NAGY, 1939 / rokon emlékényagú, nem tartozik a fejedelmi sírok leleteinek köréhez. A kései

kerámiatípusok pedig már egy egységesebb etnikális
képhez tartoznak, Soprontól-Lepencéig kialakult
kulturális hagyománnyal bírtak. Ezeknek gyökerei
az urnamezős kultúra örökségéhez nyúlnak vissza.¹¹

Jegyzetek

1. Az ásatási megfigyelések és szórvány leletek szerint déltől észak felé haladva az eddig ismert lelőhelyek a következők: 1. HA D kori gödör, 2. a Váli csoport leletei, 3. bronzkori kevert anyagú gödör, 4. későneolitikus-korarázkori szórvány / GRÓH, 1984 58. // 2. kép /
2. A visegrádi plébániatemplom előtti, a középkori városfalhoz tartozó XIV-XV. sz-i épület alapozási rétegéből került felszínre őskori szórványanyag. Héjj Miklós szíves szóbeli közlése.
- 2/a. Az 1982-ben végzett leletmentés során a római temető / lsd! 4. jegyzet / sírgödrei alján előkerülő őskori cserepek nyomán nyitott 3 x 3 m-es gödörből bronzkori kevert anyag került elő egy urnaezős tűzpados, tűzhelyes rétegből.
3. Ez az 1. képen jól szemlélhető: észak felé haladva a már felsorolt lepenicei lelőhelyeken kívül a következő szórvány leletek, lelőhelyek ismertek:
 5. Urnamezős kultúra - Visegrád-Kőbánya
 6. Lengyeli k/?/ - Visegrád-Nap u.
 7. Urnamezős k. - Visegrád-Széchenyi u. 19
 8. Urnamezős k. - Visegrád-Széchenyi u. 4

9. Halomsiros K. - Visegrád-Fő u. 70
 10. Urnamezős + kelta k. - Visegrád-Ált. iskola
 11. Őskor - Visegrád-Fő u. 27, Királyi Palota
 12. HA C - Visegrád-Fellegvár
 13. Péceli k. - Visegrád-Sibrik domb
 14. Neolitikum, rézkor, bronzkor, LT, szórvány -
Visegrád-Várkertdülő
 15. Őskori tűznyomok - Visegrád-MEDOSZ üdülő
 16. Urnamezős k. - Szentendrei-sziget csúcsa
4. A kedvező megtelepedési körülményeket egy római égetőkemence és II-III. sz-i hamvasztásos temető / GRÓH, 1983 52. / XI-XII. sz-i településnyomok és XI. sz-i S-végű hajkarikás sir / SZŐKE, 1976 71; 1977 49. / ill. XIV-XVI. sz-i szórvány eszköz- és szerszámanyag jelzi. A területen ezenkívül - a limes részeként egy római őrtoronynak is lennie kellett, de helye egyenlőre bizonytalan.
5. Dömös-Köves-patak torkolata, Dömös-Tófenék, / HORVÁTH-KELEMEN-TORMA, 1979 67,70. /, Visegrád-2,3,5,7,8,10,11,16. lelőhelyek, Dunabogdány-Hulladéktelep szórványanyaga / GRÓH, 1984 13. /
6. Az árok falában kialakított metszetfalban / 4. kép / vékony, 3-4 cm vastag kulturréteg látszott, ehhez tartozhatott a 79/1 gödör. A rétegben lévő cserepek felülete nagyon lekopott, mattult, míg

az objektumok földjéből előkerült kerámiatöredék
nagy része fényes, " friss " felületű maradt
/ MAKKAY, 1982 36. /

7. Pontos megfelelője a Lepence-patak jobb partján
előkerült objektumnak

8-10. Bartosiewicz László szíves szóbeli közlései.

Tanácsait és segítségét ezúton is köszönöm.

11. Munkám végén köszönetet mondok Jerem Erzsébet-
nek, Héjj Miklósnak és Tavas Imrének segítő
szándékukért és baráti tanácsaikért.

IRODALOM

- BAKAY-KALICZ-SÁGI 1970 BAKAY K-KALICZ N-SÁGI K.:
Veszprém megye régészeti topográfiája. A de-
vecseri és a sümegi járás Bp, 1970
- BÁNDI 1976 BÁNDI G.: Velem-Szentvid
Rfüz Ser.1. No. 29 1976 21.
- BELLA 1888 BELLA L, A Sopron melletti Purgstall
prehistorikus földvára és sirhalmáról.
AÉ 8 / 1888 / 358-359
- BENADIK 1961 B. BENADIK, Grafitová keramika v La-
tenských hrobech na Slovensku
SlA IX / 1961 / 175-208.
- BÖKÖNYI 1974 S. BÖKÖNYI, History of domestic mam-
mals in Central and Eastern Europe. Bp, 1974
- BUJNA-ROMSAUER 1984 J. BUJNA-P. ROMSAUER, Halš-
tatské sídlisko v Hostiach. SlA XXXII / 1984 /
- COBLENZ 1980 W. COBLENZ, Bemerkungen zur Hallstatt-
und zur westlichen Lausitzer Kultur. Die
Hallstatt Kultur, Symposium Steyr 1980, Linz,
1981. 325-326.
- DARNAY 1908 K. DARNAY, Kelta pénzverő- és öntőmű-
hely Szalacsán / Somogy megye / AÉ 28 / 1908 /
137-148.

- DOBIAT 1981 C. DOBIAT, Die Hallstattnekropole bei Kleinklein im Sulmtal. Symposium Steyr 1980, Linz 1981. 185-204.
- DOBIAT 1982 C. DOBIAT, Menschendarstellungen auf ostalpinen Hallstattkeramik. AAH 34 / 1982 / 279-322.
- DOMANOVSKY 1981 Gy. DOMANOVSKY, A magyar nép díszítő művészete. Bp. 1981, 209.
- DOMBAY 1958 J. DOMBAY, Kőrézkori és koravaskori település nyomai a pécsváradi Aranyhegyen. JPMÉ 1958. 53-96.
- DRESCHER 1980 H. DRESCHER, Zur Technik der Hallstattzeit. Die Hallstattkultur. Steyr, 1980. 59.
- DUSEK 1965 M. DUSEK, Ausgraben auf den junghallstattzeitlichen Burgwall in Šmolenice. AR 17 /1965/ 507.
- DULAR 1982 J. DULAR, Halstatska keramika v Sloveniji Ljubljana, 1982.
- ECSEDY 1973 I. ECSEDY, A lengyeli kultúra leletei Somogyvárott. SomMK 1 /1973/ 277-280.
- GÁBORINÉ 1971 GÁBORINÉ, CSÁNK VERONIKA, Újkőkori sír és szarvastemetés Békásmegyeren. BpR 22 /1971/ 287-292.
- GABROVEC-FREY-FOLTINY 1970 S. GABROVEC-O. FREY-S. FOLTINY, Erstes Vorbericht über die Ausgra-

- bungen im Ringwall von Stična / Slowenien /.
GERMANIA 48 /1970/ 22, 28.
- Pär GÖRAN GIEROW 1970 P.G.GIEROW, The Iron Age Cul-
ture of Latium I. 1966. ism.: Klaus Kilian
GERMANIA 48 /1970/ 170, 184.
- GRÓH 1983 D. GRÓH, Visegrád-Lepence. Rfüz Ser.1.
No. 36. 1983. 52.
- GRÓH 1984a D.GRÓH, Visegrád-Lepence. Rfüz Ser.1.
No. 37. 1984. 58
- GRÓH 1984b D.GRÓH, Dunabogdány-Hulladéktelep. Rfüz
No. 37. 1984. 13
- GRÓH 1984c D.GRÓH, Előzetes jelentés a Visegrád-
Csemetekert lelőhelyen végzett későbronzkori és
koravaskori feltárásról. CommArchHung 1984. 53-66.
- HÉJJ 1976 Cs. HÉJJ, Maconka. Nógrád megyei Múzeumok
EK 22 /1976/ 355-356.
- HÉJJ 1954 M. HÉJJ, Visegrád történeti emlékei. Mú-
zeumi Füzetek, 1954. 55.
- HÉJJ 1964 M. HÉJJ, Visegrád-Rév u-Fő u. keresztező-
dés. RFüz Ser.1. No. 17. 1964
- HOLPORT 1981 A. HOLPORT, Százhalombatta. RFüz Ser.1.
No. 35 1981. 22.
- HOREDT 1963 K.HOREDT, Hallstätische Tierfiguren aus
Lechinta de Mureș / Rayon Luduș / Dacia 7 /1963/
NS 527-534.

- JEREM 1981 E.JEREM, Zur Späthallstatt- und Früh-Latènezeit in Transdanubien. Die Hallstattkultur. Symposium Steyr 1980. Linz 1981.
- JEREM 1982 E.JEREM, Sopron-Krautacker. RFüz Ser. 1. No. 35. 1982 20.
- HORVATH 1969 A.HORVATH, A vaszari és somlóvásárhelyi Hallstattkori halomsírok. VMMK 8 / 1969 / 109-134.
- HORVATH 1985 L.HORVÁTH, Előzetes jelentés a Nagykanizsa-Inkey sírkápolna melletti lelőhely melletti feltárásról. Zalai Gyűjtemény 1985.
- KABAY 1960 M.E.KABAY, A szalacscai koravaskori tumulusok. FA XII. /1960/ 45-59.
- KAPPEL 1963 I.KAPPEL, Zum Handel mit Graphiterde in FrühLatènezeit. GERMÁNIA 41 /1963/ 13-18.
- KARDOS é.n. M.KARDOS szerk., Mesterségek. Primitív fazekasság. é.n. 39.
- KEMENCZEI 1967 T.KEMENCZEI, Die Zagyvapálfalva-Gruppe der Pilinyer-kultur. AAH 19 /1967/.
- KEMENCZEI 1973 T.KEMENCZEI, Előzetes jelentés a Nagyberki-szalacscai halomásatásokról. Som-MúzKözl 1 /1973/ 329-333.
- KEMENCZEI 1975 T.KEMENCZEI, Zur Verbreitung der spätbronzezeitlichen Urnenfelderkultur östlich der Donau. FA XXVI /1975/ 45-70.

- KEMENCZEI 1977 T.KEMENCZEI, Hallstatt kori leletek a Dunakanyar térségéből. FA 18 /1977/ 88-90.
- KEMENCZEI 1984 T.KEMENCZEI, Die Spätbronzezeit Nordostungarns. Bp. 1984.
- KOLŇIK-PAULIK 1959 T.KOLŇIK-J.PAULIK, Čachtice v praveku. StZ 8 /1959/
- KOVÁCS 1981 T.KOVÁCS, Bronzezeitliche Tradition in der hallstattzeitlichen Kunst Transdanubiens. Die Hallstattkultur. Symposium Steyr 1980. Linz 1981. 65-78.
- KOVÁCS 1966 T.KOVÁCS, A halomsíros kultúra leletei Bagon. FA XVII /1966/
- KOSZEGI 1971 F.KOSZEGI, Későbronzkori kutatások a főváros térségében. BpR 22 /1971/ 57-84.
- KROMER 1969 K.KROMER, K halštatské kultuře. Hallstatt a Byči Skála. Brno-Bratislava-Praha. 1969.
- LÁSZLÓ 1911 F.LÁSZLÓ, Háromszék vármegyei praemykenaei jellegű telepek. Dolg. II /1911/ 175-259.
- LAZÁR 1951 J.LAZÁR, A Sághegy környéki Hallstatt-kori tumulus sírokról. AE 78 /1951/
- LEROI-GOURHAN 1985 A. LEROI-GOURHAN, Az őstörténet kultuszai. Bp. 1985.
- MACCANA 1970 P.MACCANA, Celtic Mythology. Hamlyn 1970.
- MAKKAY 1982 J.MAKKAY, A magyarországi neolitikum kutatásának új eredményei. Bp. 1982.

- LENGYEL 1959 I.LENGYEL, A halimbai / Veszprém m. /
koravaskori temető. AÉ 87 /1959/ 159-169.
- MISKE 1898 K.MISKE, Velemi bronzszobrocskák. AÉ 18
1898. 79-80, 144.
- MITHAY 1970 S.MITHAY, A koroncói koravaskori kunyhó.
ARRABONA 12 /1970/ 10.
- MITHAY 1980 S.MITHAY, A vaszari koravaskori temető
és telephely. AÉ 107 / 1980/ 56.
- MÜLLER-KARPE 1959 H.MÜLLER-KARPE; Beiträge zur Chro-
nologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich
der Alpen 1-2. Berlin 1959.
- NAGY 1939 L.NAGY, A középrépáspusztai / Veszprém m. /
kora-vaskori temető. FA 1-2 /1939/ 39-57.
- NAGY 1961 L.NAGY, Budapest III.-Kossuth Lajos üdülő-
part. RFüz Ser.1. No. 14. 1961. 2.
- NAGY 1979 L.NAGY, A tűzikutya és a holdidol kérdé-
se magyarországi leletek alapján. VMMK 1979/14
19-73.
- NOVÁKI 1979 Gy.NOVÁKI, Óskori és középkori várak a
bakonyi Kesellő és Zöröghegyen. VMMK 14 /1979/
90-105.
- NOVÁKI-SÁNDORFI-MIKLÓS 1979 Gy.NOVÁKI-Gy.SÁNDORFI-
Zs.MIKLÓS, A Börzsöny hegység őskori és középkori
várak. Bp. 1979.
- PATAY 1959 P.PATAY, Késővaskori lakóház Acsán. FA 11
1959. 43.

- PATAY 1976 P.PATAY, Vorbericht über die Ausgrabungen zu Poroszló-Aponhát. FA 27 /1976/ 200.
- PATEK 1955 E.PATEK, Koravaskor kutatásunk néhány problémája. AÉ 82 /1955/ 162-176.
- PATEK 1958a E.PATEK, Neszmély-Téglagyár. RFüz Ser.1. No. 9. 1958
- PATEK 1958b E.PATEK, A tököli koravaskori urnatemető. BpR XVIII, 1958. 385-424.
- PATEK 1961 E.PATEK, Die Siedlung und das Gräberfeld von Neszmély. AAH XIII /1961/ 33-82.
- PATEK 1968 E. PATEK, Die Urnenfelderkultur in Transdanubien. AH 93 /1968/
- PATEK 1974 E.PATEK, Ásatások a soproni Várhelyen /Burgstall/ 1973-ban. SSz XXVIII /1974/ 55-65.
- PATEK 1975 E.PATEK, Bericht über die Ausgrabung der spätbronzezeitlichen Burgwalls von Töröksánc bei Szilvásvárád in jahre 1963. MAIU 4 /1973/
- PATEK 1980 E.PATEK, Einige Daten zu den Anfängen der Früheisenzeit in Ungarn. SITULA 20/21 /1980/
- PATEK 1982 E.PATEK, Neue Untersuchungen auf dem Burgstall bei Sopron. BRGK 63 /1982/
- PATEK 1982/1983 E.PATEK, Die Nordosttransdanubische Hallstattgruppe: Ein Überblick. MAIU 1982/1983
- PAULIK 1962 J.PAULIK, Das Velatice-Baierdorfer Hügelgrab in Očkov. SlA 10 /1962/ 5-96.

- PAUR 1886 J. PAUR, Soproni leletek. AÉ 16 /1886/
112-114.
- PÉCSI 1959 M. PÉCSI, A magyarországi Dunavölgy kialakulása és felszínrajza. Bp. 1959.
- PETRESS 1960 É. F. PETRESS, Früheisenzeitlicher Gräberfeld in Vál. ALBA REGIA 1 /1960/ 17-42.
- PETRIK é.n. L. PETRIK, Az agyagiparos. /Iparosok könyvtára/ Bp. é.n. 56.
- PITTIONI 1954 R. PITTIONI, Urgeschichte des Österreichischen Raumes. Wien 1954.
- SACKEN 1868 E. SACKEN, Das Grabfeld von Hallstatt in Oberösterreich und dessen Alterthümer. Wien 1868.
- SÁGI 1909 J. SÁGI, Óstelep a Balaton partján. AÉ 29 /1909/ 347.
- SCHLETTE 1984 F. SCHLETTE, Die Kunst der Hallstattzeit. Lipcse 1984.
- ŠRAMKO 1974 B. A. ŠRAMKO, Zur Frage über die Technik und die Bearbeitungszentren von Buntmetallen in der Früheisenzeit. Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa. Bratislava 1974. 469-485.
- STRABÓN 1977 STRABÓN, Geographica Ford.: Dr Földy József. Bp. 1977.
- STUDENÍKOVA-PAULIK 1983 E. STUDENÍKOVA-J. PAULIK, Osada z doby bronzovej v Pobedíne. Bratislava 1983.

SZABADFALVY é.n. J.SZABADFALVY, A népművészet mes-
terei. Fazekas István. Bp. é.n.

SZABÓ 1962 J.Gy.SZABÓ, Besenyőtelek-Szórhát RFüz
Ser.1. No. 15. 1962. 20.

SZABÓ 1969 J.Gy.SZABÓ, A hevesi szkitakori temető.
EMÉK 7 /1969/ 55-128.

SZALONTAI 1970 B.SZALONTAI, Kerámia a nyirbátori pa-
raszti háztartásban. Közlemények a debreceni Kos-
suth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetéből 23.
Debrecen 1970, 39-41.

SZATHMÁRY 1979 I.SZATHMÁRY, A halomsiros kultúra né-
pének települése Pilismarót-szobi révnél. Dunai
Régészeti Közlemények 1979. 29-48.

SZOMBATHY 1903 J.SZOMBATHY, Die Tumuli von Gemein-
lebarn / Ausgegraben Dr. Adalbert Dungal /. MPK I.
Wien 1903.

SZŐKE 1969 M.SZŐKE, Visegrád-Lepencetelep. RFüz Ser. 1.
No.22. 1969. 25.

SZŐKE 1976 M.SZŐKE, Visegrád-Lepence. RFüz Ser.1.
No. 29. 1976. 71.

SZŐKE 1977 M.SZŐKE, Visegrád-Lepence. RFüz Ser.1.
No. 30. 1977. 49.

TACITUS 1980 TACITUS, Germania. Ford. Borzsák Ist-
ván. I. kötet. Bp. 1980.

TARISZNYÁS 1982 M.TARISZNYÁS, Gyergyó történeti nép-

- rajza. Bukarest 1982.
- TOČIK-PAULIK 1960 A.TOČIK-J.PAULIK, Vyskum mohily v
Čake 1950-51. SlA VIII /1960/ 59-124.
- TORBRÜGGE 1965 W.TORBRÜGGE, Die Hallstattzeit in der
Oberpfalz. Kallmünz, OPF 1965.
- VADÁSZ 1979 É.V.VADÁSZ, Előzetes jelentés egy kora-
vaskori sirhalom feltárásáról Süttőn. CommArchHung
1983. 27.
- VÁGÓ 1962 E.B.VÁGÓ, Kölesd-Lencsepuszta. RFüz Ser. 1.
No. 15. 1962. 6.
- WARTHA 1892 V.WARTHA, Az agyagipar. Bp. 1982. 46.
- WOLLÁK 1979 K.WOLLÁK, Hallstattkori leletek a Pilis-
marót-szobi-révi telepfeltárásból. Dunai RégKözl
1979. 53.
- KŐSZEGI 1956 F.KŐSZEGI, A piliscsabai koravaskori
temető. FA 8 /1956/ 48.
- TORMA, 1958-68 I.TORMA, Pilismarót-Basaharc. MAIU 1
/1958-1968/ 125.
- TORMA 1972 I.TORMA, Pilismarót-Basaharc. MAIU 3
/1972/ 155.
- TORMA 1974-1975 I.TORMA, Pilismarót-Basaharc. MAIU 5
/1974-1975/ 202.
- HORVÁTH-KELEMEN-TORMA 1979 I.HORVÁTH-M.H.KELEMEN-
I.TORMA, Komárom megye régészeti topográfiája.
A dorogi és esztergomi járás. Bp. 1979

Képjegyzék

1. kép: Visegrád közigazgatási területéről eddig ismert őskori lelőhelyek
2. kép: Visegrád-Lepence szintvonalas térképe
3. kép: 79/1. gödör / A továbbiakban a lelőhely mindenütt Visegrád-Lepence /
4. kép: A 79/1. gödörhöz tartozó kemence maradványai
5. kép: Az 1981-82. évi ásatási térkép mélységi adatokkal, helyi koordináta rendszerben
6. kép: Leletek a 79/1. gödörből
7. kép: Leletek a 79/1. gödörből
8. kép: Leletek a 81/4. gödörből: 1-5; a 79/1. gödörből: 6-11
9. kép: Leletek a 79/1. gödörből: 1-10; a 81/1. gödörből: 11-16
10. kép: Leletek a 81/2. gödörből
11. kép: Leletek a 81/2. gödörből: 1,2,4; az 1982. évi szelvény északi metszetsfalából: 3
12. kép: Leletek a 82/4. gödörből: 1,3; a 82/3. gödörből: 2; az 1982. év szelvényből: 4.
13. kép: Leletek a 81/1. gödörből
- 14-15. kép: Leletek a 81/2. gödörből
16. kép: Leletek a 81/4. gödörből
17. kép: Leletek a 81/2. gödörből: 1-8,11; a 81/4. gödörből: 9-10, 12-14
18. kép: Az 1981 évi szelvények leletei
- 19/a kép: Urna az 81/4. gödörnél; edénytöredék az 1982. évi feltárásból
- 19/b kép: 1. Urna a 81/4. gödörből; 2. Urna a 82/4. gödörből
- 20-24. kép: Az 1980. évi ásatás leletei a 80/1 lelőhelyen.
25. kép: 1. Állatszobor a 79/1. gödörből; Állatszobor a 80/1. gödörből; 3-4. a 80/1 gödör mellől
26. kép: 1,5. A 80/1. gödörből; 2-4. A 80/1. gödör mellől előkerült állatszobrok
27. kép: 1,2,4. A 80/1. gödörből; 3,5-10. A 80/1. gödör mellől előkerült szobortöredékek
28. kép: Az ásatás területéről előkerült hálónéhezék-töredékek
29. kép: Az 1981. évi ásatás szelvényei és objektumai
30. kép: A 81/1. gödör
31. kép: A 81/1. gödörben talált disznóváz rajza

32. kép: A 81/1. gödör északnyugat-délkeleti metszet-fala

	sárga agyag
+ + +	hamus, faszenes, paticsos
+ + +	hamus, faszenes
	sárga löszös
+ + +	átégett agyag
	laza, barnás, kevert, löszös

33. kép: a 81/1 és a 81/2 gödör egymáshoz viszonyított helyzete

	sárga agyag / felszíni /
+ + +	hamus, faszenes, paticsos
	barnás föld
	sárga agyag

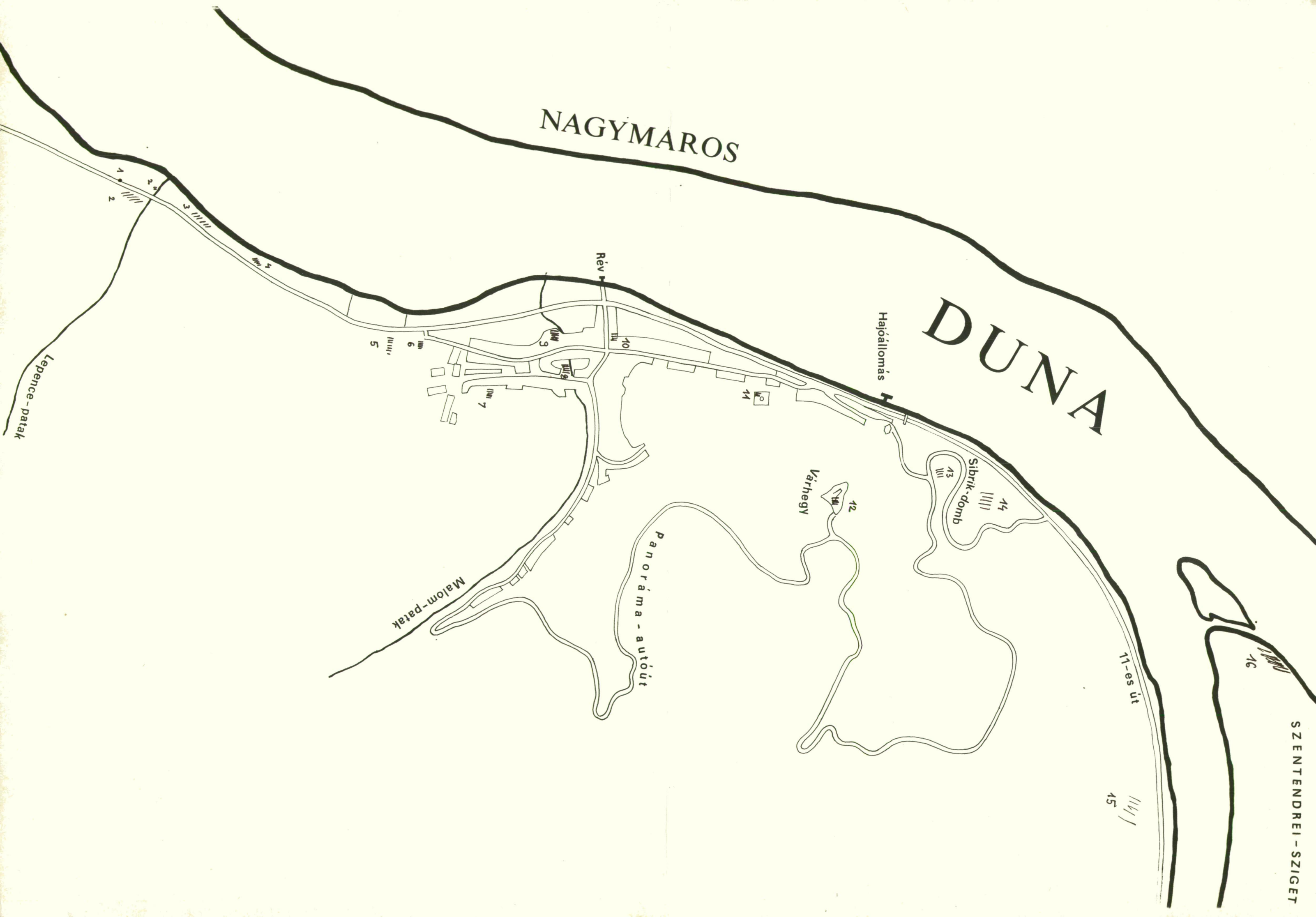
34. kép: a 81/2. gödör melletti felszíni tűzhely

35. kép: az 1982. évi feltárás alaprajza

36. kép: a 82/3. gödör a kagylóhalommal és hálónéhezé-
kekkel

37. kép: A 81/1. gödör: a-b, sertésváz
c, a gödör bontás közben
d, a kősor a gödörben

38. kép: a 80/1. gödör és környéke

NAGYMAROS

DUNA

Hajóállomás

Rév

Léence-patak

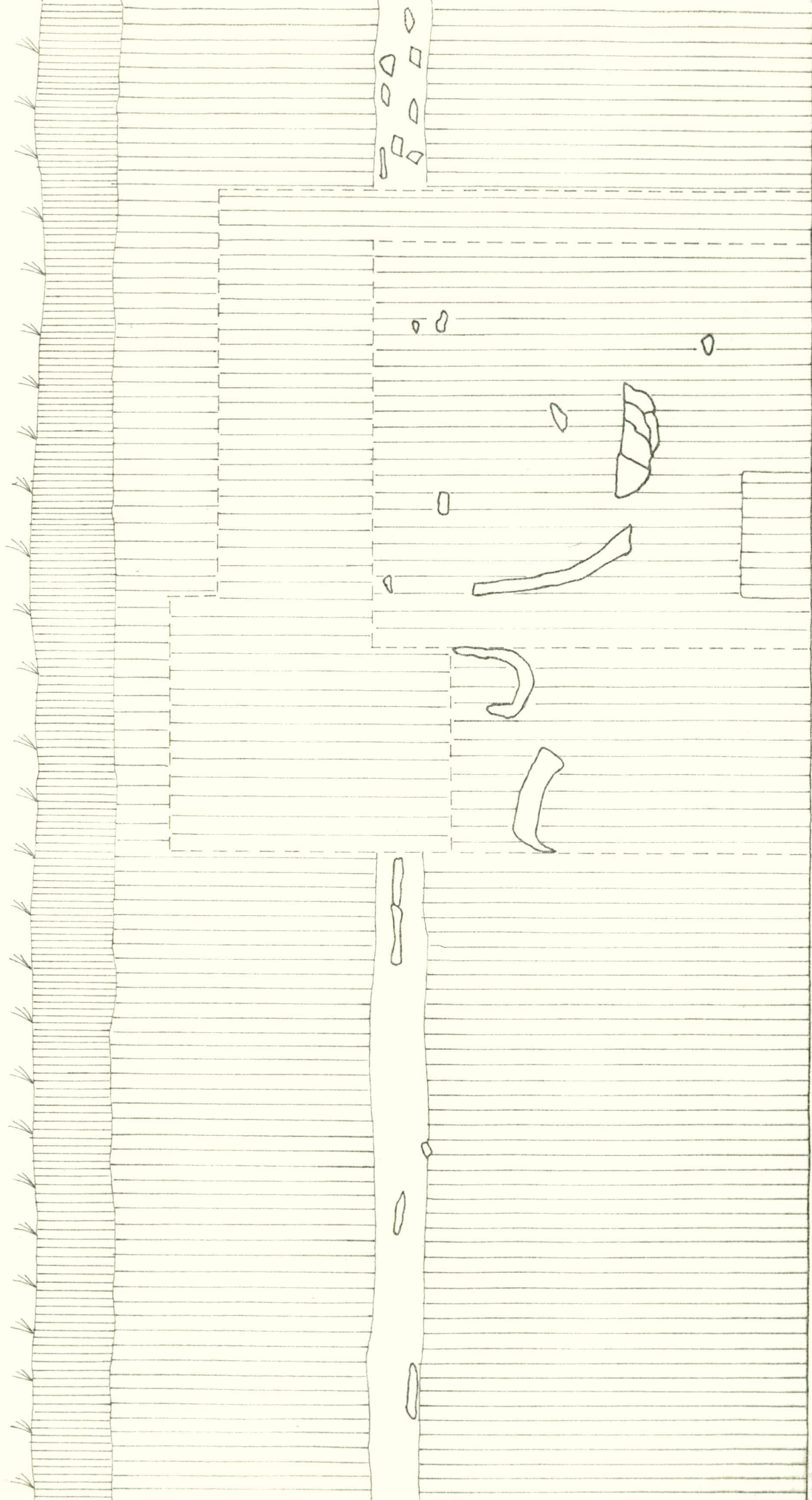
Malom-patak

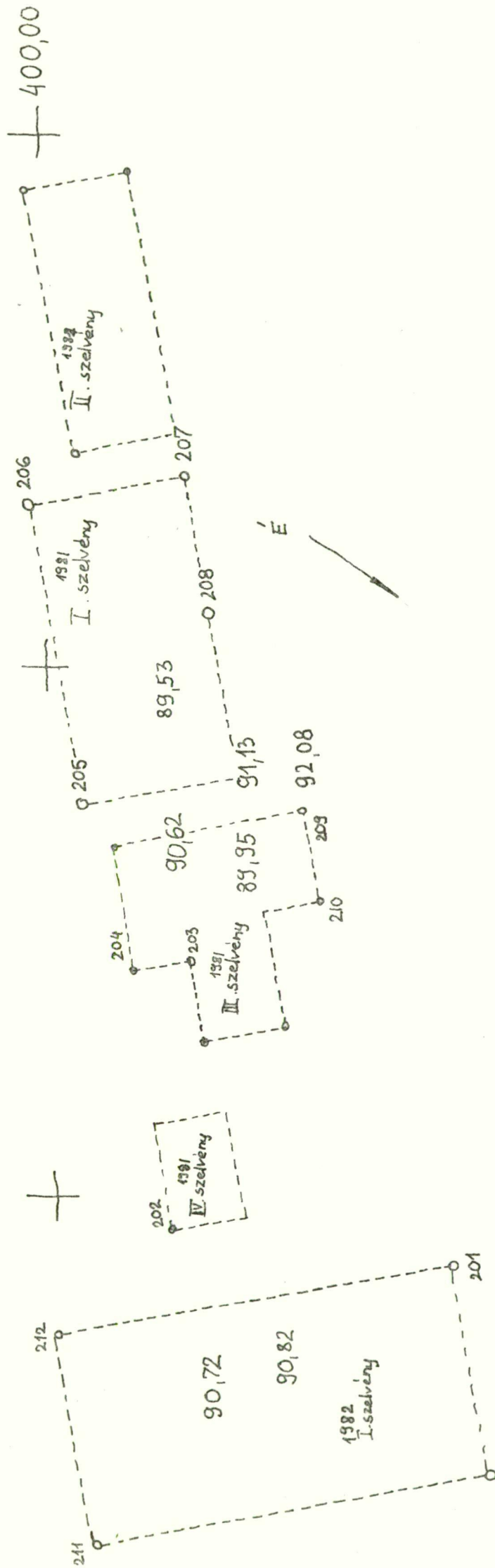
Panoráma-autóút

Várhegy

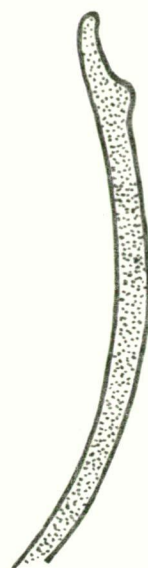
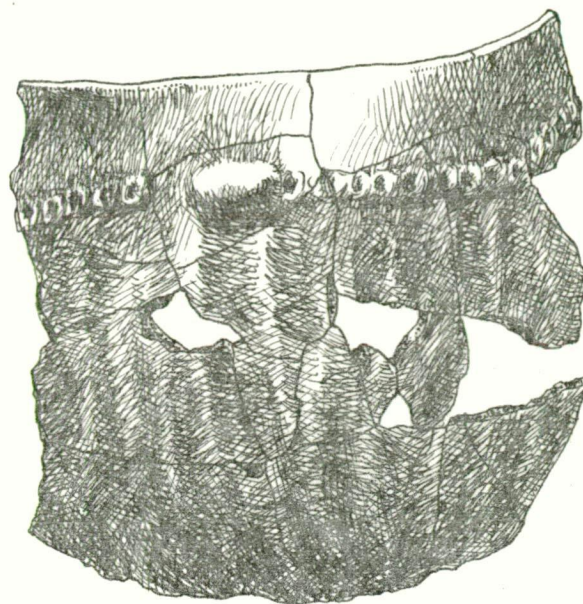
Sibrik-domb

SZENTENDREI-SZIGET

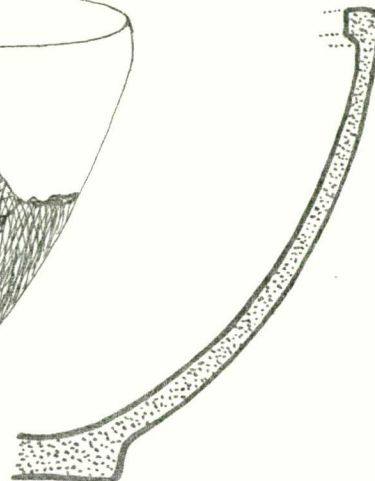
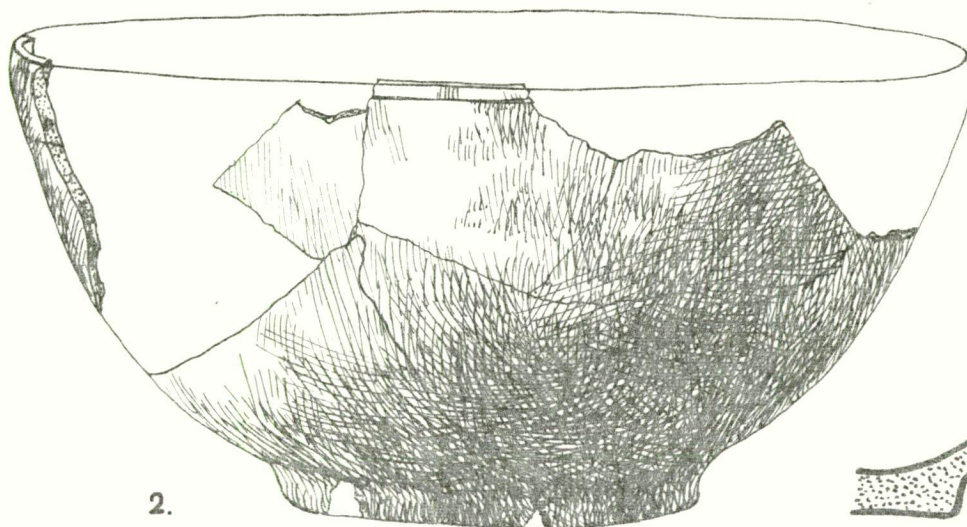

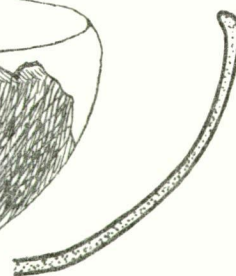
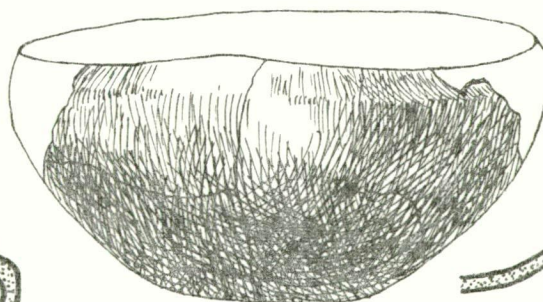
1.

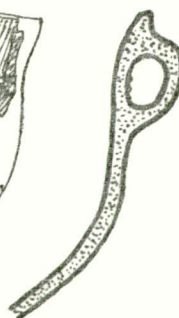
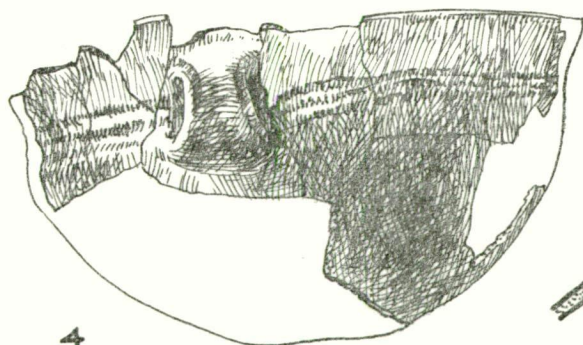
2.

3.

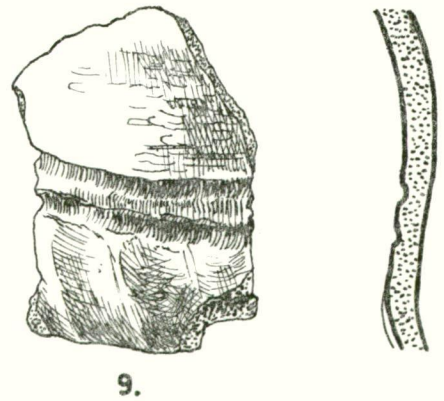
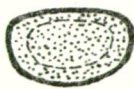
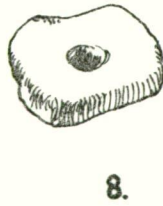
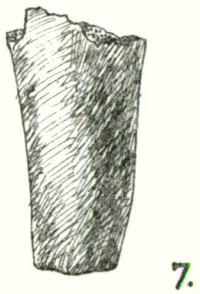
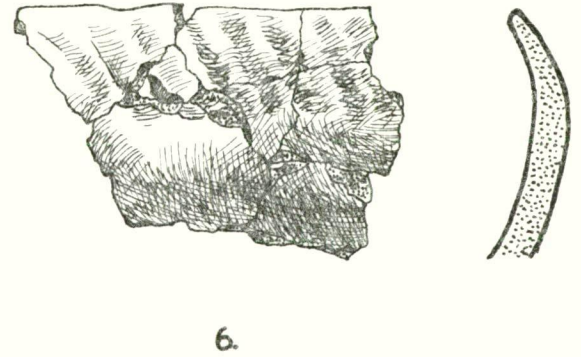
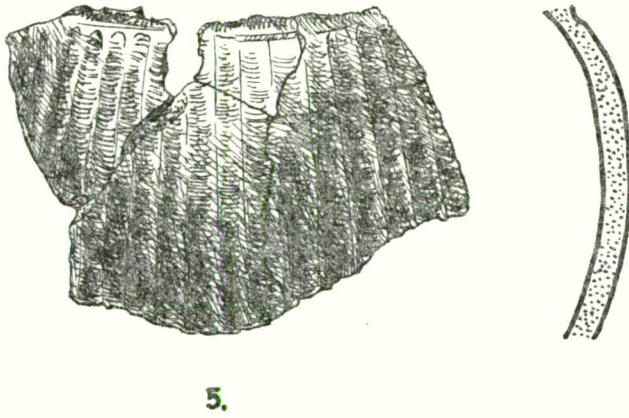
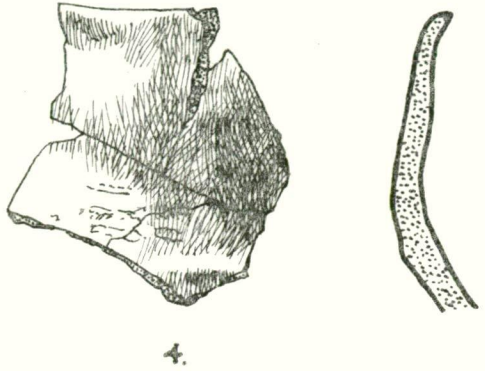
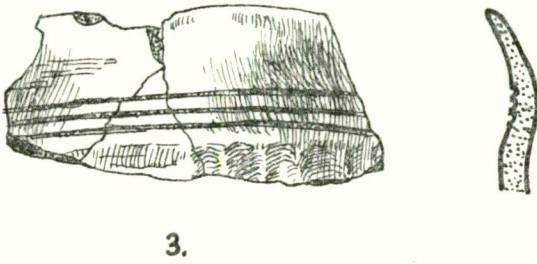
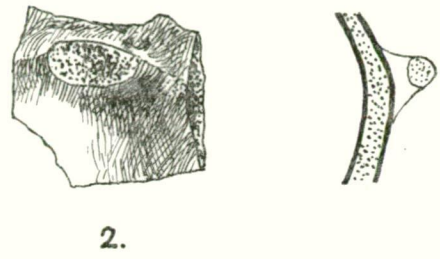
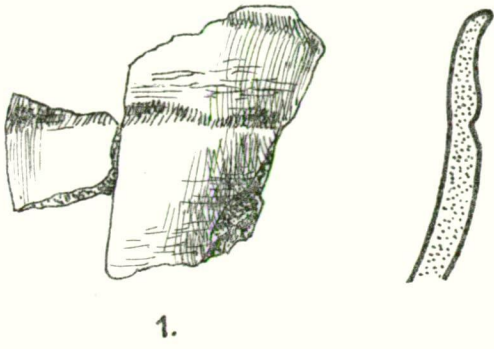

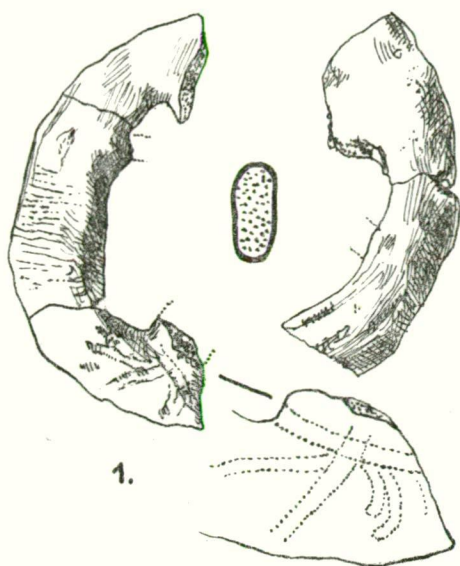
4.

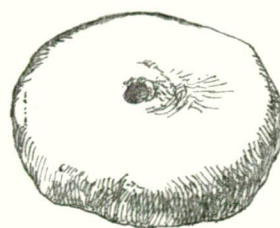
6. KÉP

1:2

1.

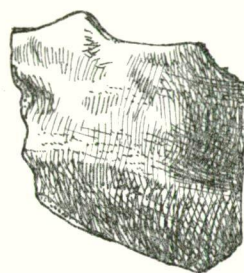
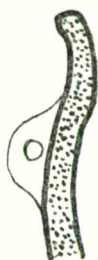
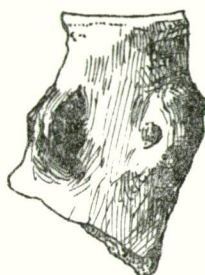
2.

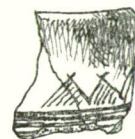
3.

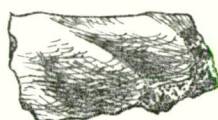
4.

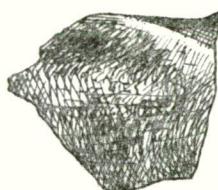
5.

6.

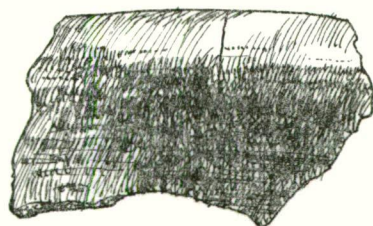
7.

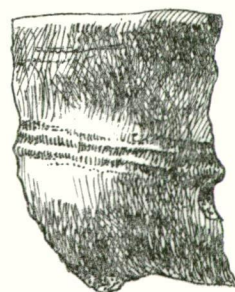
8.

9.

10.

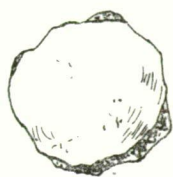

11.

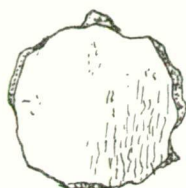

8. KÉP

1:2

1.

2.

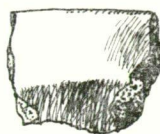
3.

4. 1:1

5.

6.

7.

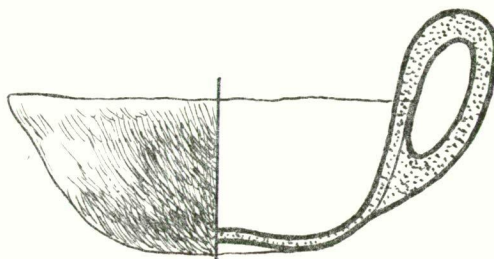
8.

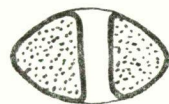
9.

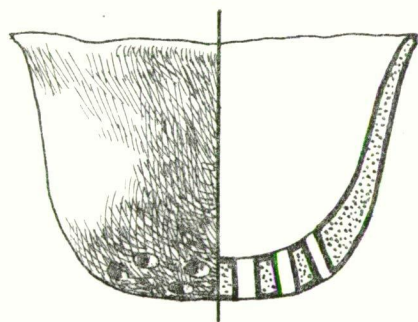
10.

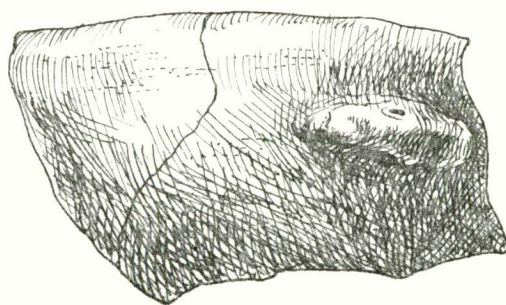
11.

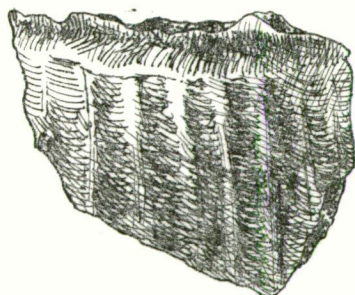
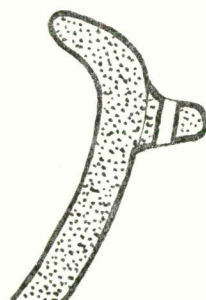
12.

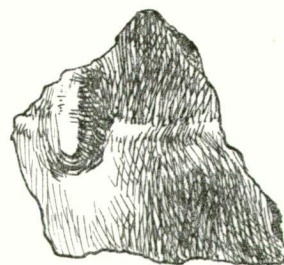
13.

14.

15.

16.

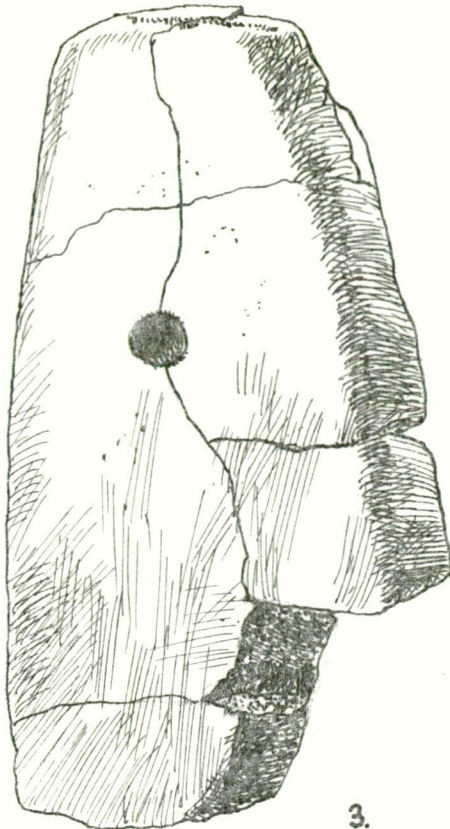

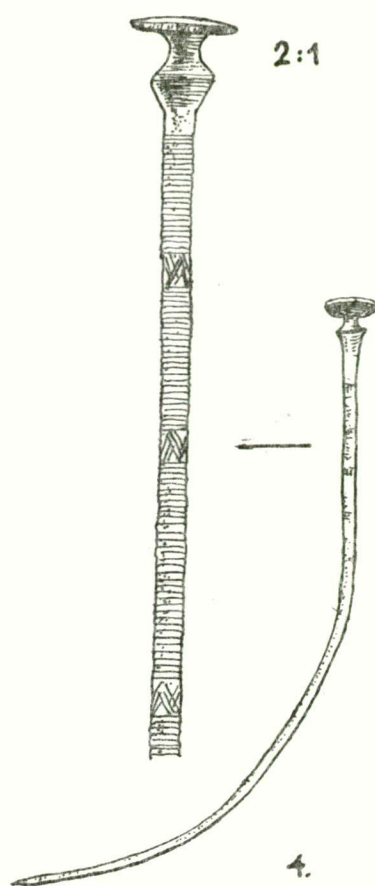
1.

2.

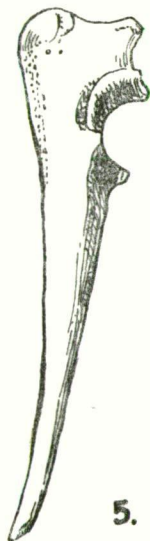

3.

2:1

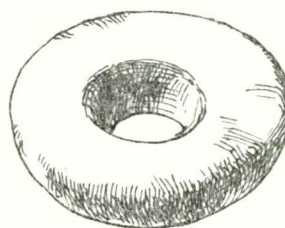
4.

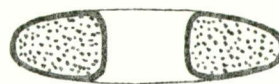
5.

6.

7.

8.

9.

10.

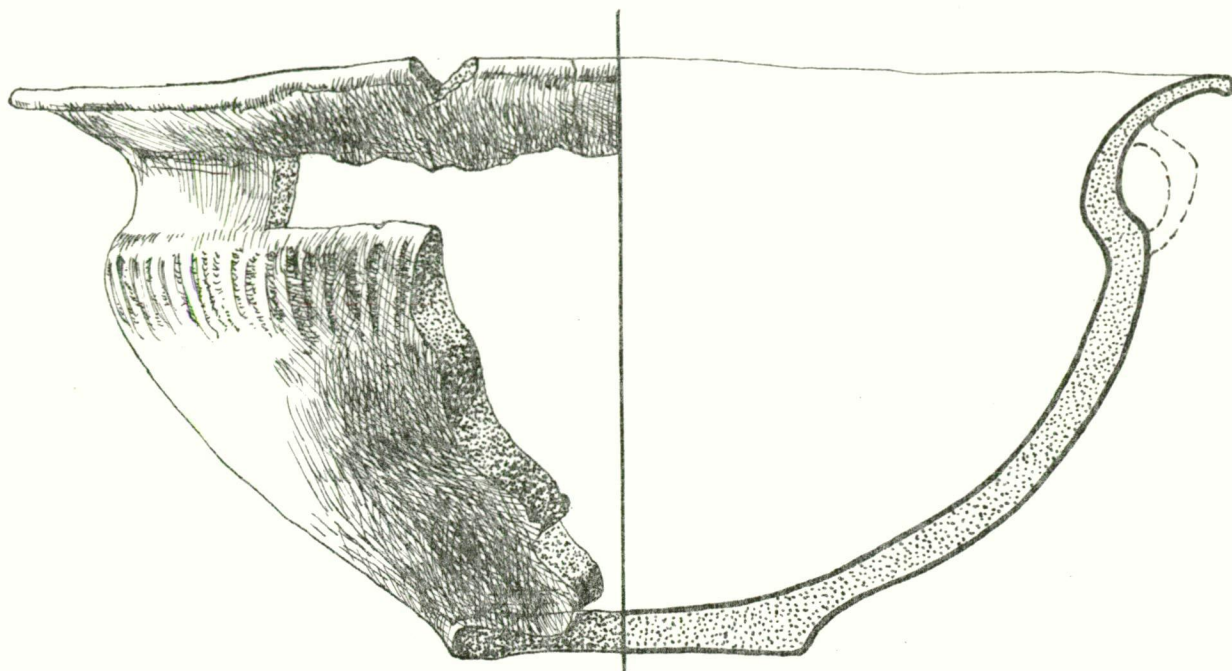

11.

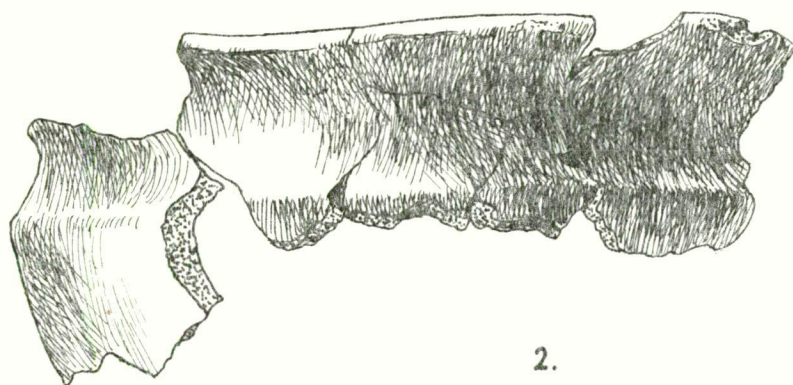

10.KÉP

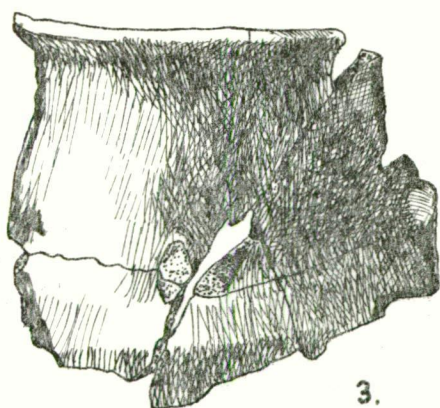
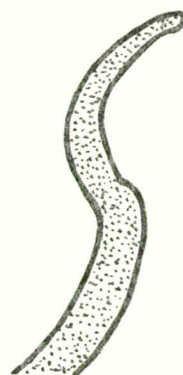
1:2

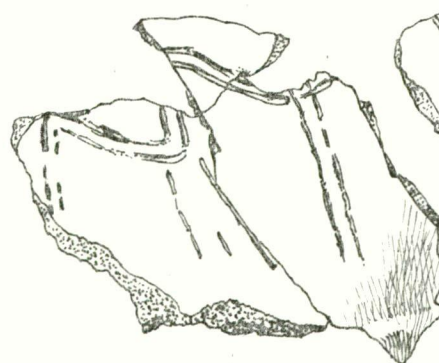
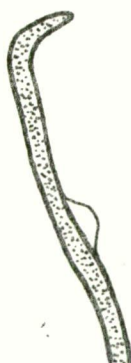
1.

2.

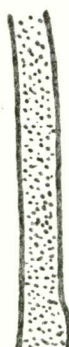
3.

4.a

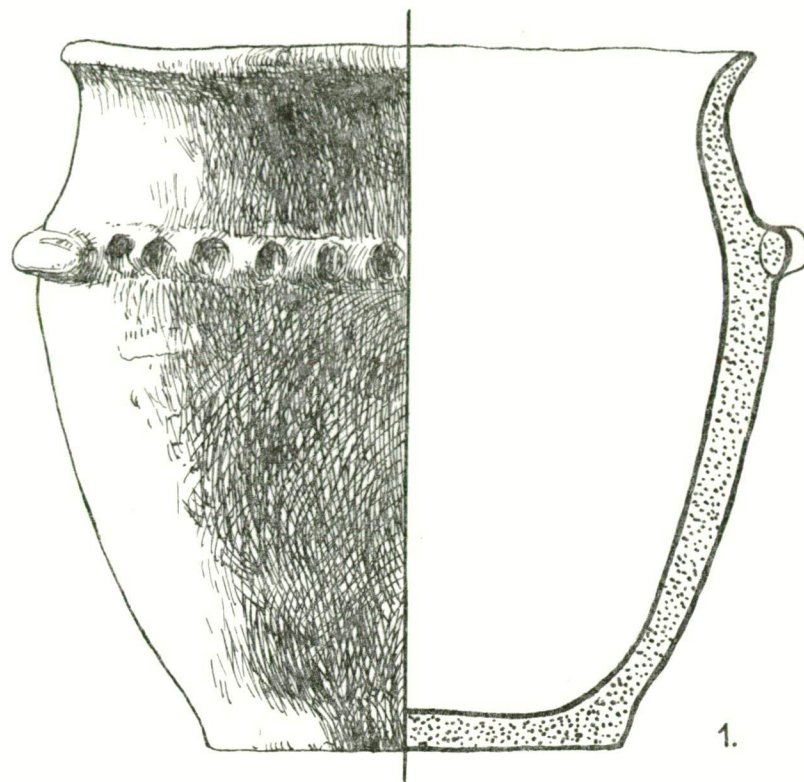

b.

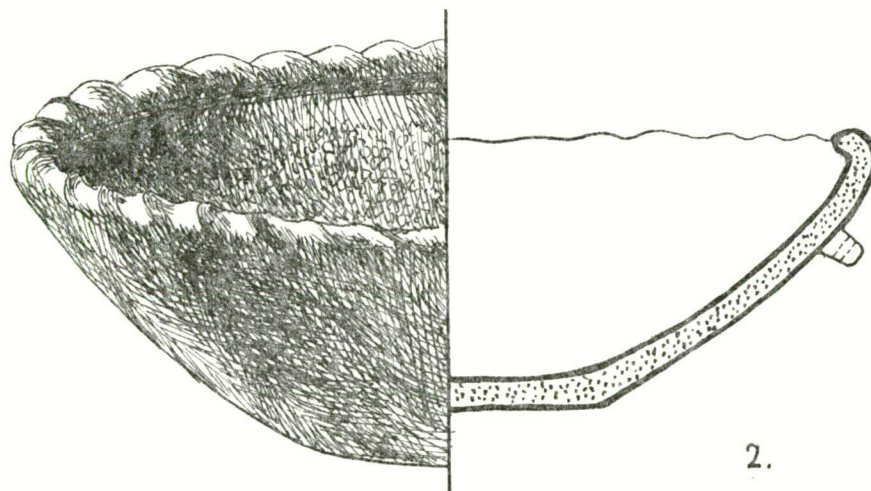

11. KÉP

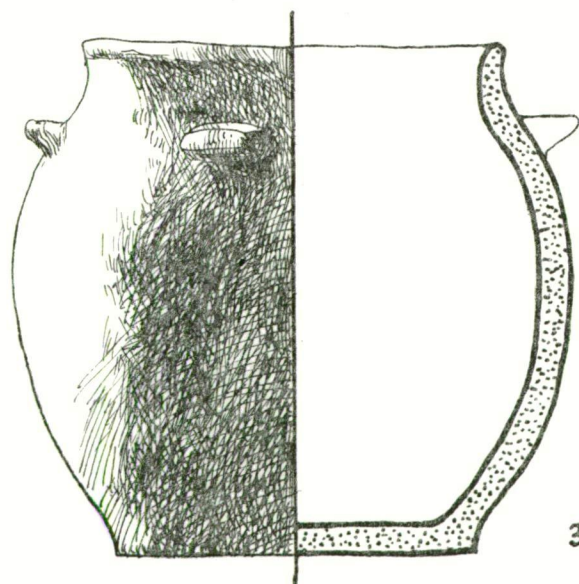
1:2

1.

2.

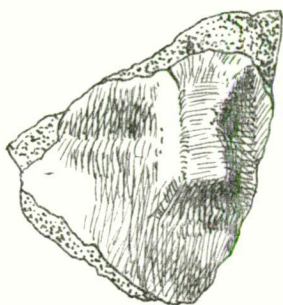

3.

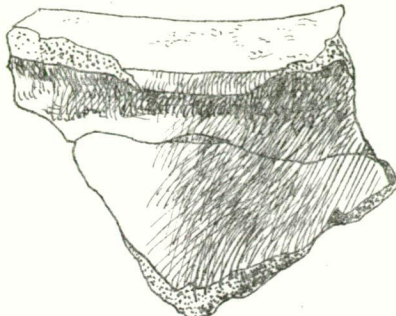
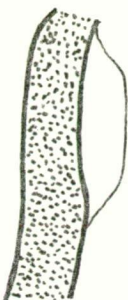

1:1

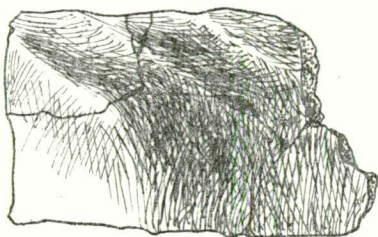
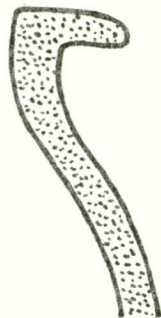
4.

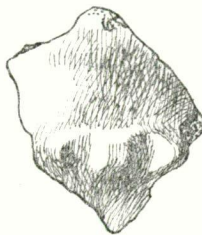
1.

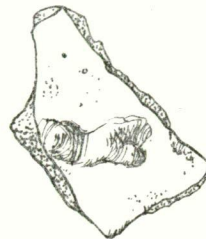
2.

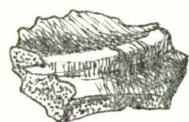
3.

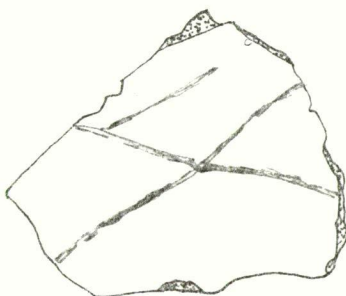
4.

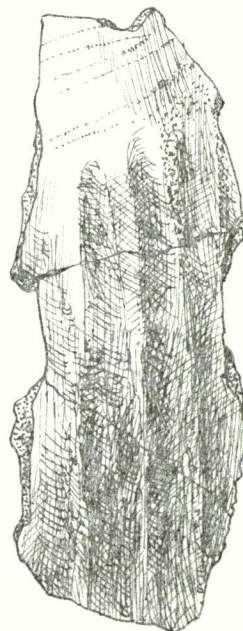
5.

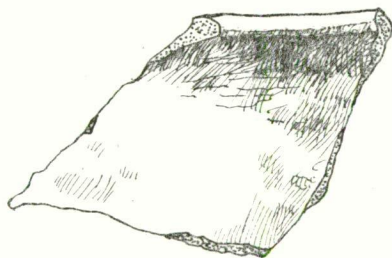
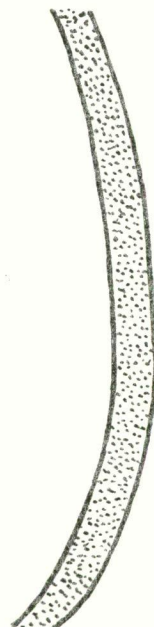
6.

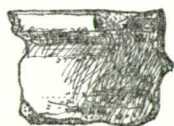
7.

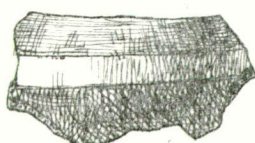
8.

9.

10.

11.

12.

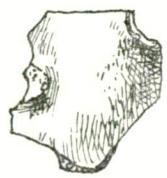
1.

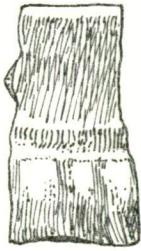
2.

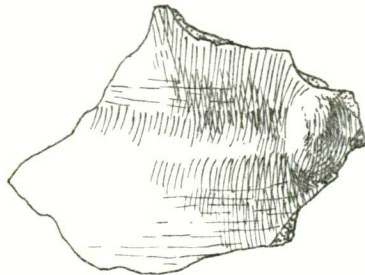
3.

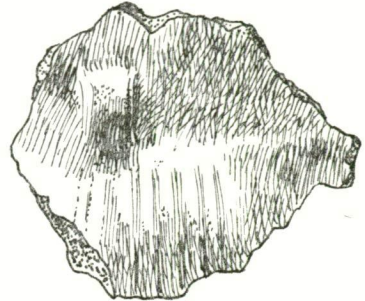
4.

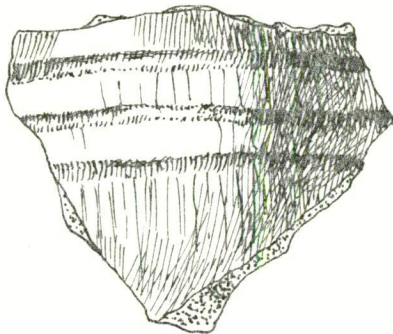
5.

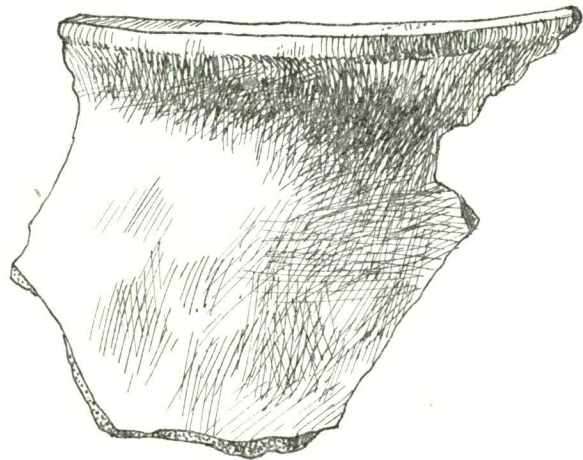
6.

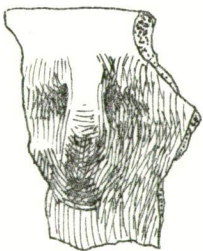
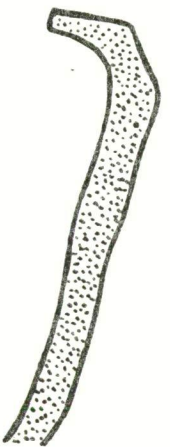
7.

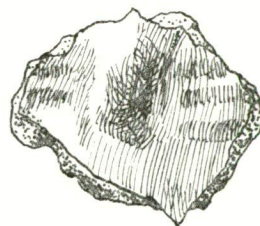
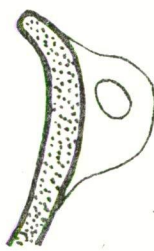
8.

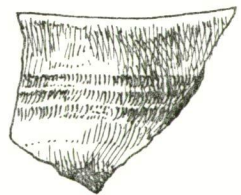
9.

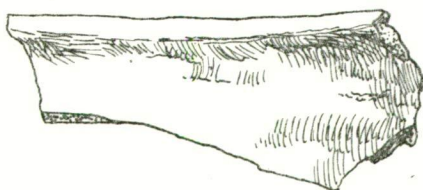
10.

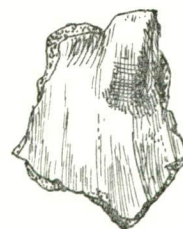
11.

12.

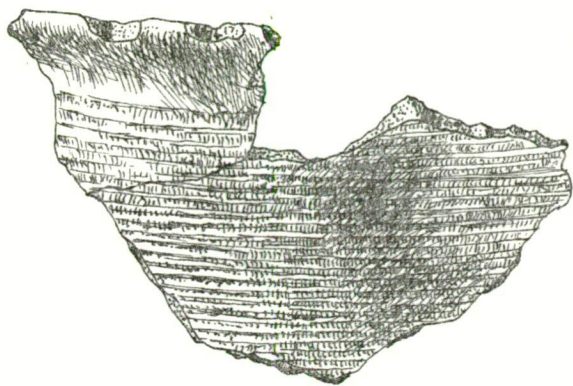

13.

14.

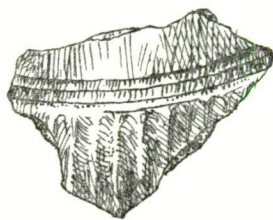
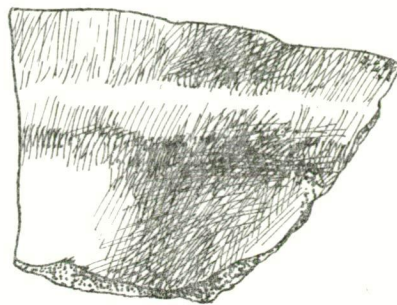

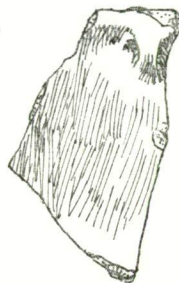
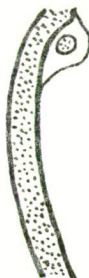
1.

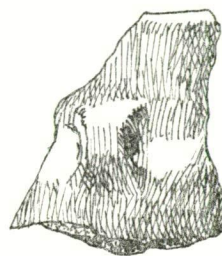
2.

3.

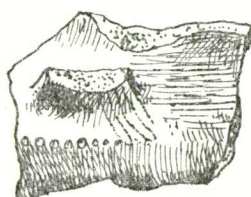
4.

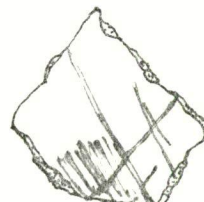
5.

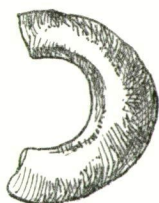
6.

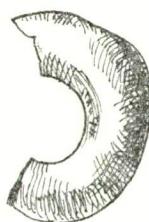
7.

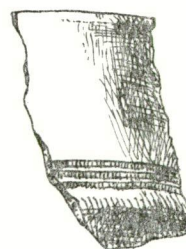
8.

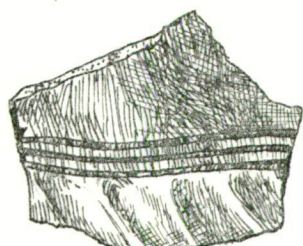
9.

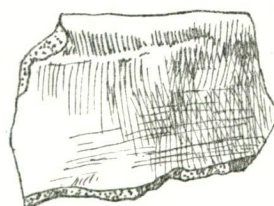
10.

11.

12.

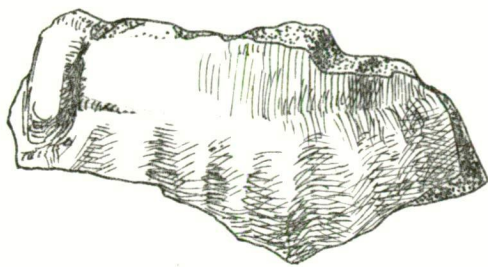

13.

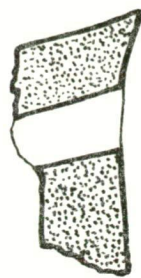
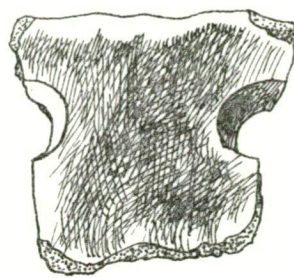

15. KÉP

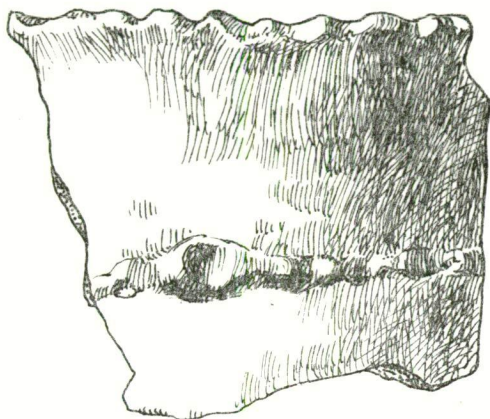
1:2

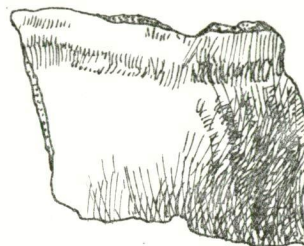
1.

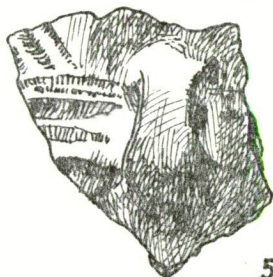
2.

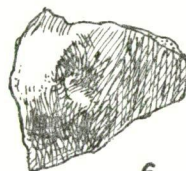
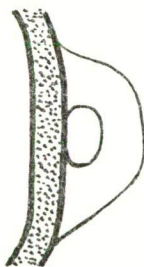
3.

4.

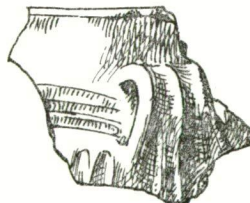
5.

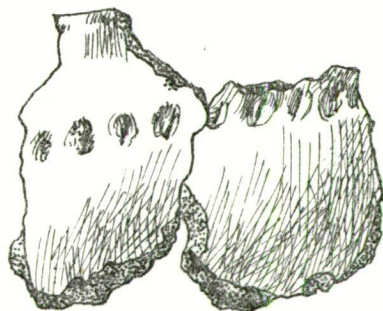
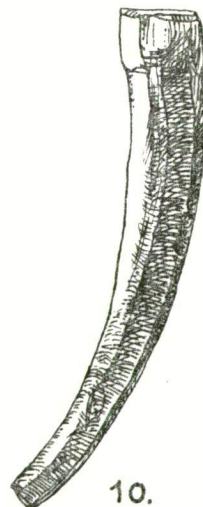
6.

10.

7.

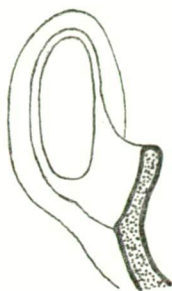
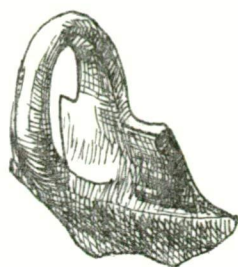
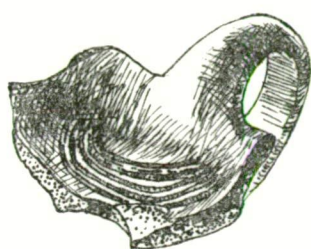

8.

9.

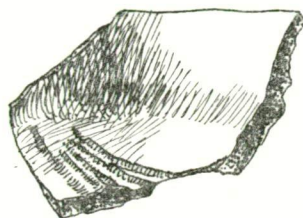
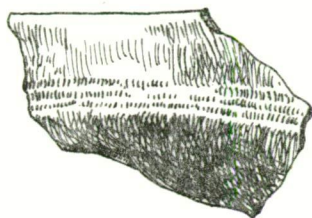

1.

2.

3.

4.

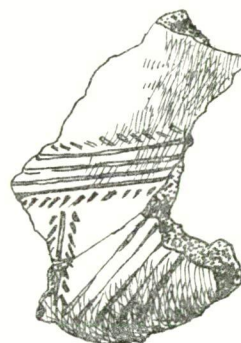
5.

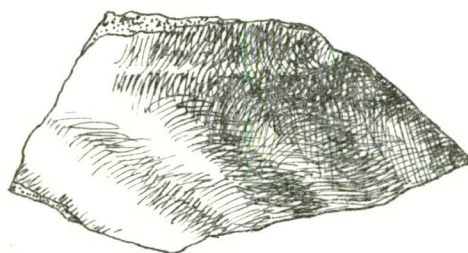
6.

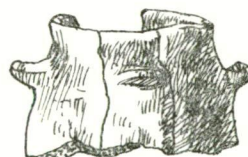
7.

8.

9.

10.

11.

12.

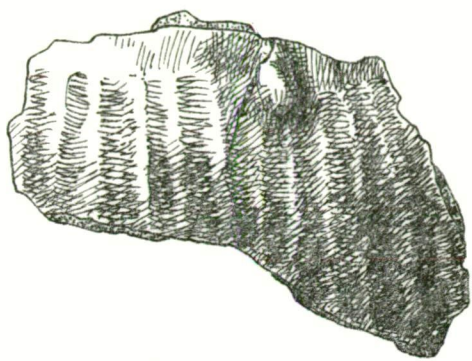

13.

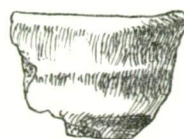

14.

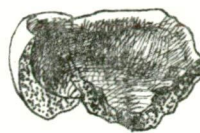
1:1

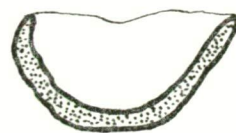
1.

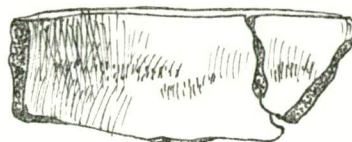
2.

3.

4.

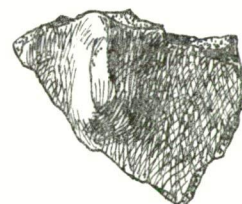
5.

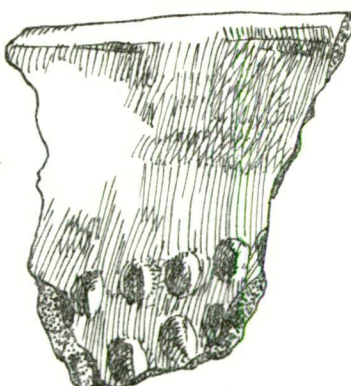
6.

7.

8.

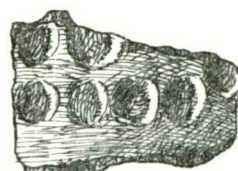
9.

10.

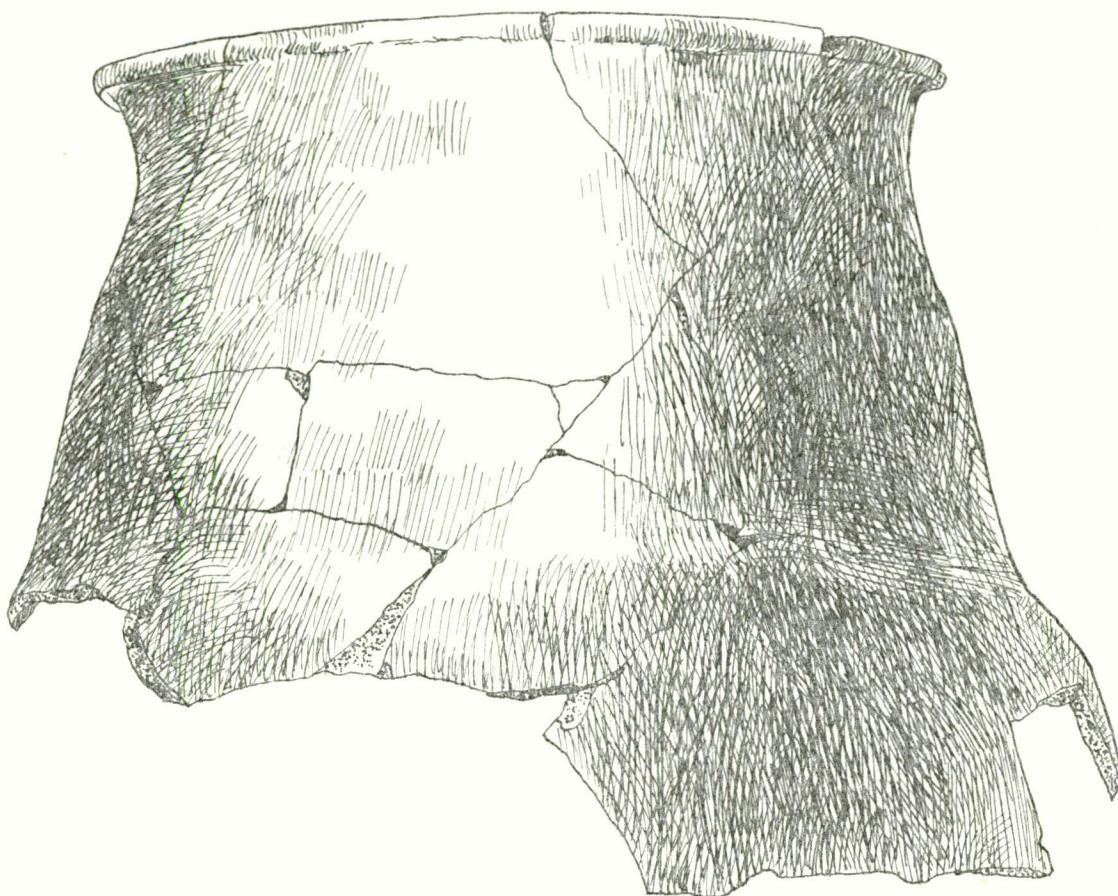

11.

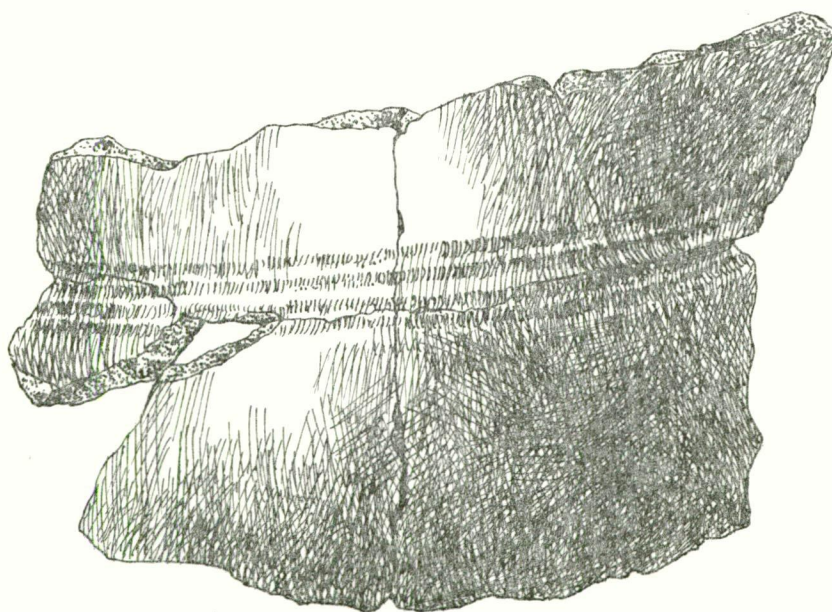

12.

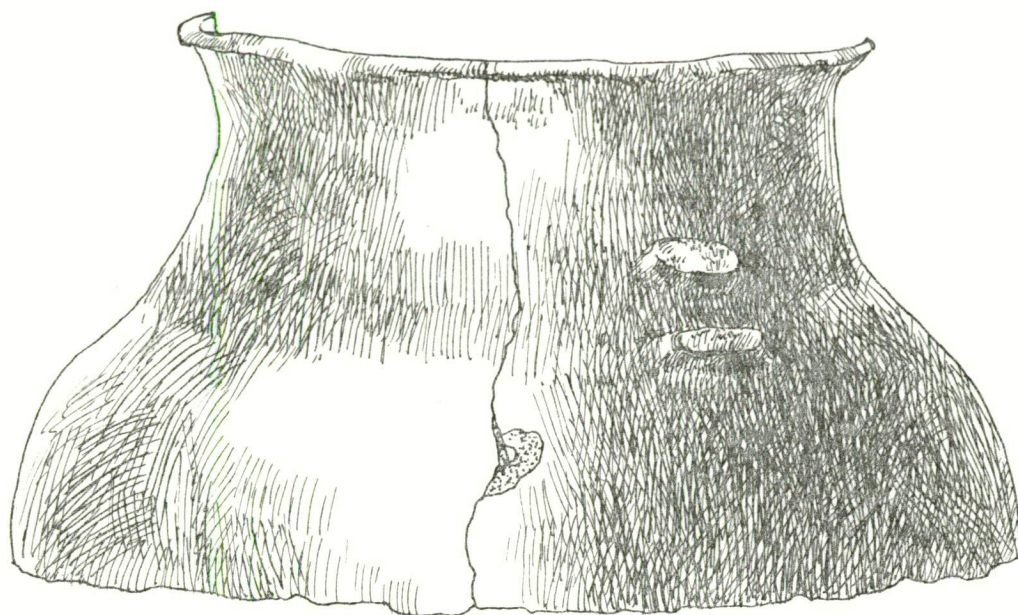

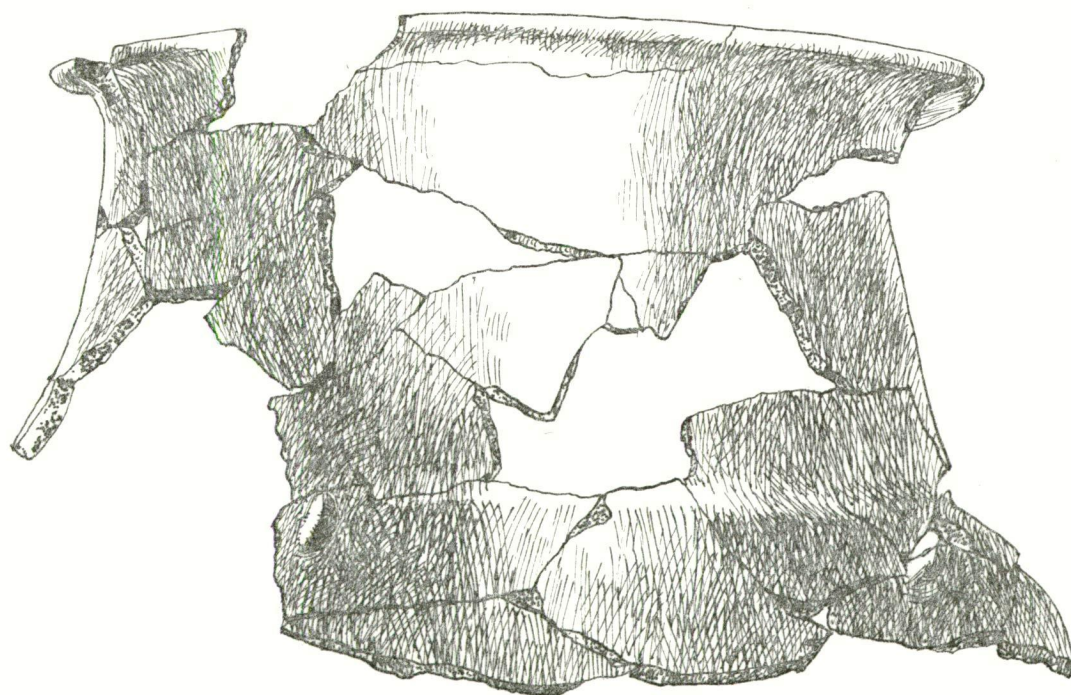
1.

2.

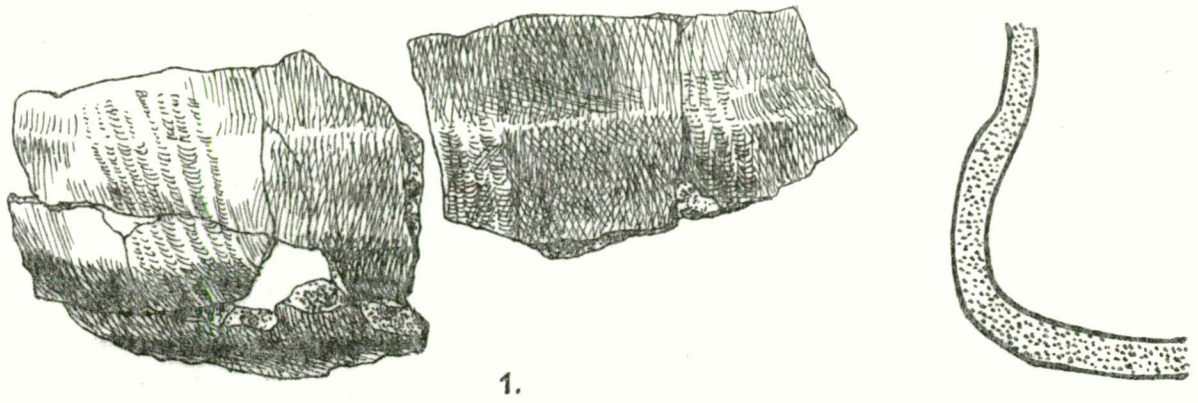
1.

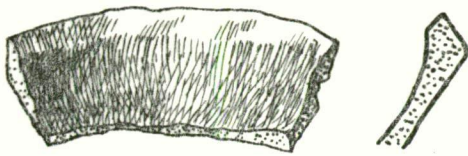
2.

19.6 KÉP

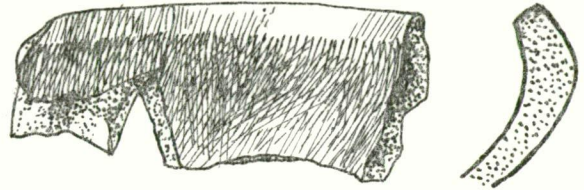
1:2

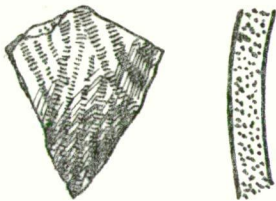
1.

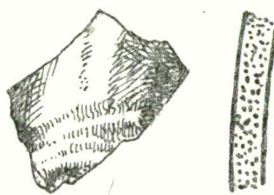
2.

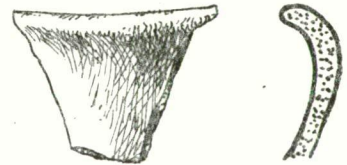
3.

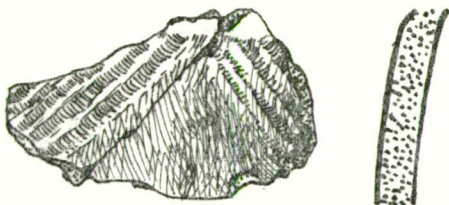
4.

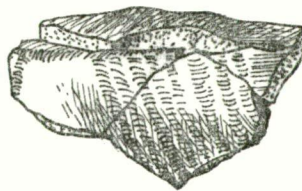
5.

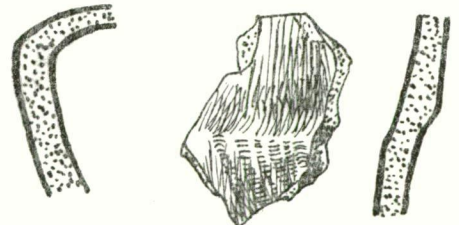
6.

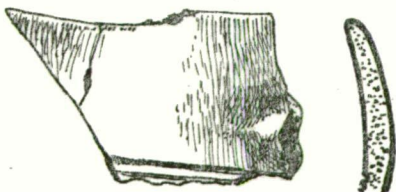
7.

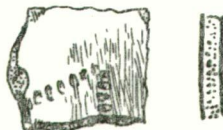
8.

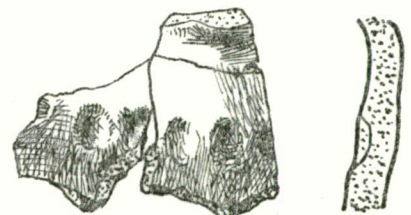
9.

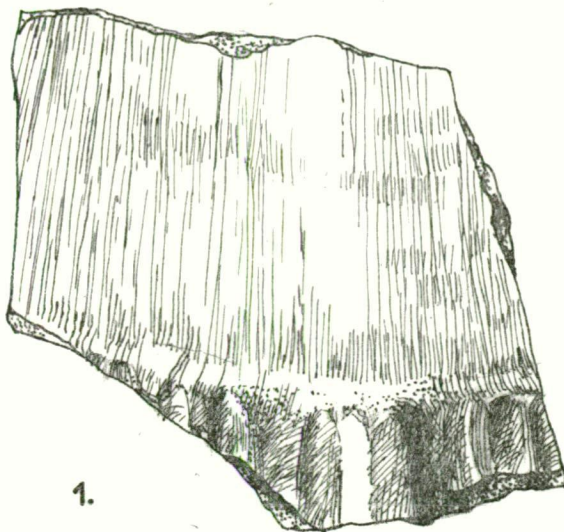
10.

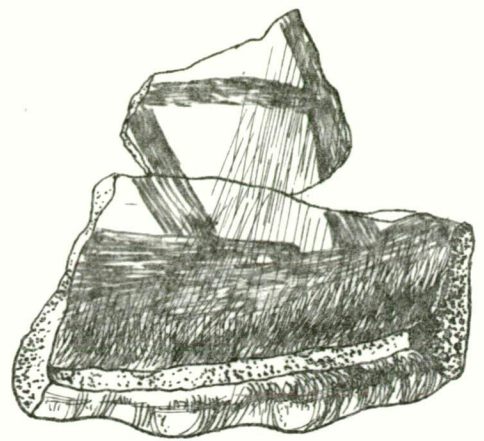
11.

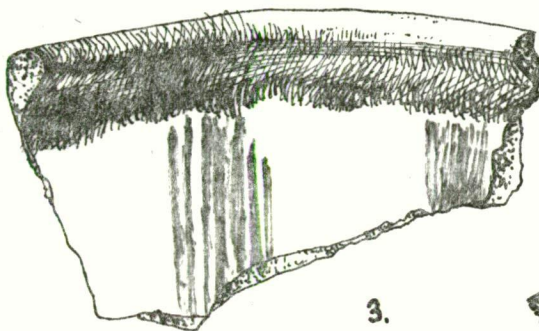
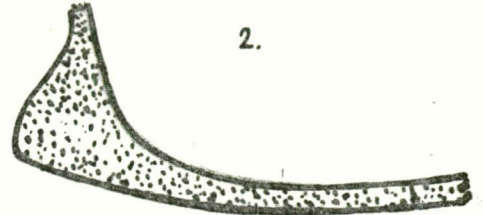
12.

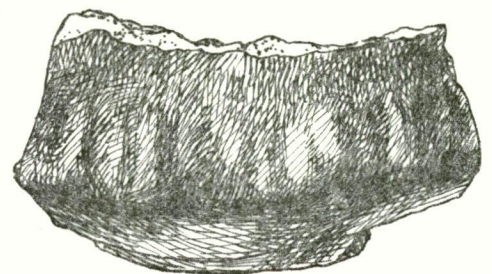
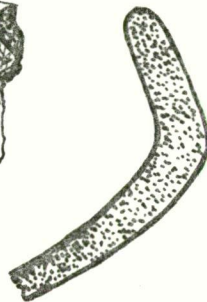
1.

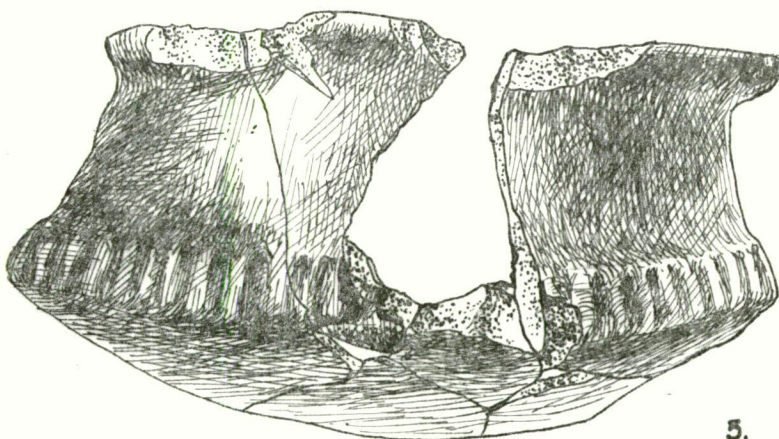
2.

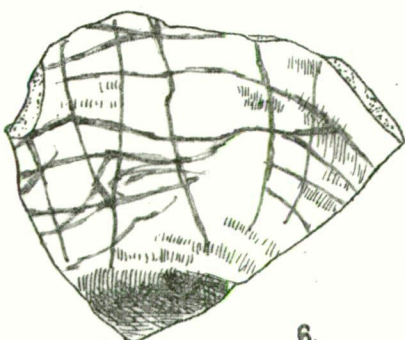
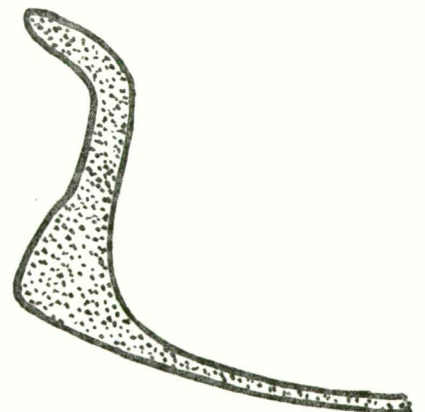
3.

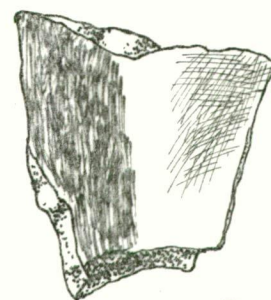
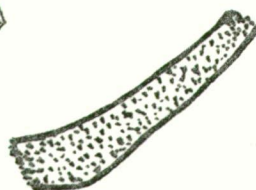
4.

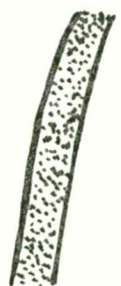
5.

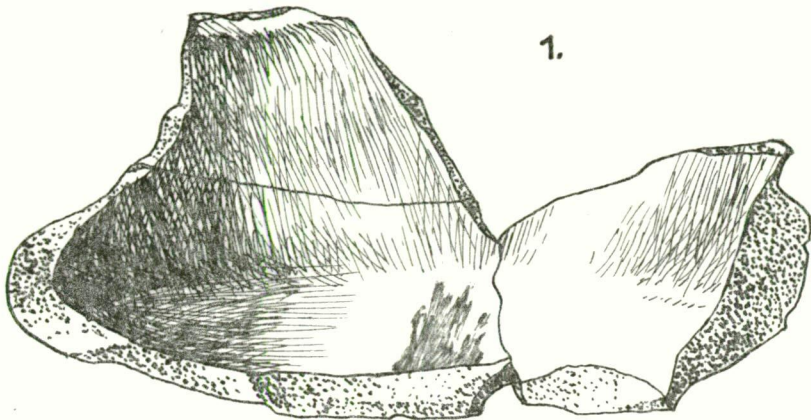
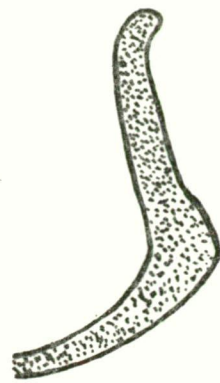
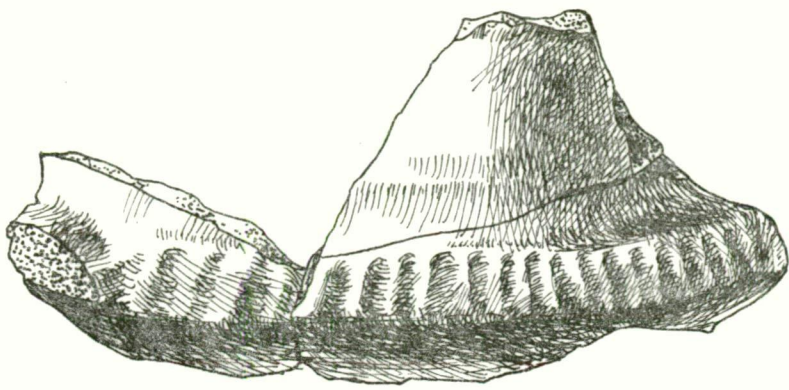

6.

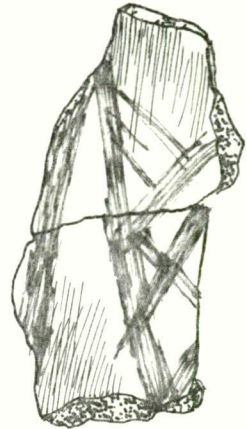

7.

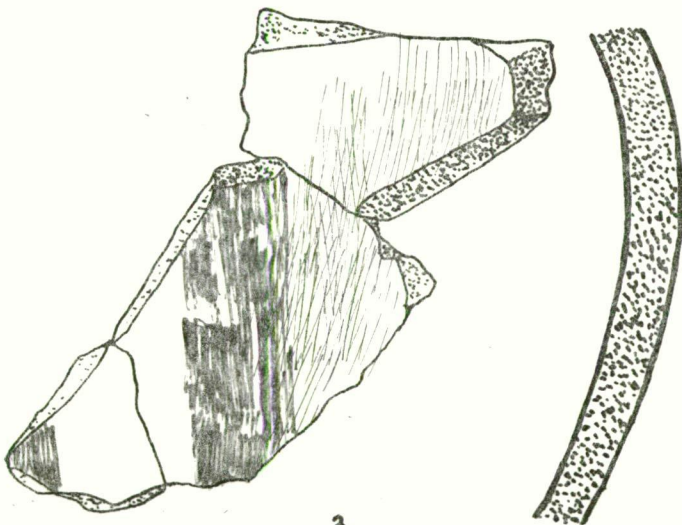

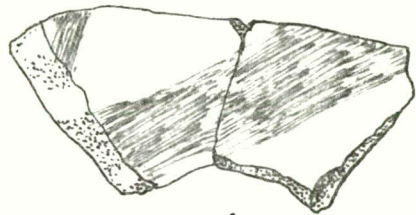
1.

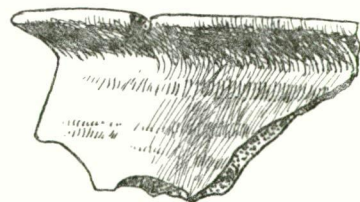
2.

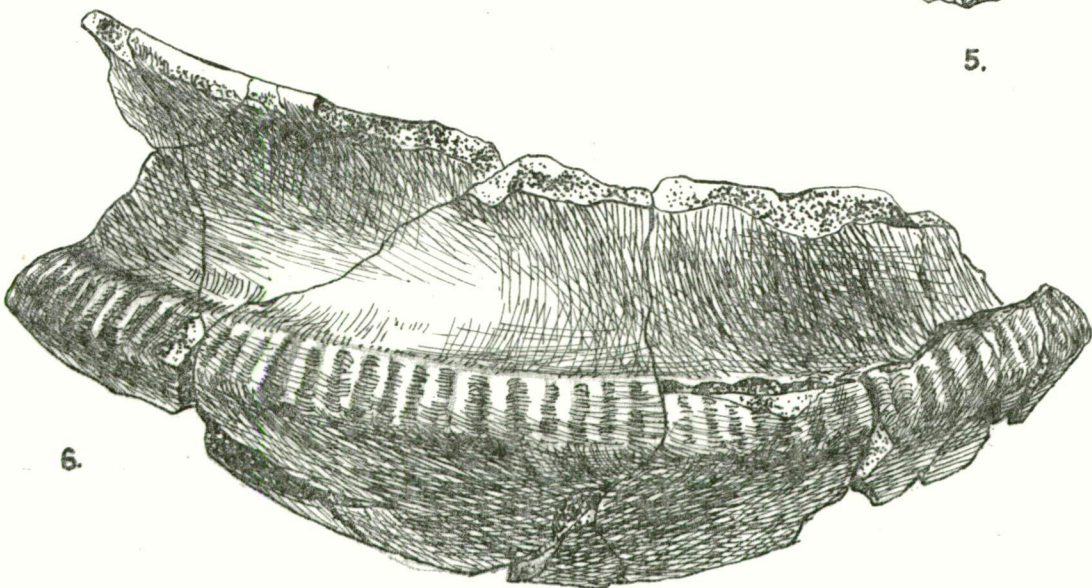
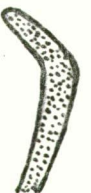
3.

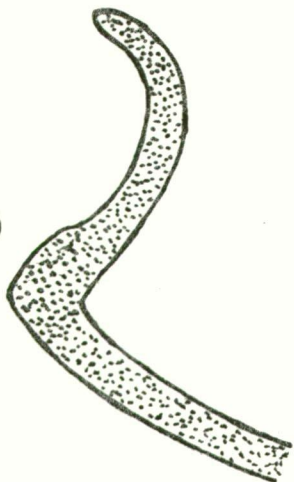
4.

5.

6.

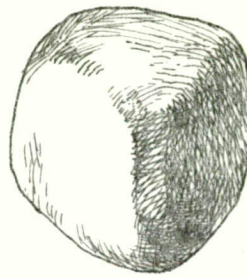

1.

2.

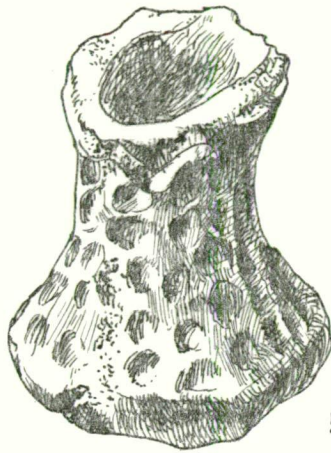
3.

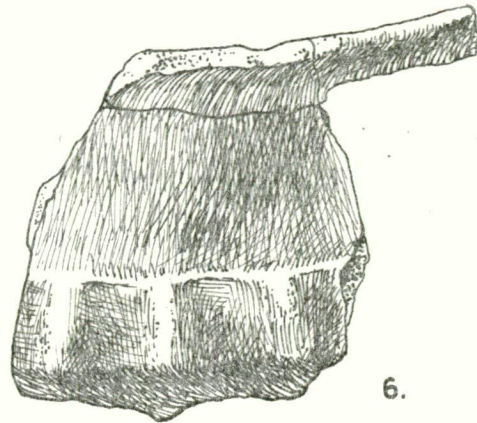
4.a

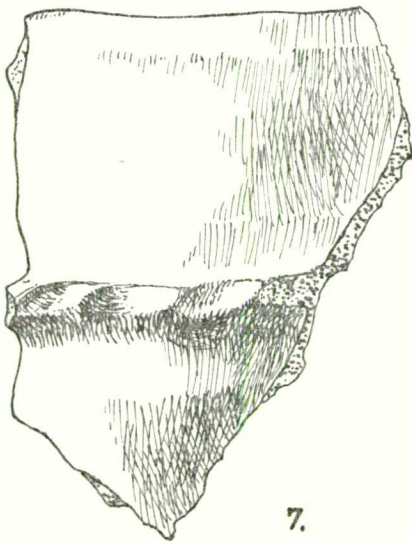
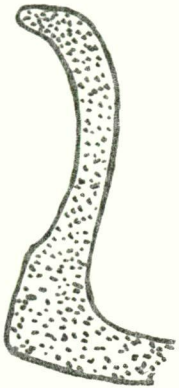
b

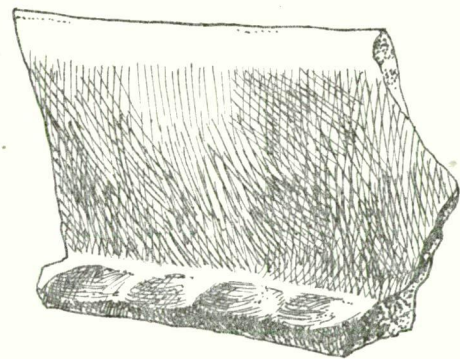
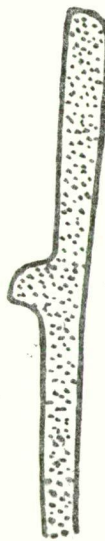
5.

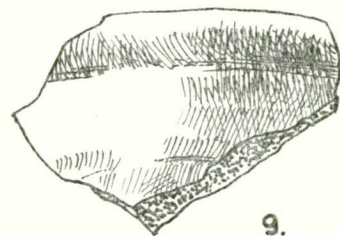
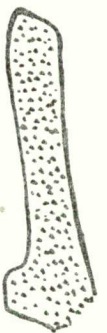
6.

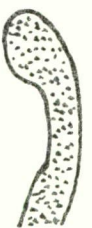
7.

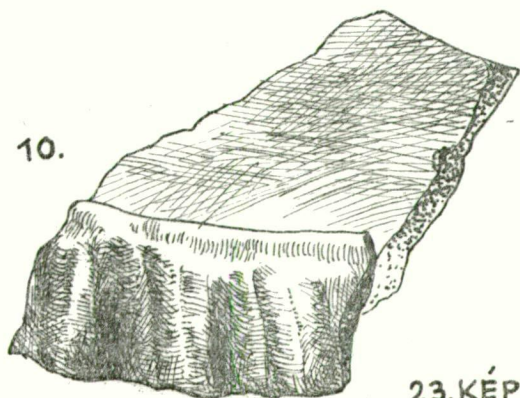
8.

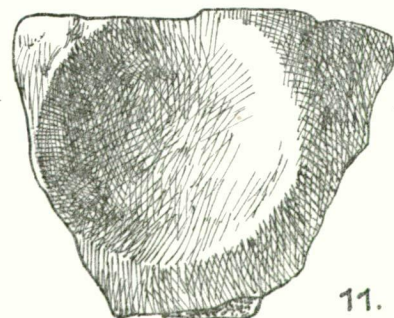
9.

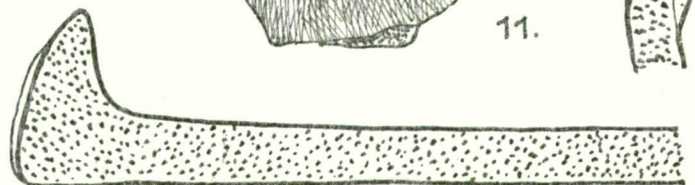
10.

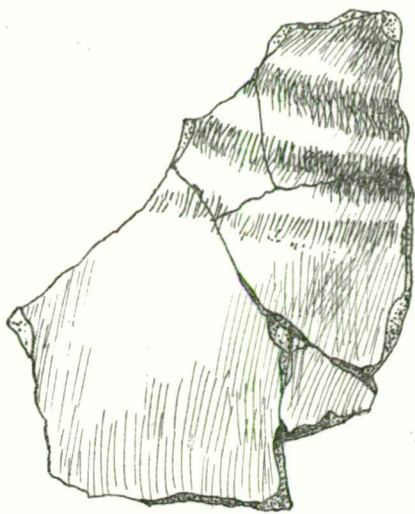
23.KÉP

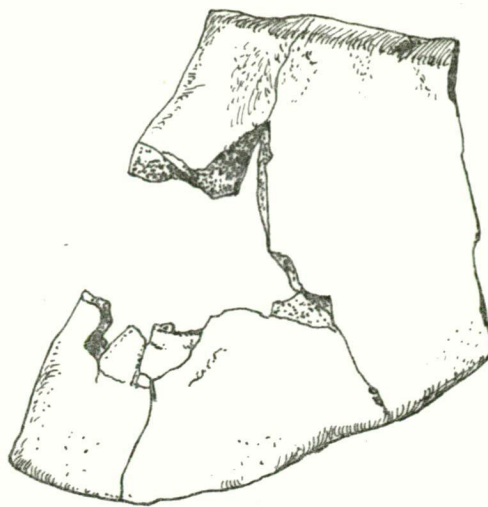
11.

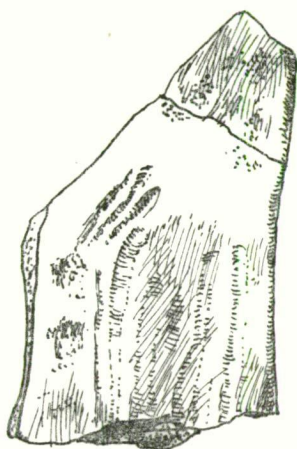
1:1

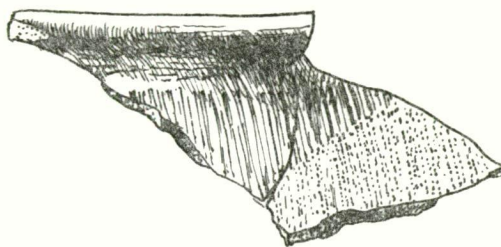
1.

2.

3.

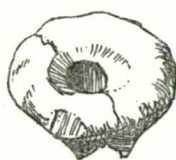
5.

4.

6.

7.

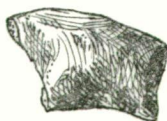
8.

9.

10.

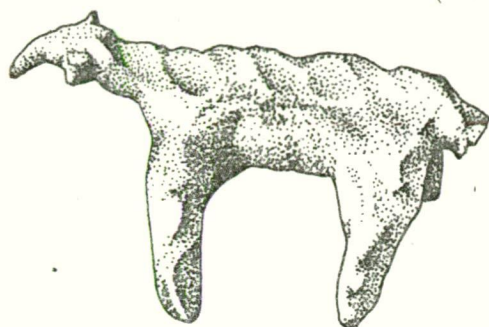
11.

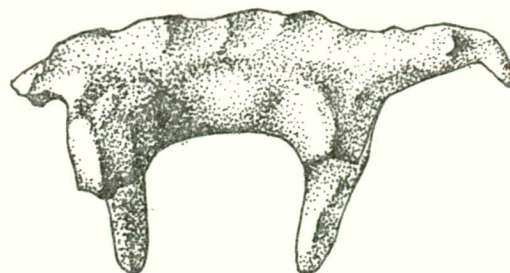
12.

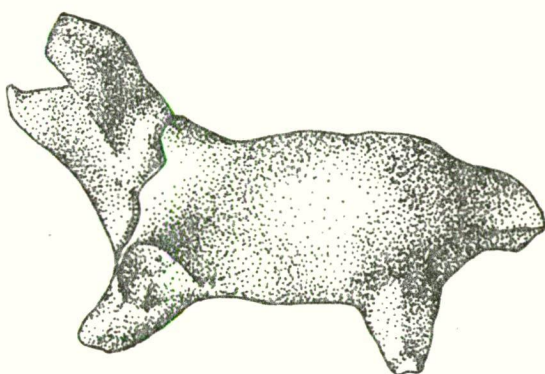
13.

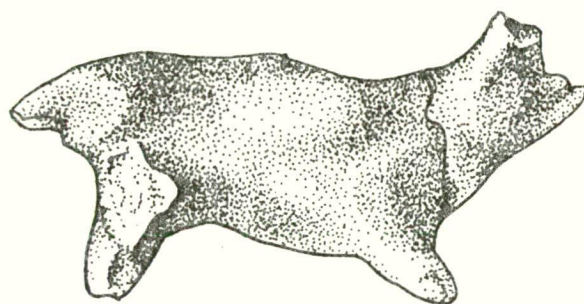
1.a

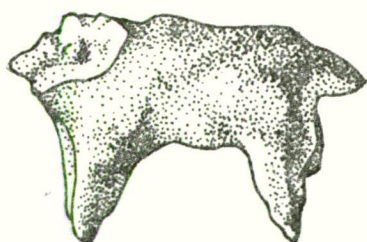
b.

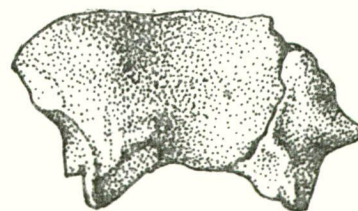
2.a

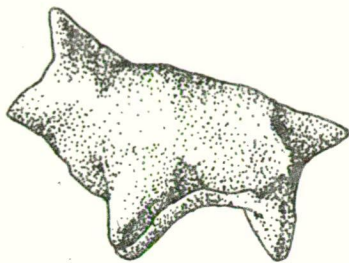
b.

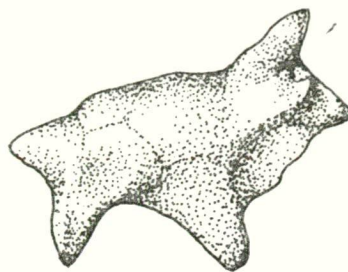
3.

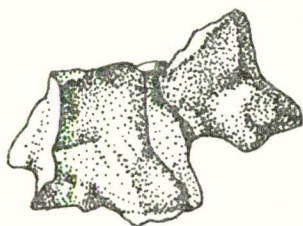
4.

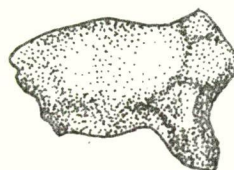
1.a

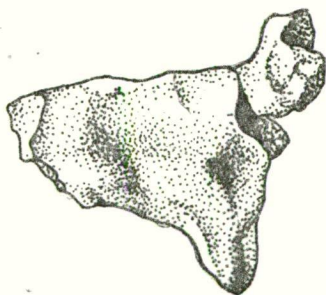
b.

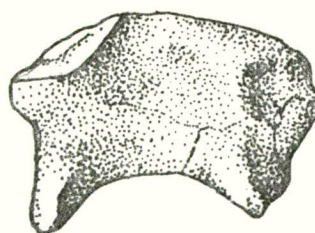
2.

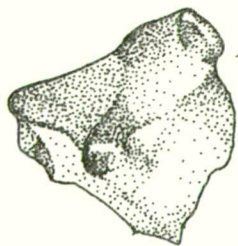
3.

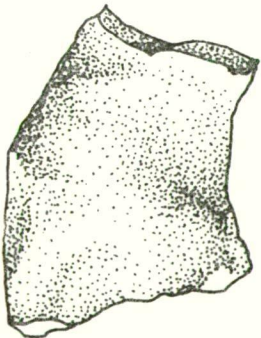
4.

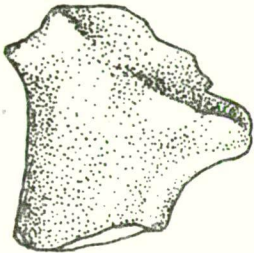
5.

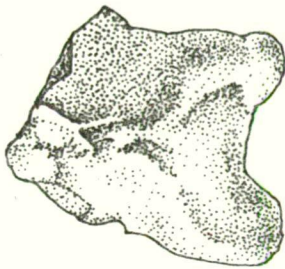
1.

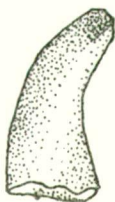
2.

3.

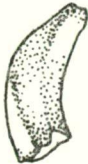
4.

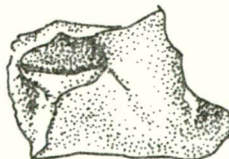
5.

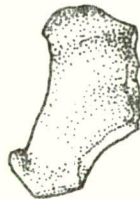
6.

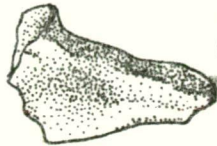
7.

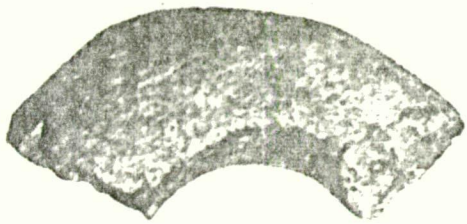
8.

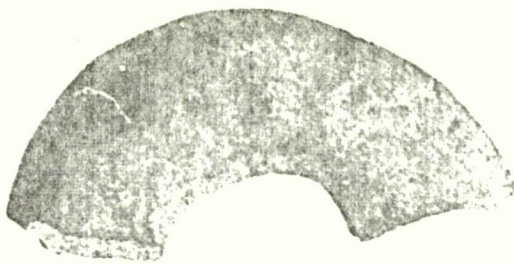
9.

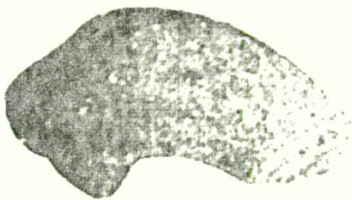
10.

1

2

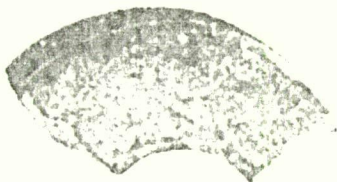
3

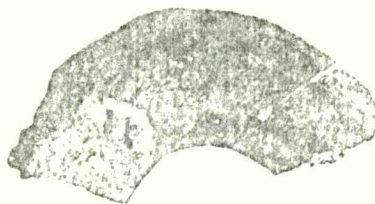
4

5

6

7

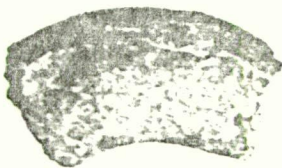
8

9

11

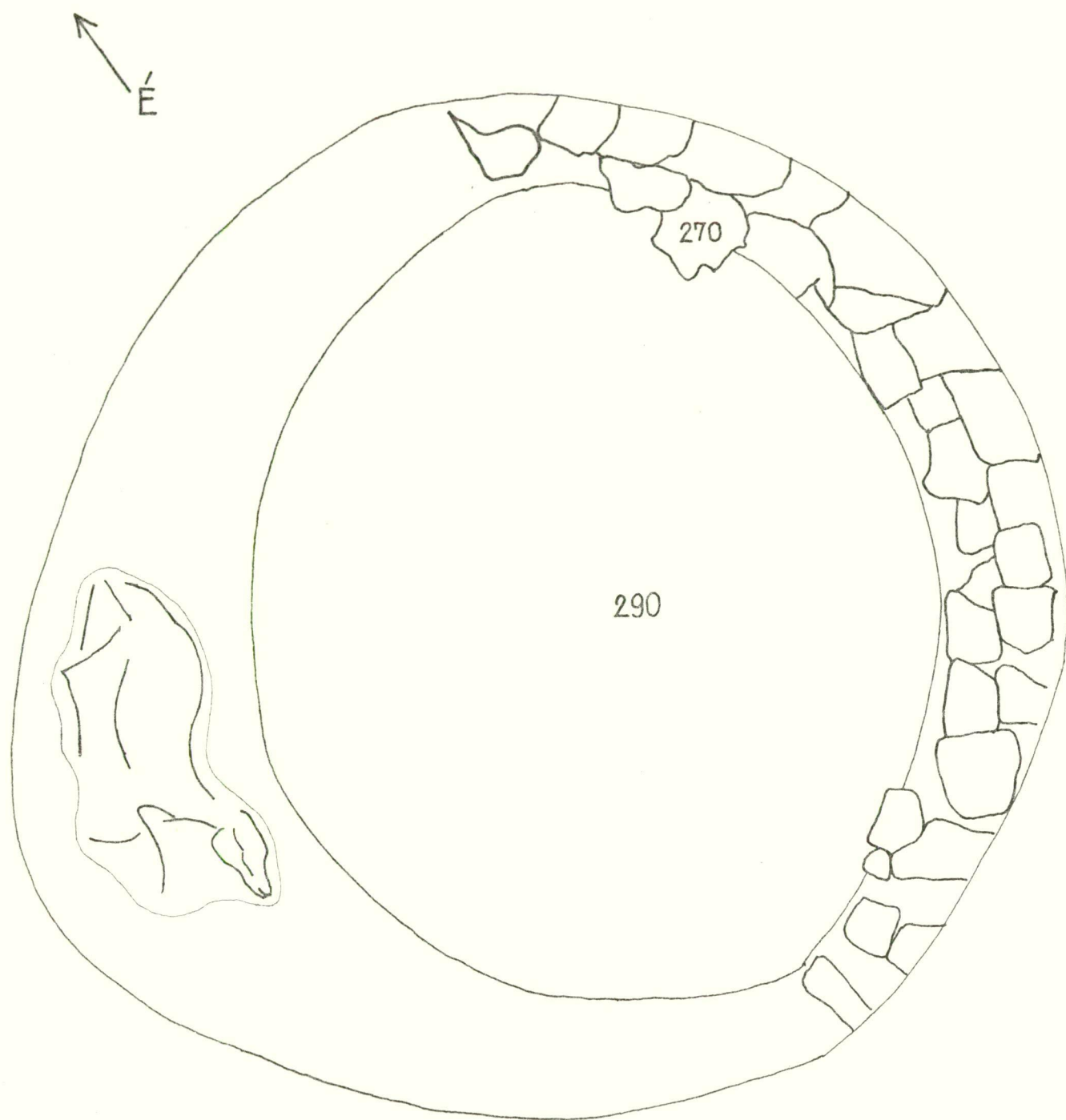

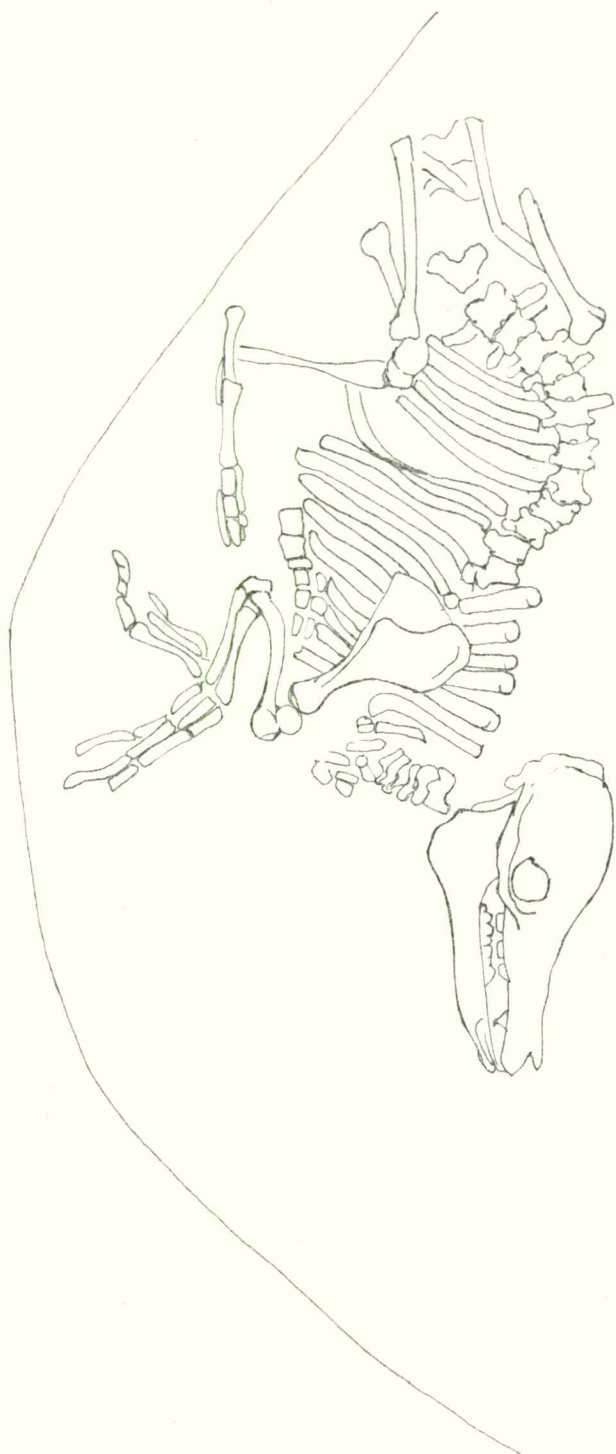
10

12

28. kép

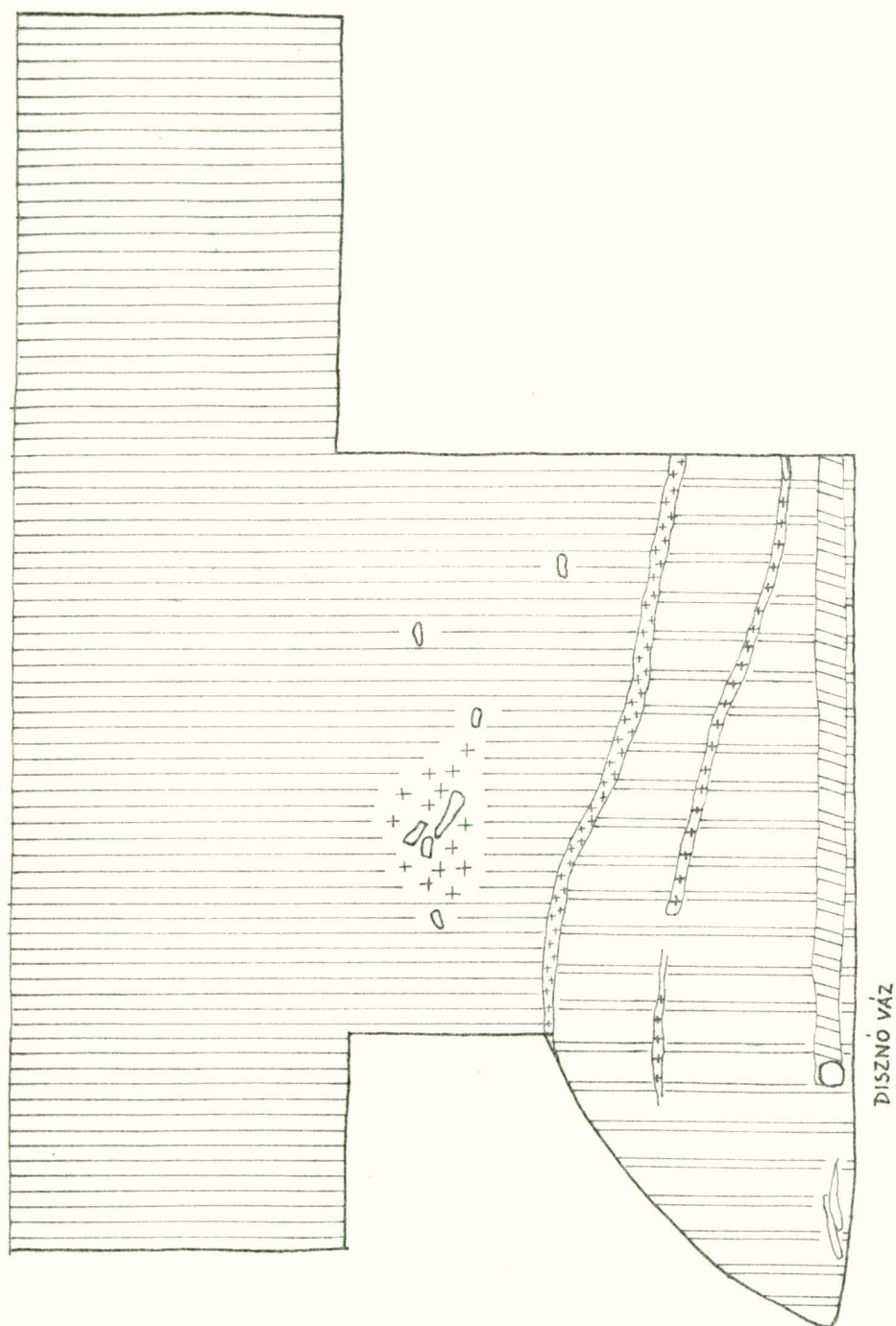

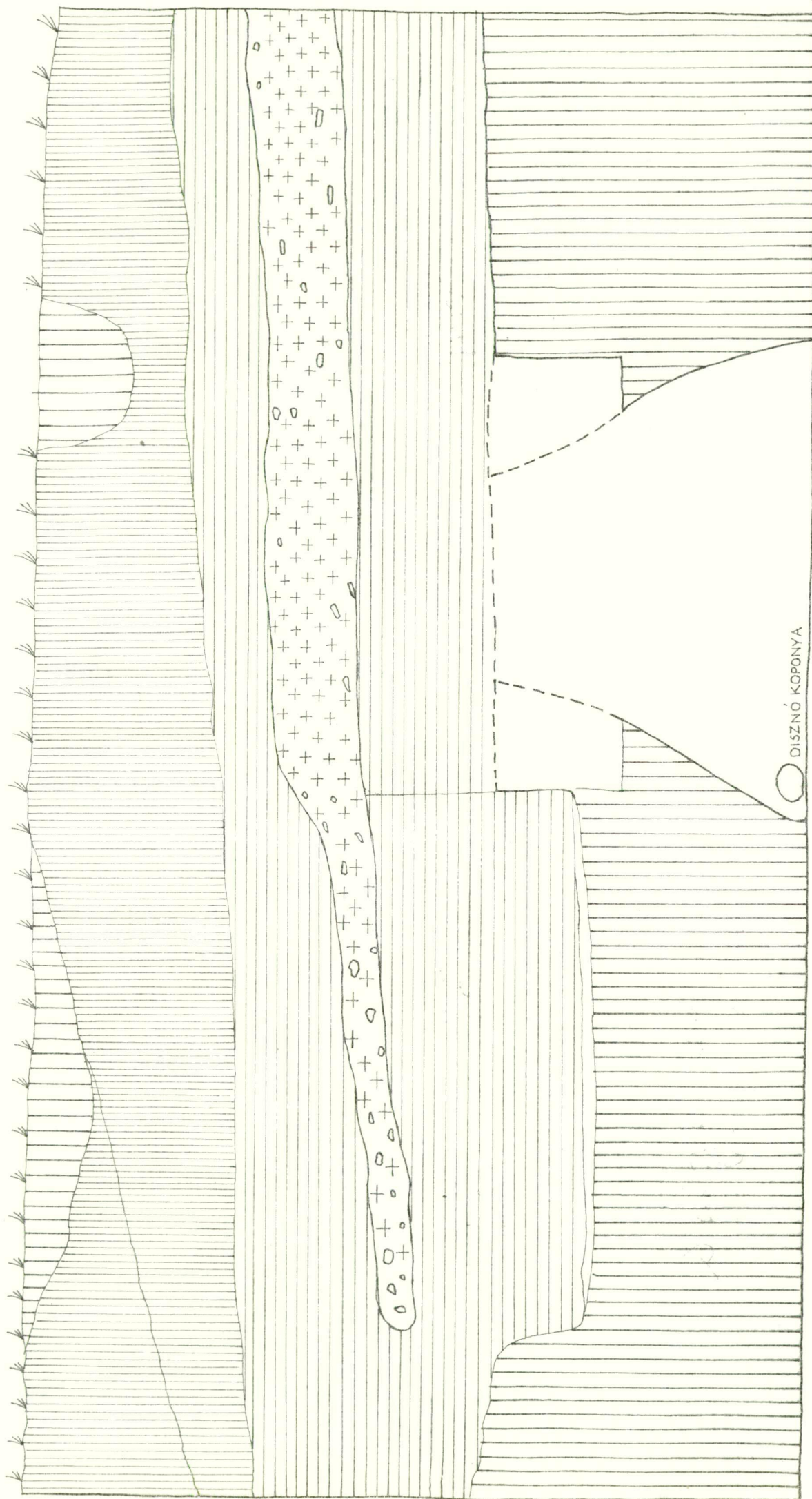
ÁLLATVÁZ

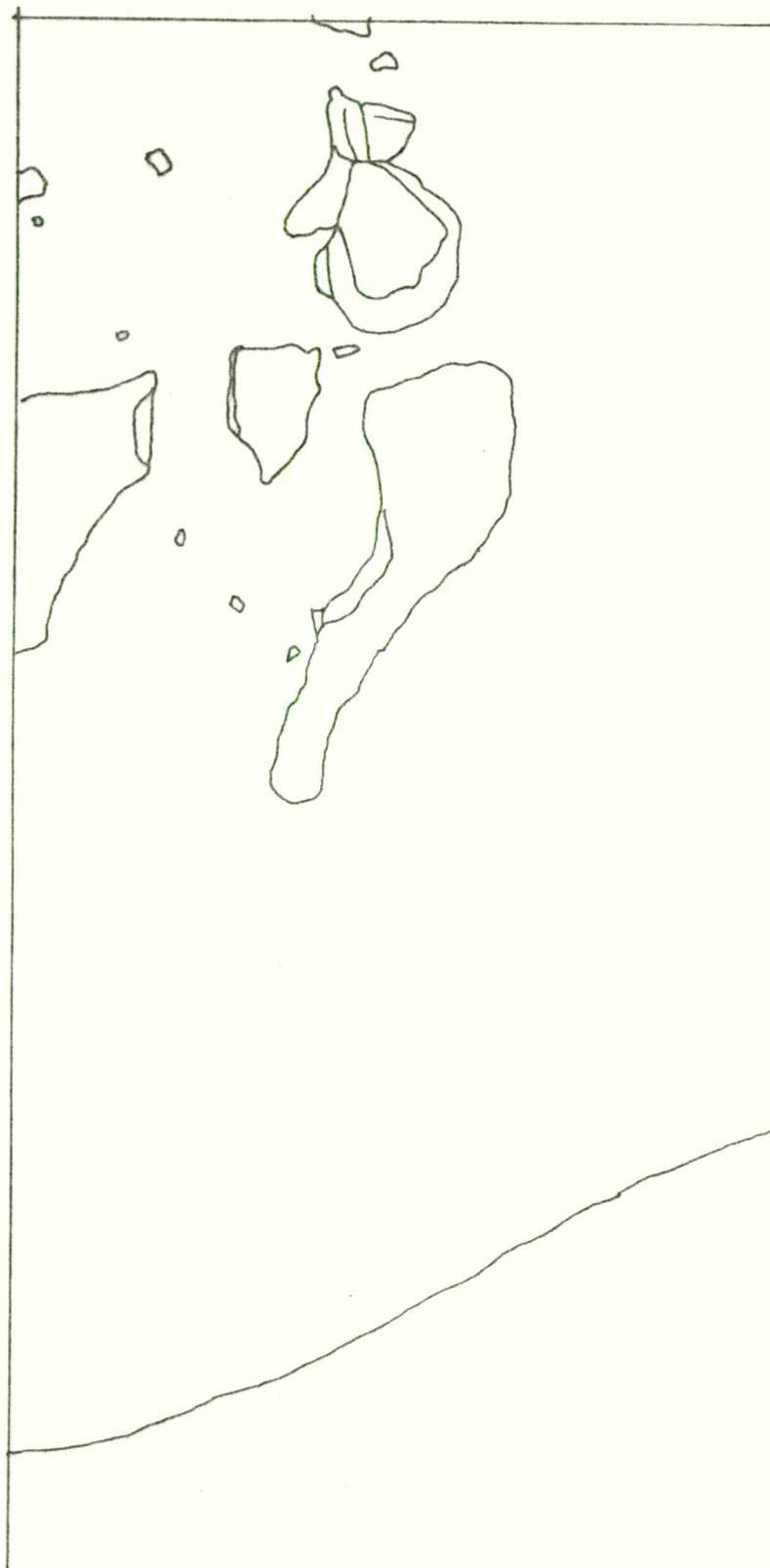
31.KÉP

MNM. MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM			
RAJZ SZÁM	VISEGRÁD CSEMETEKERT 1.GÖDÖR ÉK-DNY-i METSZE		
KELTE:	RAJZOLÓ:	FELMÉRŐ	RÉGÉSZ:

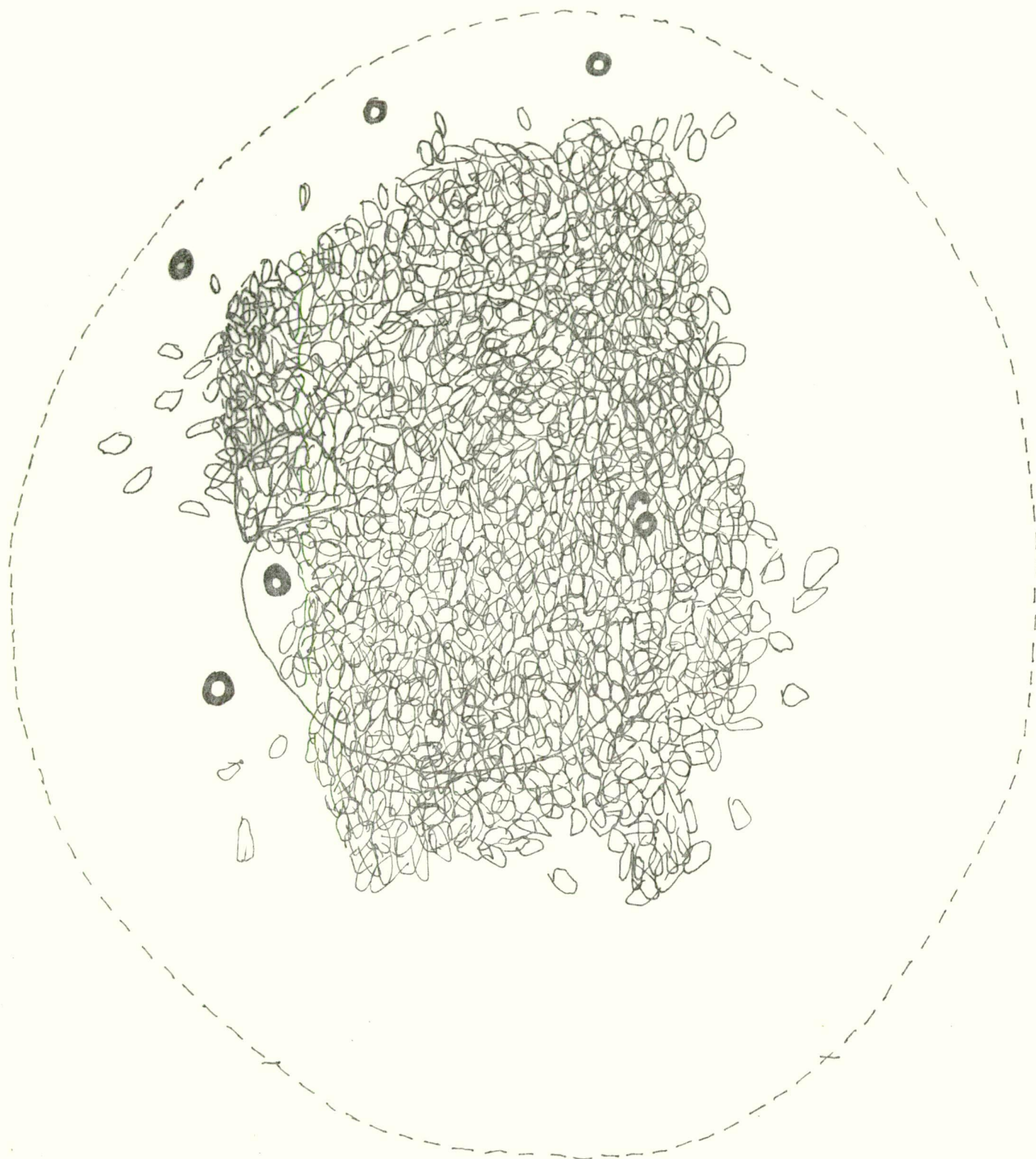

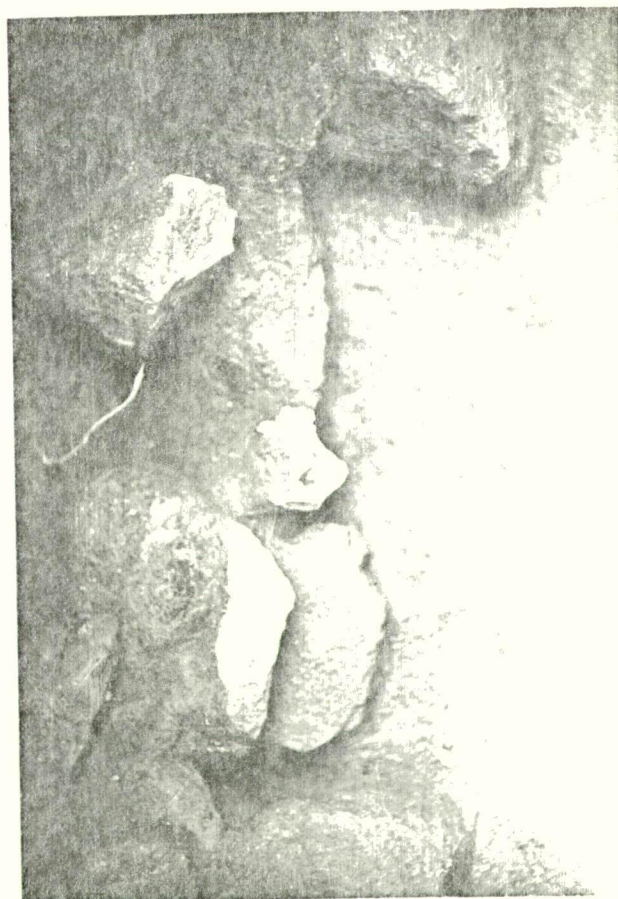
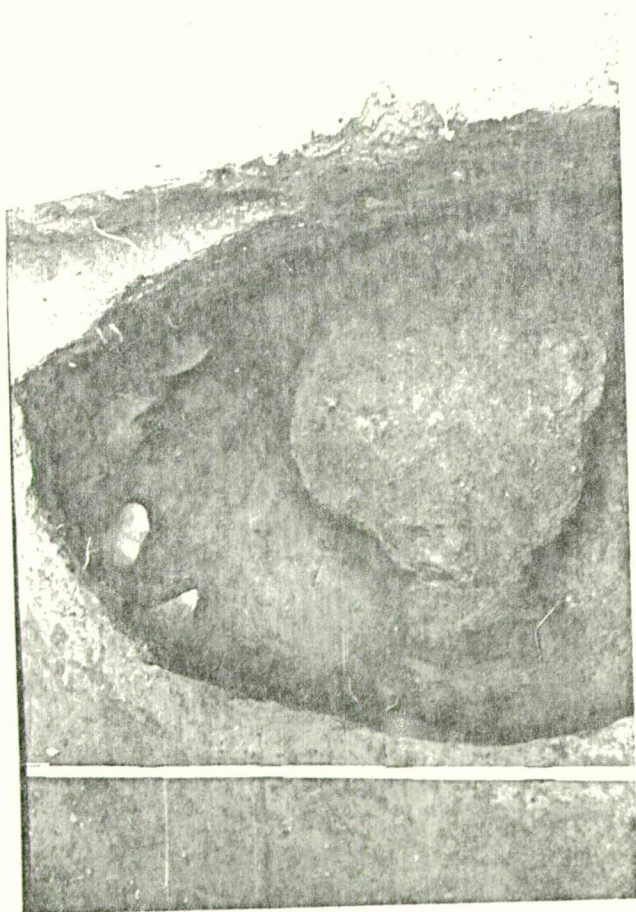
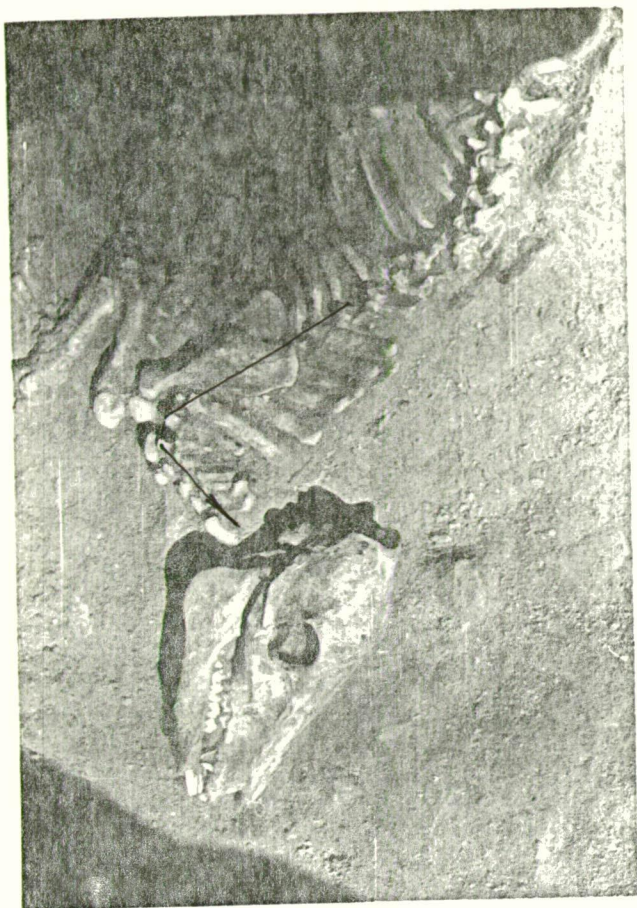
32. KÉP

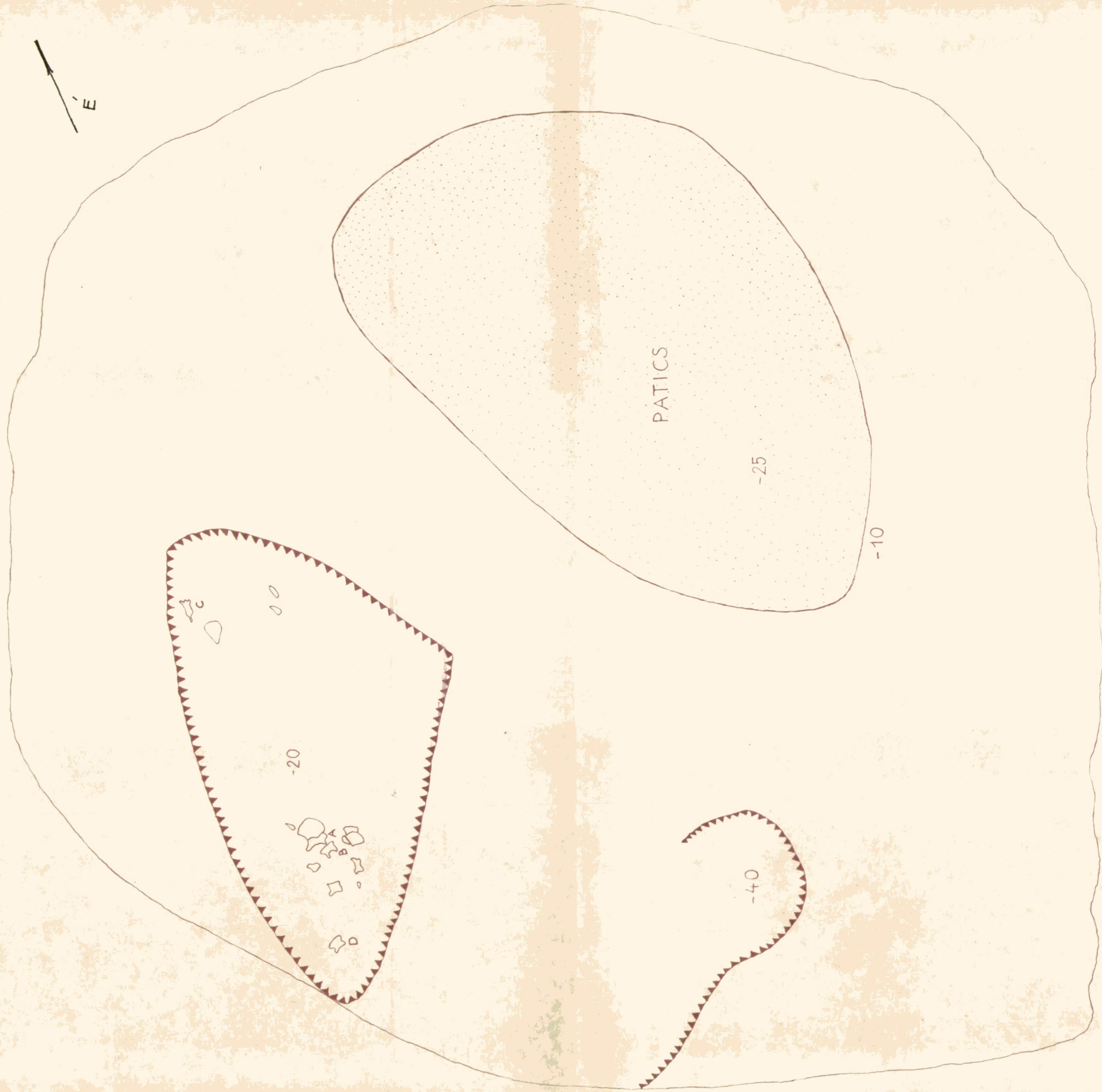

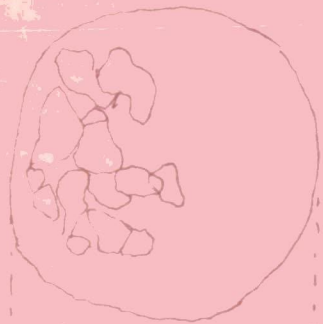

M. N. M. MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM				VISEGRÁD	
RAJZ SZÁM	VISEGRÁD CSEMETEKERT			III. SZELVÉNY	
	FELSZÍNI TŰZHELY				
				MÉRLET	1:

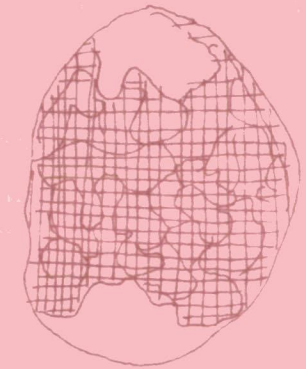

82/2.9

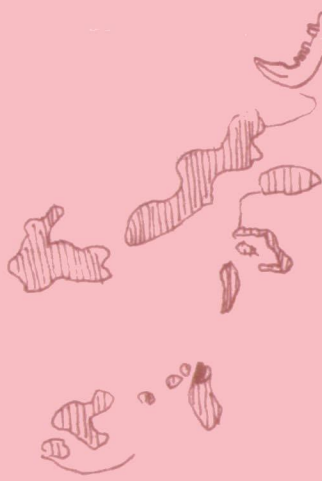
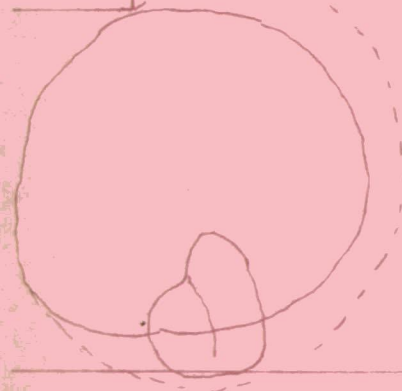
82/4.9

82/3.9

82/4.9

-165

-205 -165

-205

81/3. g.

81/4. g.

-165

-205 -165

-205

81/2. g.

E

Gróh Dániel: Őskori településnyomok Visegrád

Lepencén c. doktori disszertációjának bírálata

A jelölt saját ásatásainak anyagát dolgozza fel széleskörű összehasonlító anyag és a szakirodalom vonatkozó részeinek ismeretében. Figyelemre méltóak megállapításai a lelőhely topográfiai helyzetével kapcsolatban. A pontos megfigyelések értékelése, valamint az előkerült leletanyag időrendi helyzetének helyes meghatározása után, külön fejezetben írt a késő bronzkori sertés-kultuszról, illetve a feltárás során megfigyelt kultikus jelenségről.

Külön tárgyalja egy 1980-ban végzett leletmentő ásatás eredményeit, a leletek az előbb tárgyaltakat követő időszakból származnak. Felismeri a leletanyag összefüggéseit, s helyesen értékeli a kerámia és fémleleteket. Fontosnak tartjuk a grafitos kerámia készítésének technológiájáról írt fejezetet, valamint az e korban is különlegességnek számító állatszobor együttes értékelését. Az összefoglaló röviden, de jól értékeli a lelőhely jelentőségét. A disszertáció nem tér ki teljesen a több mint 11 ezer töredék vizsgálatára, hanem csak a zárt objektumok leleteivel és jelenségeivel foglalkozik.

A jelölt munkája megfelel a doktori értekezés kritériumainak, azaz bebizonyítja, hogy önálló kutató, értékelő munkát tud végezni. Értékelése summa cum laude.

Szeged, 1986. március 26.

/Dr. Tregmayer Ottó/
kandidátus

15-65/1986.

.....bksz.

Dr.Fodor István elvtársnak
egyetemi docens

.....Gróh Dániel

Tárgy:
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

H e l y b e n

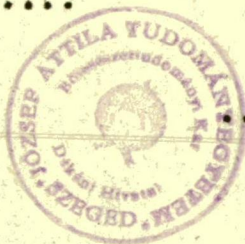
Professzor Elvtárs!

MellékelveGróh Dániel: Óskori településnyomok Visegrád-Lepencén
.....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított április 1 ~~harmadik hónap~~ utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1986.márc.7.

.....
Makl Ferenc
.....
dékánhelyettes

A kiadmány hiteles:

.....
Maggas István
.....
főelőadó

Kapták: Dr.Trogmayer Ottó kand.

Dr.Fodor István doc. . társbiráló